

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MARZUBAN-NAME TERCÜMESİ METNİNDE GEÇEN
HAYVAN TASVİRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

BANU ÖZER GRIFFIN

05718001

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. SEVİM YILMAZ ÖNDER

İSTANBUL

2015

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MARZUBAN-NAME TERCÜMESİ METNİNDE GEÇEN
HAYVAN TASVİRLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

BANU ÖZER GRIFFIN

05718001

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. SEVİM YILMAZ ÖNDER

İSTANBUL

2015

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK DİLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MARZUBAN-NAME TERCÜMESİ METNİNDE
GEÇEN HAYVAN TASVİRLERİ ÜZERİNE BİR
İNCELENME

BANU ÖZER GRIFFIN

05718001

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 07.06.2015
Tezin Savunulduğu Tarih: 07.07.2015

Tez Oy birliği / Oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sevim Yılmaz Önder
Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Sevim Y. Önder
Sevim

İSTANBUL
Nisan 2015

Yrd. Doç. Dr. Hakan Aydın

Prof. Dr. A. Melek Dıyebin
A. Melek Dıyebin

ÖZ

MARZUBAN-NAME TERCÜMESİ METNİNDE GEÇEN HAYVAN ADLARININ ANLAMBİLİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

Banu Özer Griffin

Nisan, 2015

14. yüzyıl Anadolu beylikler döneminde Türkçe okuma bilen beylerin istekleri doğrultusunda ve halkın anlayabilmesi açısından pek çok dinî, ahlâkî ve tasavvufî eser Türkçeye tercüme edilmiştir. Bu eserlerden birisi olan *Marzubân-nâme* padişahlığa hazırlanacak şehzadeler için çevrilmiş bir nasihat kitabıdır. Eser, içindeki hayvanların insan özelliği göstermesi açısından fabl türüne yakındır. *Marzubân-nâme*'de bulunan elli üç hikâyenin yirmi ikisinde ana karakterler hayvanlar olup on yedi hikâyede insanlar ile hayvanlar birlikte yer almaktadırlar. Eserdeki hayvanlar; insan özellikleri taşıyanlar, insanlarla konuşanlar ve doğal özellikleri ile bulunanlar olmak üzere üç grupta toplanabilir. Hayvanlar, bazen olumlu bazen de olumsuz yönleriyle eserde yer almıştır. Bu çalışmadaki amaç, *Marzubân-nâme* adlı eserde ana veya yan karakter olarak geçen tüm hayvanların sembolize ettiği olumlu veya olumsuz anlamları incelemek, farklı yönlerini ortaya koymak ve Türk kültürüne göre yapılmış değişiklikleri tespit etmektir. İnceleme yapılırken Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın *Marzubân-nâme Tercümesi* adlı çalışması esas alınmıştır. Eserde kırk beş tane hayvan bulunmaktadır. Her hayvan için çeşitli karakter özellikleri çıkartılmış, her bir özellik için bu çıkarımın yapıldığı cümlelerden örnekler verilmiştir. Ayrıca hikâyelerde verilmek istenen nasihatler değerlendirilip hikâye özetlerinin altında *Nasihat* başlığıyla verilmiştir. Sonuç olarak eserdeki hayvanların hangi değerleri temsil ettiği ve bunların Türk kültürüne aktarılırken değişip değişmediği hakkında bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Marzubân-nâme*, hayvan hikâyeleri, motif, Eski Anadolu

ABSTRACT

SEMANTIC ANALYSIS OF ANIMALS IN THE MARZUBAN-NAME

Banu Özer Griffin

April, 2015

In 14th century feudal Anatolia a lot of religious, ethical and mystical texts were translated into Turkish for local people to understand them. These pieces were also translated at the request of Turkish governors. One of these texts is the *Marzubân-nâme*, which was written to teach the princes lessons in morals and proper governance. The text is close to a fable as the many animals in it have been personified in terms of their characters and interactions. Within the total of fifty-three stories, twenty-two have animals as main characters. In seventeen stories, animals appear in interactions with humans. The animals in this text can be divided into three groups: animals characterized as humans, animals talking with humans and animals that are natural and do not take on qualities of personification. The animals in all three groups have virtues and vices.

The purpose of this study is to identify and analyze the positive and negative qualities that the animals symbolize, ascertain instances of exceptional qualities, and to recognize those changes made to enable the text to fit in Turkish culture. The main text consulted in the study is the *Marzubân-nâme Tercümesi* by Prof. Zeynep Korkmaz, in which the paleographic script has been rendered in Latin-based Turkish script. The text has forty-five animals and the method of analysis comprises the following: First, the characteristic features of each animal are identified, then, for each feature, example sentences from the text are given. There is a short summary of each story and the moral lessons of each are stated separately as *Nasihât* (moral advice). Finally, the motifs that the animals represent and whether these motifs have been adapted to Turkish culture is discussed and evaluated.

Key Words: Marzubân-nâme, Feudal Anatolia, animal stories, motifs

ÖN SÖZ

Eski Anadolu Türkçesinin en önemli eserlerinden birisi olan *Marzubân-nâme Tercümesi*, Germiyanoglu Süleyman Şah'ın isteğiyle Sadruddin Şeyhoğlu tarafından Farsçadan tercüme edilmiştir. XIV. yüzyılın mensur bir eseri olan *Marzubân-nâme*, hükümdar ile vezir arasında ülkenin yönetimine ilişkin hikâyelerden oluşan ve her hikâyenin sonunda kissadan hisseler içeren fabl türünde bir eserdir.

Elinizdeki çalışmanın amacı; *Marzubân-nâme Tercümesi*'ndeki hayvan motiflerinin nasıl kullanıldığına dair anlambilimsel bir inceleme yapmaktır.

XIV. yüzyılda Türk Dili ve Edebiyatı ile bu yüzyılda yazılmış hikâyeler hakkında çeşitli bilgiler içeren "Giriş" bölümünde, Türk mensur hikâyeleri hakkında bilgi bulunmaktadır.

Sadruddin Şeyhoğlu'nun telif ettiği *Marzubân-nâme* ve yazarı hakkında bilgi ile başlayan "İnceleme" bölümünde konu, karakter, nüshalar vb. biçim ve içerik özellikleriyle sesbilgisi ve biçimbilgisi gibi dilbilgisel özellikleri ele alınmaktadır. Ayrıca meslekler, kadın-erkek ilişkisi, mekânlar gibi metin içerisinde dikkat çeken hususlar da geçtikleri varaklar ile açıklanmaktadır. Hikâye özetleri ve verilen nasihatler de ayrıca incelendikten sonra asıl çalışmamız olan eserdeki mevcut hayvanların, Türk kültürüne göre gösterdiği değişiklikler tek tek ele alınarak bunların anlambilimsel incelemesi yapılmıştır.

Marzubân-nâme Tercümesi'nin incelemesindeki temel hususlar şunlardır: Metin olarak Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın *Marzubân-nâme Tercümesi* adlı eseri esas alındı. V. bab'da 5b numarası verilmiş hikâye, orijinal nüshada eksik sayfa olduğundan değerlendirmeye alınamamıştır. İncelemede sadece hayvanlar temel alınmış, insanlar incelemeye tâbi tutulmamışlardır. Her hikâyenin sonuna hikâyede belirtilen nasihatler eklenmiş; ancak bazı hikâyeler çok iç içe olduğu için bunların nasihatleri bölüm sonunda yazılmıştır.

Bu çalışmamda bana yol gösteren, benden desteğini esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Sevim Yılmaz Önder'e, tashih ve dizgide yardımları için Nagehan Yanaz'a, paylaştığı bilgiler ve edisyon için Elif Özcan'a, tüm desteği için eşim Hardy Griffin'e ve son olarak huzurlu çalışma ortamını sağlayan IRCICA kütüphanesinin yardımsever çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

Banu Özer Griffin

İstanbul/ 2015

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZ.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	XIII
1.GİRİŞ.....	1
2. ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA MENSUR HİKÂYECİLİK	4
3. ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA NESİR.....	5
3.1. Eski Türk Edebiyatında Hikâye.....	6
3.1.1. İslâmiyet'ten Önce Mensur Hikâye.....	7
3.1.2. İslâmiyet'ten Sonra Mensur Hikâye.....	7
4. İNCELEME.....	10
4.1. Şadru'd-dîn Şeyhoğlu ve Marzubân-nâme.....	10
4.1.1. Şadru'd-dîn Şeyhoğlu.....	10
4.1.2. Marzubân-nâme Tercümesi.....	10
4.1.3. Konusu.....	11
4.1.4. Karakterler	11
4.1.4.1.Hayvanlar.....	11
4.1.4.1.1. Hikâye Kahramanı Olarak Hayvanlar.....	11
4.1.4.1.2. Hikâyede Doğal Hâliyle Bulunan Hayvanlar.....	11
4.1.4.2. İnsanlar.....	12
4.1.4.2.1. Erkekler.....	12

4.1.4.2.2. Kadınlr.....	12
4.1.4.3.Olağanüstü Varlıklar.....	14
4.1.4.3.1. Şeytan.....	14
4.1.4.3.2. Peri Padişahı ve Periler.....	14
4.1.5. Mekân.....	14
4.1.6. Nüşhalar.....	15
4.1.7. Çeviriler.....	15
4.1.8. Yapılmış Çalışmalar.....	15
4.2. Eserin İçeriği ve Eserde Yer Alan Hikâyeler.....	16
4.3. Hikâye Özetleri	18
4.3.1. Birinci Bab: Dāsītān-ı Şağal-i H̄ar-suvar (Eşeğe Binen Çakalm Hikâyesi)....	18
4.3.2. İkinci Bab: Melik Nîk-baht Hikâyetidür (Şanslı Sultanın Hikâyesi).....	19
4.3.2.1.Hikâye 2a: Dāsītān-ı Bāzīrgān bā-Mār (Bezirgan ile Yılanın Hikâyesi)..	19
4.3.2.2.Hikâye 2b: Dāsītān-ı Gulām-ı Bāzīrgān.....	19
4.3.2.3.Hikâye 2c: Dāsītān-ı ‘Ukāb bā Mūş (Çaylak ile Sıçanın Hikâyesi).....	20
4.3.2.4.Hikâye 2d: Dāsītān-ı Nevhara (Nevhara'nın Hikâyesi).....	20
4.3.2.5.Hikâye 2e: Dāsītān-ı Şehriyār-ı Bābil bā Pāzīşāh-zāde (Babil Padişahı ve Oğlunun Hikâyesi).....	20
4.3.2.6.Hikâye 2f: Dāsītān-ı Merd-i Āhenger bā Musāfir (Demirci ile Seyyahın Hikâyesi).....	21
4.3.2.7.Hikâye 2g: Dāsītān-ı Rūbāh bā Bat (Tilki ile Ördeğin Hikâyesi).....	21
4.3.2.8.Hikâye 2h: Dāsītān-ı Dihkān bā Piser-i H̄ōz (Tüccar ile Akıllı Dostun Hikâyesi).....	22
4.3.2.9.Hikâye 2i: Dāsītān-ı Bāzīrgān bā Dōst-ı Dānā (Tüccar ile Oğlunun Hikâyesi).....	22
4.3.3. Üçüncü Bab: Melik-i Ardaşīr ve Dānā-yı Mihrān-bih Hikâyet (Ardaşīr Sultanı ile Bilge Mihran-bih'in Hikâyesi).....	23
4.3.3.1.Hikâye 3a: Dāsītān-ı Serāniyān bā Yekdiger (Eşkıyaların Hikâyesi).....	23
4.3.4. Dördüncü Bab: Dīv-i Gāv-Pāy ve Dānā-i Nīkdin Hikâyetüdür (Şeytan Gav-Pay ile Dindar Bilge'nin Hikâyesi).....	23
4.3.4.1.Hikâye 4a: Dāsītān-ı Mīzubān bā Piser-i H̄ōz (Ev sahibi ile Oğlunun Hikâyesi).....	24
4.3.4.2.Hikâye 4b: Dāsītān-ı Merd-i Bāğubān ve Dānisten-i u‘İlm-i Ta‘bīr (Bahçıvan ve Rüya Tabirciliği).....	24

4.3.4.3.Hikâye 4c: Dāsītān-1 Mūş bā Mār (Sıçan ile Yılanın Hikâyesi).....	25
4.3.4.4.Hikâye 4d: Dāsītān-1 Dervīş bā Mīzubān (Dervişle Ev Sahibinin Hikâyesi).....	25
4.3.4.5.Hikâye 4e: Dāsītān-1 Buzurcumīhr bā H̄usrev (Buzurcumīhr ile Padişahın Hikâyesi).....	25
4.3.5. Beşinci Bab: Dāzime ve Dāsītān.....	26
4.3.5.1.Hikâye 5a: Dāsītān-1 Buzurcumīhr bā H̄usrev (Buzurcumīhr ve Padişahın Hikâyesi).....	26
4.3.5.2.Ara Hikâye	27
4.3.6. Altıncı Bab: Dāsītān-1 Zīrek ve Zirūy (Zīrek ve Ziruy'un Hikâyesi).....	27
4.3.6.1.Hikâye 6a: Dāsītān-1 Mahī H̄'ār bā Māhī (Balık ile Balıkçılın Hikâyesi)	27
4.3.6.2.Hikâye 6b: Dāsītān-1 Ramahsālār-1 Pāsubān (Çobanın Hikâyesi).....	28
4.3.6.3.Hikâye 6c: Dāsītān-1 Mūş bā Gurba (Sıçan ile Kedinin Hikâyesi).....	28
4.3.6.4.Hikâye 6d: Dāsītān-1 Zāg bā Beçe-i H̄'īş (Karga ile Yavrusunun Hikâyesi)	29
4.3.6.5.Hikâye 6e: Dāsītān-1 Musāfir bā Dıraht-1 Merdperest (Yolcu ile Halkın Tapındığı Ağacın Hikâyesi).....	29
4.3.6.6.Hikâye 6f: Dāsītān-1 Keşfger bā Zen-i Dībā-Furūş (Kunduracıyla İpekçinin Karısının Hikâyesi).....	29
4.3.6.7.Hikâye 6g: Dāsītān-1 Düzd-i Dānā (Akıllı Hırsızın Hikâyesi).....	30
4.3.6.8.Hikâye 6h: Dāsītān-1 H̄usrev bā H̄ar-i Gāzur (Padişah ile Çamaşırçı Eşeğin Hikâyesi).....	31
4.3.6.9.Hikâye 6i: Dāsītān-1 Gōyende (Şarkıcının Hikâyesi).....	31
4.3.6.10. Hikâye 6i: Dāsītān-1 H̄orōs bā Rūbāh (Tilki ile Horozun Hikâyesi)....	31
4.3.7. Yedinci Bab: Arslan ve Pīller Hikâyeti (Arslan ve Fillerin Hikâyesi).....	32
4.3.7.1.Hikâye 7a: Dāsītān-1 Dīvāne bā H̄usrev (Padişah ile Delinin Hikâyesi).....	33
4.3.7.2.Hikâye 7b: Dāsītān-1 Pāzişāh bā Mūneccim (Padişah ile Mūneccimin Hikâyesi).....	34
4.3.7.3.Hikâye 7c: Dāsītān-1 Şayyād (Avcının Hikâyesi).....	34
4.3.7.4.Hikâye 7d: Dāsītān-1 Şuturbān bā Şutur (Deve ile Devecinin Hikâyesi)....	35
4.3.7.5.Hikâye 7e: Dāsītān-1 Mūş bā Kethuzā (Kadı ile Sıçanın Hikâyesi).....	36
4.3.8. Sekizinci Bab: Deveyile Perhizkār Arslan (Deve ile Perhizkar Arslan).....	37

4.3.8.1.Hikâye 8a: Dâsitân-ı Hüsrev bâ Merd-i Zîşt (Çirkin Adamla Padişahın Hikâyesi).....	37
4.3.8.2.Hikâye 8b: Dâsitân-ı Cûlâh bâ Mâr (Yılan ile Örümceğin Hikâyesi).....	38
4.3.8.3.Hikâye 8c: Dâsitân-ı Mâr bâ Mârgîr (Yılan ile Yılandılın Hikâyesi).....	39
4.3.8.4.Hikâye 8d: Dâsitân-ı Bezr-Ger bâ Mâr u bâ Gurd (Kurt, Yılan ve Çiftçinin Hikâyesi).....	39
4.3.8.5.Hikâye 8e: Dâsitân-ı Zen-i Dürger (Marangoz ile Karısının Hikâyesi)....	40
4.3.8.6.Hikâye 8f: Dâsitân-ı Hâtûn bâ İraceste (İraceste ile Hanımın Hikâyesi)...	41
4.3.9. Dokuzuncu Bab: Keklik ve Tavşancıl Hikâyeti (Keklik ile Tavşancılın Hikâyesi).....	41
4.3.9.1.Hikâye 9a: Dâsitân-ı Mâhî ve Mâhî-Ûor (Balık ile Balıkçılın Hikâyesi)...	42
4.3.9.2.Hikâye 9b: Dâsitân-ı Sañsar bâ Ğurâb (Karga ile Sansarın Hikâyesi).....	43
4.3.9.3.Hikâye 9c: Dâsitân-ı Suvâr bâ Piyâde (Yaya ile Atlının Hikâyesi).....	43
4.3.9.4.Hikâye 9d: Vaşiyet-i İra ve Hâtm-i Kitâb (İra'nın Vasiyeti ve Kitabın Okuması)...	44
4.3.9.5.Hikâye 9e: Dâsitân-ı Bâğubân bâ Hüsrev (Padişah ile Bahçivanın Hikâyesi).....	44
4.3.10. Onuncu Bab: Der Beyân-ı Ziyâdet-i 'Ömr ve Devlet Zindeğan-ı bâ Döst ve bâ Düşmen Hâtimet-i Kitâb (Ömrün uzaması, Mutluluk, Dost ve Düşmanla Yaşamak Hakkında ve Kitabın Hatimesi).....	44
4.4. Marzuban-nâme'de Geçen Hayvan Tasvirlerinin İncelemesi.....	45
4.4.1. Akrep.....	45
4.4.2. Arslan.....	46
4.4.3. At.....	51
4.4.4. Ayı.....	52
4.4.5. Balık.....	54
4.4.6. Balıkçıl.....	56
4.4.7. Baykuş.....	57
4.4.8. Bülbül.....	58
4.4.9. Çakal.....	58
4.4.10. Çaylak.....	61
4.4.11. Deve.....	62
4.4.12. Durrac (Turaç Kuşu).....	65
4.4.13. Fil.....	65

4.4.14. Geyik.....	70
4.4.15. Güvercin.....	71
4.4.16. Horoz.....	73
4.4.17. Hüdühüd (İbibik).....	74
4.4.18. Kaplan.....	75
4.4.19. Karga.....	76
4.4.20. Karınca.....	78
4.4.21. Kedi.....	78
4.4.22. Keklik.....	80
4.4.23. Koyun.....	82
4.4.24. Köpek.....	83
4.4.25. Kurt.....	86
4.4.26. Maymun.....	88
4.4.27. Oğlak.....	88
4.4.28. Ördek.....	89
4.4.29. Örümcek.....	90
4.4.30. Papağan.....	91
4.4.31. Peleng.....	92
4.4.32. Saka.....	93
4.4.33. Sansar.....	93
4.4.34. Serçe.....	94
4.4.35. Sıçan.....	94
4.4.36. Şahin.....	97
4.4.37. Tavşan.....	97
4.4.38. Tavşancıl.....	98
4.4.39. Tavuk.....	99
4.4.40. Tavus.....	99
4.4.41. Tazı.....	100
4.4.42. Teke.....	101
4.4.43. Tilki.....	102
4.4.44. Yılan.....	105
4.4.45. Yılcıl.....	108
5. SONUÇ.....	109

TABLO 1: MARZUBÂN-NÂME'DEKİ HAYVAN MOTİFLERİ TABLOSU.....	111
KAYNAKÇA.....	114
ÖZ GEÇMİŞ.....	122

KISALTMALAR

A: /a/ /e/

age: Adı geçen eser

ADTCF: Ankara Dil Tarih Coğrafiya Fakültesi Yayınları

c: cilt

D: /d/ /t/

EAT: Eski Anadolu Türkçesi

I: /ı/ /i/ /u/ /ü/

ie.: İyelik eki

K: Konsonant, ünsüz

s: satır

sf: sayfa

U: /u/ /ü/

V: vokal, ünlü

M.: Marzuban-nâme

yy.: yüzyıl

1. GİRİŞ

Edebî literatürde hayvan masalları, hayvanlar ya da cansız varlıklar arasında geçen bir olayı anlatan ve öğüt veren yazıların genel adıdır. Hayvanların diliyle yazılan masal ve masallar, dünya edebiyatlarında kullanılan çok yaygın bir edebi türdür. Hayvan masalları, ahlâk dersi vermek amaçlı bir eğitim aracı olarak yüzyıllardır kullanılmaktadır. Hayvan masallarının veciz, metaforik ve çok anlamlı özellikleriyle önemli bir işlevleri olduğu açıktır. Ahlâk dersi vermek, erdemleri öğretmek, ahlâk dışı davranışların kötülüğünü göstermek gayesi ile kurgulanan, hayvanların, kuşların ve diğer varlıkların dilinden anlatılan hikâye ve masallar da (hayvan masalları) teşhis ve intak sanatına dair ilginç örnekler oluşturur. Dünyanın en eski yazılarında yer alan bazı piktogramlara hayvan figürlerinden yararlanılarak biçim verildiği bilinmektedir. Bu şekilde pek çok yazı türünün oluşmasına katkıda bulunan hayvanlar bütün dillerde teşbih, istiare ve mecazlar teşkil ederek anlatıma güç katmışlardır.

Dünya Edebiyatında Hayvan Masalları

Eski Hint ve Akdeniz kültürlerinde birbirlerinden bağımsız ortaya çıkan hayvan masalları türünün kaynağı çok eskiye dayanır. Batıda ilk hayvan masalları yazarı olarak Frikyalı Aisopos (Ezop) gösterilir. Ezop'un M.Ö. 620-650 yılları arasında yaşadığı ve baskıcı bir yönetim yüzünden düşüncelerini küçük hayvan masalları ile anlattığı söylenmektedir. Fakat eski Yunanlı Şair Hesiodos'un (MÖ 8.yy) Atmaca ile Bülbül, yine MÖ 7. yüzyılın savaşı şairi Arkhilokhos'un benzer bu türde masalları günümüze ulaşmıştır. Aisopos'un (Ezop) ilk derlemesini Pheronlu Demetrius yapmıştır. Ezop gibi köle olan Phaedrus (Doğumu MÖ 1-15) söylemeye cesaret edemediği kişisel duygularını Ezop'un masallarını manzum şekilde Latinceye aktararak yeni bir biçim oluşturmuştur. Daha sonraları Aviaus, Planudes adlı şairler Ezop masallarıyla ilgilenmişlerdir. La Fontaine Ezop'un ve Beydaba'nın Latinceye çevrilmiş eserlerinden ve yine kendisinden önce yaşamış, Phaedrus, Planudes, Edmund Spenser gibi şairlerden yararlanarak Hayvan masalları türünde usta eserler meydana getirmiştir. Rus yazar İvan Andreyeviç bu alanda güzel

örnekler vermiştir. 19. yüzyılda çocuk edebiyatının gelişmesi ile hayvan masalları türü yeni bir okur kitlesine ulaşmış, Levis Carroll, Kenneth Grahme, Rudyard Kipling, Hilaire Belloc, Joel Chandler Haris, Beatrix Potter gibi yazarlar bu türde güzel örnekler sunmuşlardır. Doğuda ilk hayvan masalları örneklerine eski Hint edebiyatında MÖ 200 yıllarında Pañçatantra masallarında rastlamak mümkündür. Ancak çok daha sonraki yüzyıllarda (MS 100-150) ortaya çıkan bu eserin yazarının kim olduğu ve hangi yıllar arasında yaşadığı henüz bilinmemektedir. Bu türün diğer örneği ise MS 300 yılında Beydaba tarafından meydana getirilmiştir. Beydaba, Kelile ve Dinme adlı eserini Debşelem adlı Hint hükümdarı zamanında yazmış ve ona sunmuştur Fars edebiyatında VIII-XIV yüzyılda yaşamış ve toplumsal eleştirileriyle ilgili eserler kaleme almış olan ünlü mizahçı Ubeyd-i Zakanî ve XI/XVI yüzyılda hayatını sürdürmüş olan Muhammed Bakîr Meclisî'nin Fare ile Kedi (Muş u Gurbe) adlı eserleri vardır. Sadî'nin Gülistan ve Bostan adlı eserlerinde hayvan hikâyelerini anlatan bir çok örnek mevcuttur. Hayvan masalları türünün farklı bir yaklaşım ve amaçla kullanıldığı bazı klâsiklerden de söz etmek gerekmektedir. Gazalî'ye ait olduğu tartışmalı olan Risaletü't-tayr adlı eser ile başlayan ve Feridüddîn Atar'ın Mantıku't-tayr eseri ile devam eden tasavvufî amaçlı bu eserlerde vahdeti vücud felsefesi, alegorik bir tarzda anlatılır.

Türk Edebiyatında Hayvan Masalları

İslamiyet'ten önceki Türk edebiyatında hayvan gerek totem olma özelliği gerekse avcılık ve göçebelikte işe yaraması sebepleriyle önemli bir yere sahiptir. Bu dönemde kullanılan on iki hayvanlı takvimde ay isimlerinin hayvanlardan seçilmiş olması. Türkler'in düşünce sisteminde hayvanın sahip olduğu yeri açıkça gösterir. Türkler'in İslamiyet'e girmelerinden sonra oluşan edebiyatlarında, Kur'an ve hadislerde adı geçen hayvanlar kadar eski medeniyetlerinde önem verdikleri hayvanlar da eserlerine yansımıştır. Türk edebiyatında, diğer milletlerde olduğu gibi pek çok hayvan otonom olarak veya başka eserler içinde çeşitli maksatlarla edebiyata konu edilerek bu tarzda bir çok eser verilmiştir. Konuları Mantıku't-tayr ile aynı olmakla birlikte, Gülşenî'nin Gülşenname'si, Ali Şir Nevaî'nin Lisânü't-tayr'ı, Mehmed Arif'in Ravzatu'tevhid'i, Zaifî'nin Gülşen-i Simurg'u, Fedâî Dedenin Mantıkî'l-esrarı, Şemseddin Sivasî'nin Deh-Murg'u bu tarz eserlerdir. Türk Edebiyatında Hayvan masalları türüne örnek olabilecek bir çok masal yazmasına rağmen, Güvahi'den pek bahsedilmemektedir. Güvahi'nin pendnâmesinde: Kurbağa-akrep, tilki ile aslan, ağustos böceği ile karınca, iki kaz ile bir kurbağa, keçi ile koyun, aslan ile oduncu hikâyeleri bulunmaktadır. Mevlâna'nın Mesnevî'sinde hayvan masalları türüne örnek

olabilecek hikâyeler mevcuttur. İslam edebiyatında önemli yer tutan "Acâîbü'l-mahlukât" ve "Hayâtü'l-hayevân" türü eserlerle tanışan klasik Türk edebiyatı'nın hayvanları konu alan çalışmalar içerisinde tercüme yoluyla yakından tanıdığı ilk kitap, Hintli filozof Beydeba'nın hayvan masalları özelliği taşıyan Kelile ve Dimne'sidir. Birçok defa Türkçe'ye çevrilen Kelile ve Dimne'den sonra bu alanda Feridüddin Attar'ın Mantıkku't-Tayr'ı ile Nahşebi'nin Tutî-nâme' si büyük değer taşır. Bu üç eserin günü-müze kadar gelen manzum ve mensur çevirileri her dönemde Türk insanının hayvanlar dünyasına bakış açısını göstermesi bakımından önemlidir. Klasik Türk edebiyatındaki ilk hayvan risaleleri "Hârname" adıyla bilinir. Germiyanlı Şeyhi'nin manzum Molla Lutfi'nin mensur olarak yazdıkları Harnâme'lerde, devrin yaşanmış bazı olayları hayvan masalları özelliğine büründürülerek eşeklerin başından geçmiş gibi anlatılmıştır. Daha sonraki dönemlerde hayvan merkezli edebi eserlere ilgi azalır ve Köse Meali ile Sabit'in manzum, Ebubekir Kani'nin mektup türündeki mensur Hîrrenâme'leri dışında önemli bir esere rastlanmaz. Ancak klasik Türk edebiyatının alegorik mesnevileri içinde kahramanları hayvanlardan oluşan aşk masallarının da önemli bir yeri vardır; Zati'nin Şem' ü Pervîne'si ile Kara Fazlî'nin Gül ü Bülbül'ü bunlardandır. Bu tür mesnevilerde hayvanlara daha ziyade temsili roller verilir ve aşkın felsefi yorumları yapılır. Bunu İslamî gelenekte Derviş Şemsî'nin Dehmurg'u gibi örneklerine sıkça rastlanan ahlakî-didaktik eserlerdeki hayvan sembolizmine bağlamak mümkündür. Nitekim daha Mevlana'nın Mesnevî'sinden itibaren çeşitli Gülistan tercümelerinde ve telif mesnevilerde kıssadan hisse çıkarılabilecek hayvan masalları sıkça yer alır ve bu masallarda felsefeden sosyolojiye, folklordan geleneğe kadar her türlü bilgi birikiminin aktarıldığı görülür. Bunu Türk halkının minyatür, hat, dokuma, ahşap oymacılık, madeni eserler vb. geleneksel el sanatlarına yansıyan hayvan sembolizminin yazılı eserlerdeki tezahürü olarak değerlendirmek mümkündür.¹⁵ Yüzyılda Şeyhi'nin Harname'si karşımıza çıkmaktadır. Şinasî 1862 yılında Tercüme-i Manzume adlı kitabında batılı şairlerin şiirlerine yer vermiştir. Bunlar arasında La Fontaine'de vardır. Ahmed Mithat Efendi, çocukların terbiyesi ve yetiştirilmesi hususunda Fransızcadan bir çok kitap çevirmiştir. Ahmet Mithat Kıssadan Hisse adlı eserini ahlakî gaye güdereken yazmıştır. Bu eserde yazar, Ezop'tan, La Fontaine'den yapmış olduğu çevirilere ve kendi yazmış olduğu hayvan masallarına yer vermiştir. Recaîzade Mahmut Ekrem, La Fontaine'den Horoz ile Tilki, Kurbağa ile Öküz, Karga ile Tilki, Meşe ile Saz, Ağustos Böceği ile Karınca gibi bir çok çeviriler yaparak bu alanda Türk Edebiyatına katkıda

bulunmaktadır. Ali Ulvi Elöve Çocuklarımıza Neşideler, adlı şiir kitabında La Fontaine, Victor Hugo, Lamartine'den yaptığı çevirilerin yanında, yine bunlardan esinlenerek yazdığı hayvan masalları türü şiirlere de yer vermiştir. Nabizade Nazım'ın Bir Sansar ile Horoz ve Tavuk adlı eseri vardır. Nurullah Ataç, Orhan Veli Kanık, Ömer Rıza Doğrul, Kemal Demiray, M. Fuat Köprülü, Vasfi Mahir Kocatürk, Siracettin Hasırcıkloğlu, Sebahattin Eyüboğlu hayvan masalları türü ile ilgilenmiş çeviri yapmış, araştırmalarda bulunmuşlardır. Tarık Dursun K.'nin hayvan masalları üzerine bir çok eseri mevcuttur. La Fontaine, Ezop ve Krilov'dan çeviriler yaparak yayınlayan yazar, hayvanlarla ilgili bir çok hikâye de yazmıştır.

2. ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA MENSUR HİKÂYECİLİK

XIV. yüzyılda yazılmış veya tercüme edilmiş eserleri üç grupta toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi, Türkçeden başka dil bilmeyen Türkmen beyleri ile onlar gibi mütevâzı olan devrin ileri gelenlerine Arapça ve Farsça eserleri oldukça basit bir Türkçe ile tercüme eden veya telif eser veren şair ve bilginler. İkincisi, kendi görevlerini halka tanıtmak ve tasavvufi görüşlerini yaymak isteyen şeyhler ve irfan sahibi dervişler. Üçüncüsü ise, dinî ve destanî hikâyeleri ve ekseriyetle içerisinde dinî ve ahlâkî unsurların da bulunduğu Arap ve İran kaynaklı aşk hikâyelerini sözlü ve yazılı olarak halka aktaran kıssahan ve meddahlardır.¹ XIV. yüzyıldan kalan eserler bir önceki yüzyıla göre daha fazladır.² Yunus Emre ve Kadı Burhanettin'in Divanları; Hoca Mes'ud b. Ahmed'in Süheyl ü Nevbahar ve Ferhengnâme-i Sa'dî Tercümesi; Erzurumlu Mustafâ Darir'in Yusuf u Zeliha'sı; Âşık Paşa'nın Garib-nâme ve Fakr-nâme adlı mesnevileri; Ahmedî'nin İskender-nâme'si, Cemşid ü Hûrşid mesnevisi ve Divan'ı; Kul Mes'ud'un Kelile ve Dimne'si; Gülşehri'nin Mantıku't- Tayr'ı, Tutmacı'nın Gül ü Hüsrev mesnevisi; Dede Korkut destanları, Dâstân-ı Ahmed Harami, Dâstân-ı Varka ve Gülşâh, Şeyhoğlu'nun Hurşid-nâme'si, Marzuban-name tercümesi bu yüzyılın belli başlı eserleridir. Ayrıca Kur'an'dan Fatiha, İhlas, Yâsin, Mülk sûrelerinin tefsirleri de bu yüzyılda yapılmış ve Kur'an baştan sona tercüme edilmiştir.³

¹ Şentürk, Kartal, age, 144

² Yüce, age, 8.

³ age, 8.

3. ESKİ TÜRK EDEBİYATINDA NESİR

Eski Türk Edebiyatı'nda nesir, İslâmiyet öncesi ve İslâmiyet sonrası olmak üzere iki bölümde incelenebilir.

İslâmiyet öncesi devirde daha çok sözlü edebiyat ürünleri verilmiştir.⁴ Türk dilinin İslâmiyet öncesi bilinen en eski yazılı metinleri V. veya VI. yüzyılda yazılmış olduğu tahmin edilen Yenisey yazıtlarıdır. Ancak bu yazıtlar hem cümle yapısı açısından hem de harf şekilleri bakımından Orhun Abideleri'nin daha ilkel bir şekli sayılmaktadır. VIII. yüzyıl Orhun Abideleri'nde ise bu alfabe geliştirilmiş ve dil de edebî bir güzelliğe ulaşmıştır.⁵

Türk edebiyatının İslâmiyet öncesi diğer bölümünü, Uygur lehçesi kullanılarak yazılmış, sayıca fazla olan mensur eserler oluşturur. VIII. yüzyılda Maniheizm ve Budizm dinlerinin kabul edilmesiyle birlikte dinî eserler Türkçeye çevrilmiştir. Fakat Uygurlardan sonra uzun bir süre, hem Doğu hem Batı Türkçesinde mensur eserler yazılmamış veya yazılmışsa da ele geçmemiştir. İslâmiyet öncesi dönemde daha çok sözlü edebiyat ürünleri verilmiştir. Bunlar destanlar, sagular, koşuklar ve savlardır. İslâmiyet öncesi dönemin sözlü edebiyat ürünlerinden olan Alp Er Tunga, Oğuz Kağan, Bozkurt ve Ergenekon destanları sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılmışlardır.

İslâmiyet'in kabulü ile birlikte Türk edebiyatı, Arap ve Fars edebiyatından etkilenmiştir. Bu dönemde nazma göre nesir geri planda kalmıştır. Bununla birlikte dinî-ahlakî ve ansiklopedik içerikli eserlerden kahramanlık konulu eserlere kadar her konuda çok sayıda mensur eser kaleme alınmıştır. XV. asra kadar yazılan mensur eserler, genellikle dinî-tasavvufî niteliklidir ve konuşma dili (sade nesir) özellikleri taşırlar. Bu yüzyıldan sonra sade anlatım, yerini sanatlı üsluba bırakır. Fakat halk tipi eserlerde sade nesir kullanılmaya devam etmiştir.⁶

XIV. yüzyıl Anadolu sahası hem nazım hem de nesir alanında önemli eserlerin verildiği bir bölge olmuştur. Özellikle nesir alanında fıkıh metinleri, menkıbevi İslâm tarihleri, peygamberlerin hayatını anlatan siyerler, kısas-ı enbiyalar ve menakıbnameler önemli yer tutar. İslâmiyet'in kabulünden Tanzimat dönemine kadar uzanan süreçte, bu tarzda verilen eserler kısmen tercüme veya uyarlama yoluyla oluşturulmuş, kısmen de şairlerin

⁴ Mengi, age, 16.

⁵ Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, C. II (İstanbul, 1985), 16.

⁶ Mustafa İsen, "Nesir", Türk Edebiyatı Tarihi I (Ankara, 2002), 20.

yaratıcılığının ürünü olarak doğmuş veya bizzat yaşanan olaylardan derlenip biçimlendirilerek oluşturulmuştur.

XIV. yüzyıl Osmanlı sahası mensur eserlerinin belli başlıları ise şöyledir: Kelile ve Dimne (Kul Mes'ud), Marzuban-nâme, Kâbus-nâme⁷, Kenzü'l- kübera⁸, Taberi Tarihi Tercümesi (Şeyhoğlu Mustafa), Siretü'n-nebi, Fütuhu's-şam Tercümesi, Yüz Hadis Tercümesi (Erzurumlu Darir), Nazmül-Hilafiyat Tercümesi (İbrahim bin Mustafa), Sa'lebi'nin Kısas-ı Enbiya Tercümelere, Attar'ın Tezkiretü'l-evliya'sının tercümelere, Cevahirül'-asdad; Müfredat-ı İbni Baytar Tercümesi; Edviye-i Müfrede (İshak bin Murad), Kamilü's-sına'a (Ali bin Abbas el Mecusi), Müntahab-ı Şifa (Hacı Paşa); Hamza-nâme, İskender-nâme, Battal-nâme, Danişmend-nâme (Hamzavî).

3.1. Eski Türk Edebiyatında Hikâye

Eski Türk toplumlarında hikâyenin amacı, insanları dinî-ahlakî yönden eğitmek olduğu için bu hikâyelerin birçoğu halk hikâyeleri çerçevesinde değerlendirilir.⁹ Ancak saray hayatının gelişmesi ve İran edebiyatının önem kazanmaya başlamasıyla bu etki altında verilen eserlerle birlikte hikâye giderek halk hikâyelerinden ayrılmaya başlayacaktır.

Nazım veya nesirle yazılan hikâyelerdeki dil ve ifade, divan edebiyatının diğer metinlerine oranla halk diline daha yakındır.¹⁰ Dildeki bu yakınlık zaman zaman mensur ve manzum hikâyelerde görülür. Mensur hikâyelerde, hikâyelerin aralarına yerleştirilen manzum parçalar sanat mahareti göstermesi bakımından daha sanatlı bir dille ifade edilebilir.

3.1.1. İslâmiyet'ten Önce Mensur Hikâye

Türk edebiyatında ilk mensur hikâyecilik Uygurlarda görülür.¹¹ Uygurlar döneminde değişik dillerden birçok hikâye tercüme edilmiştir. Bunlardan en önemlileri X. yüzyılda Toharcadan çevrilen Prens Kalyanamkara¹² ve Papamkara Hikâyesi¹³, Çaştani Bey Hikâyesi¹⁴ ve

⁷ Enfel Doğan, Şeyhoğlu Sadrüddin'in Kâbus-nâme tercümesi (Metin-Sözlük-Tıpkıbasım) (İstanbul, 2011).

⁸ Kemal Yavuz, Şeyhoğlu, Kenzü'l-küberâ Mehekkül-ulemâ (Ankara, 1991).

⁹ Hasan Kavruk-İskender Pala, "Hikâye", İslâm Ansiklopedisi, C. 17 (İstanbul, 1998), 491.

¹⁰ age, 491.

¹¹ Hasan Kavruk, Eski Türk Edebiyatında Mensur Masaller (İstanbul: MEB Yay., 1998), 4.

¹² Hüseyin Namık Orkun, Prens Kaylanamkara ve Papamkara Hikâyesinin Uygurcası (İstanbul, 1940).

¹³ D. A. V. Gabain, "Çaştani Bey Hikâyesi", Uigurica IV A, çev. S. Himran (İstanbul, 1945).

Maitrisimit¹⁵ eserlerdendir. Bunlardan başka Şehzade ile Aç Pars Hikâyesi¹⁶ ve Dantipali Hikâyesi¹⁷ de yine Uygur döneminden günümüze kadar gelen hikâyelerdendir.

3.1.2. İslâmiyet'ten Sonra Mensur Hikâye

Eski Türk Edebiyatında esas olan nazım olmuştur. Sanat göstermek isteyen kişinin bu sanatı en iyi manzum eserlerde gösterebileceği görüşü hemen hemen bütün Eski Türk Edebiyatı şair ve yazarlarında hâkimdir.¹⁸ Ancak XIII. yüzyıldan sonra Doğu ve Batı Türk edebiyatlarında nesrin gelişmeye başladığını görüyoruz.¹⁹ XIII. yüzyıldan sonra Orta Asya'nın Müslümanlaşmasıyla birlikte nesir gelişmeye başlamış; özellikle İslâm'ı anlamaya ve Anadolu'da yaymaya yönelik dinî ve destanî hikâyeler, destan geleneği içinde bulunan Türklerin bu geleneklerini devam ettirmelerine imkân sağlamıştır.

Satuk Buğra Han, Manas ve Cengiz-nâme destanları İslâmiyet etkisiyle yazılmış, bunları Danişmend-nâme ve Battal-nâme hikâyeleri izlemiştir.

Anadolu'da klasik edebiyatın başladığı zamana kadar Türk hikâyeciliği genellikle halk hikâyesi biçiminde devam eder. İran edebiyatındaki mesnevi nazım şeklinin benimsenmesiyle birlikte manzum hikâye türünde büyük gelişmeler olur.²⁰ Bu nedenle XIV. yüzyılda Anadolu sahasında gelişen Türk edebiyatında mesneviler geniş yer tutar.²¹ Bu mesneviler daha çok dinî-tasavvufî ve ahlakî konuludur. Divan edebiyatında mesnevi tarzında yazılan ve aşk maceralarını konu edinen klasik hikâyelerin en önemlileri şunlardır:

Yûsuf u Züleyhâ²² (Şeyyad Hamza), Hurşid-nâme²³ (Şeyhoğlu Mustafa), Süheyl ü Nevbahâr²⁴ (Hoca Mes'ûd), Varka ve Gülşah²⁵ (Yusuf-ı Meddah), Leylâ vü Mecnûn²⁶ (Ali Şir Nevâyî), Cemşid ü Hurşid²⁷ (Ahmedî, Cem Sultan), Hüsrev ü Şîrîn²⁸ (Şeyhî), Mihr ü Vefâ²⁹ (Ümmî İsa), Hüsn ü Aşk³⁰ (Şeyh Gâlib).

¹⁵ Şinasi Tekin, Maitrisimit Nom Bitig, BT. IX (Berlin, 1980).

¹⁶ Saadet Çağatay, Altun Yarıktan İki Parça (Ankara, 1945), 70-136.

¹⁷ A. Bican Ercilasun, "Başlangıçtan XIII. yy.a Kadar Türk Nazım ve Nesri", Büyük Türk Klasikleri, C. I (İstanbul, 1985).

¹⁸ Kavruk, Eski Türk Edebiyatında Mensur Masaller, 5.

¹⁹ Kabaklı, age, 192.

²⁰ Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi (1998), 491.

²¹ Mengi, age, 80.

²² Dehri Dilçin, Şeyyad Hamza, Yûsuf ve Zelihâ (İstanbul: Klişecilik ve Matbaacılık, 1946).

²³ Hüseyin Ayan, Hurşid-nâme (Erzurum, 1979).

²⁴ Cem Dilçin, Şeyyad Hamza: Süheyl ü Nev-Bâhar (Ankara: AKM Yayınları, 1991).

²⁵ Kazım Köktekin, Varka ve Gülşah (Ankara: TDK Yayınları, 2007).

²⁶ Ali Şir Nevayî, Leylâ vü Mecnûn (Ankara: TDK Yayınları, 1996).

²⁷ Mehmet Akalın, Cemşid ü Hurşid, İnceleme-Metin (Ankara, 1975).

²⁸ Faruk Kadri Timurtaş, Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrîn'i, İnceleme-Metin (İÜEF Yayınları, 1980).

²⁹ Sevim Yılmaz Önder, Ümmî 'İsâ'nın Mihr ü Vefâ Mesnevisi (İstanbul, 2012).

³⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, Şeyh Gâlib, Hüsn ü Aşk (İstanbul: As Basımevi, 1968).

Eski Türk Edebiyatında hikâye en geniş ifadesiyle “bir olayın anlatım” şeklinde düşünülmüş, manzum veya mensur olsun bir olayı anlatan tarih, masal, efsane, latife, destan veya menkıbe gibi tahkiye esasına dayalı bütün eserler hikâye olarak adlandırılmıştır. Aynı zamanda hikâye türünden bir eser de destan, kıssa, efsane, menkıbe, latife, tarih, nevadir gibi adlarla anılmıştır.³¹

Eski Türk Edebiyatında hikâye; şiir gibi amaç değil, okuyucuyu eğitmek, ona belli bir mesaj vermek adına araç olarak kullanılmıştır. Okuyanın her hikâyeden mutlaka "kıssadan hisse" çıkarması amaçlanmış, hatta bazılarında yazar bu hisseyi açıkça belirtmiştir.³²

Klasik hikâyeler yapılarına, konularına, kahramanlarına ve kaynaklarına göre dört grupta sınıflandırılmışlardır.³³

Yapılarına göre manzum, mensur ve manzum-mensur olmak üzere üç gruba ayrılırlar; manzum olanlarını romanesk mesneviler ve küçük hikâyeler, mensur olanlarını müstakil büyük hikâyeler ve çerçeve hikâyeler oluşturmaktadır.

Klasik hikâyeleri konularına göre; gerçek hayattan ve tarihi olaylardan alınanlar, aşk macerasını anlatanlar yahut ahlakî, dinî, tasavvufî konuları ihtiva edenler olarak sınıflandırmak mümkündür.³⁴

Kahramanlarına göre incelendiğinde gerçek ve efsanevi kişilerin, hayvanların, cansız varlıkların yer aldığı hikâye grupları düşünülebilir. Klasik hikâyelerde şahıslar genellikle idealize edilmiş tiplerdir. İyiler hep iyi, kötüler ise hep kötüdür. Hikâyenin sonunda iyiler mükâfatını, kötüler ise cezasını görür.

Kaynaklarına göre hikâyeler ise üç grupta toplanabilir:³⁵

a. Te'lif hikâyeler: İslâmi kültür çerçevesinde yazarların kendi duygu ve düşüncelerini aktararak meydana getirdiği eserlerdir. XVI. yüzyılda yazılan Anabacı Hikâyesi veya diğer adıyla Hoca Abdurrauf Hikâyesi, Bedayi'ül-asar gibi eserler telif hikâyelere örnek olarak verilebilir.

b. Tercüme hikâyeler: İslâmiyet'in kabulünden sonra özellikle Arap ve Fars edebiyatından tercüme yoluyla alınan hikâyelerdir. Kul Mes'ûd'un Kelile ve Dimne'si,³⁶

³¹ Hasan Kavruk, Türk Edebiyatı Tarihi (2007), 539.

³² Kavruk, Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler, 8.

³³ Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi, 491.

³⁴ age, 492.

³⁵ Kavruk, Eski Türk Edebiyatında Mensur Masaller, 9.

³⁶ Zehra Toska, Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mes'ud Çevirisi (İstanbul, 1989).

Şeyhoğlu Sadruddin Mustafa'nın Marzuban-nâme'si³⁷ ve Mercimek Ahmed'in Kâbûs-nâme'si önemli tercüme eserlerdendir.

c. Adaptasyon hikâyeler: Genellikle Arap ve Fars edebiyatlarından alınarak kısaltmalar, eklemeler ve değiştirmelerle yeni bir şekle sokulan, bazen de sadece içerikten yararlanılarak yeni bir biçimlendirmeyle oluşturulan eserlerdir. Ebu Ali et-Tenuhi'nin kırk iki hikâyelik El-Ferec Ba'de's-Şidde³⁸ külliyyatı ve Kırk Vezir Hikâyeleri³⁹ gibi eserler adaptasyon hikâyelerdendir.

Geçmiş İslâmiyet öncesine kadar dayanan mensur Türk hikâyelerinin pek çok örneği yukarıda belirtilen yollarla edebiyatımıza kazandırılmıştır.

³⁷ Zeynep Korkmaz, Sadruddin Şeyhoğlu, Marzuban-nâme Tercümesi, İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım (Ankara, 1973).

³⁸ Hasan Kavruk-Süleyman Çaldak-Kazım Yoldaş, El-Ferec Ba'de's- Sidde (Karşılaştırmalı Metin) (Malatya, 2000).

³⁹ Gürer Gülsevin, Kırk Vezir Hikâyeleri (Ankara, 1983).

4. İNCELEME

4.1. Sadru'd-dīn Şeyhoğlu ve Marzubān-nāme

4.1.1. Sadru'd-dīn Şeyhoğlu

Asıl adı Mustafa olan Şeyhoğlu, 1401 yılında yazdığı Kenzü'l-küberā adlı eserinde altmış iki yaşında olduğunu söylemiştir. Buradan yazarın 1340 yılında doğduğu çıkarabilir. Prof. Dr. Zeynep Korkmaz yazarın diğer bir adının da Sadreddin olduğunu söylemektedir. Yazarın Hurşid-nāme'sinde yer alan bazı beyitlerden, soylu bir aileden geldiği ve iyi bir eğitim aldığı anlaşılmaktadır. Önceleri Germiyan sarayında defterdarlık ve nişancılık yapan Şeyhoğlu daha sonra Germiyan Beyi Süleyman Şah adına eserler vermiş fakat Şah'ın ölümü üzerine eserlerini Yıldırım Beyazıt'a takdim etmiştir.⁴⁰

Şeyhoğlu eserlerinin herkes tarafından okunup anlaşılmasını istediğinden halk diliyle yazmış ve Türkçe'nin en doğal halini kullanmıştır. Şeyhoğlu'nun önemli eserleri ise şunlardır: Marzubān-nāme Tercümesi, Hurşid-nāme, Kābūs-nāme Tercümesi, Kenzü'l- küberā ve Mehekkü'l-ulemā.

4.1.2. Marzubān-nāme Tercümesi

Marzubān-nāme çevirisinin şimdiye kadar bilinen üç nüshası vardır. Bunlardan ikisi Sadruddin Şeyhoğlu'na ait olan Berlin ve Varşova nüshalarıdır. Üçüncüsü ise Ömer Nüzhet Efendi'nin Topkapı nüshasıdır. Şeyhoğlu'nun elde bulunan tek nüshası Berlin Kraliyet kütüphanesinde sayı 437'de bulunmaktadır. Bu nüshayı bulan ve tanıtan ilk kişi W. Pertsch olup tarihi 1445'tir. İkinci nüsha A. Zajaczkowski tarafından Varşova Üniversitesi İslami Eserler Kütüphanesi'nde bulunup tanıtılmış ancak II. Dünya Savaşında yanmıştır. Ömer Nüzhet'in çevirisi ise Topkapı Hazine Kütüphanesi Numara 369'dadır.⁴¹

4.1.3. Konusu

⁴⁰ Kemal Yavuz, "Şeyhoğlu", Türkiye Diyanet Vakfı, İslām Ansiklopedisi, C. 39, 88-89.

⁴¹ Kavruk, Eski Türk Edebiyatında Mensur Masaller, 25.

Çerçeve hikâye tekniği ile yazılmış bir eser olan Marzubân-nâme'nin yazarı Marzuban bin Rüstem bin Şehriyar bin Şervin'dir. Marzuban, kendisinde güzel ve etkili söz söyleme yeteneği gören Şehriyâr'ın isteği üzerine bu kitabı yazmaya başlamıştır. Burada Kelile ve Dimne, Tûfî-nâme, Binbir Gece Masalları gibi kıssadan hisse özelliğini taşıyan mensur hikâye ve masallara yer verdiği ahlâkî ve siyasî öğütler vermiştir. Eser veziriyle hükümdar arasında geçen bir tartışma dolayısıyla nakledilen hikâye ve kıssalara dayanır.⁴² Marzuban b. Rüstem, zamanın hükümdarının münzevi bir hayat süren ve akılcıca nasihatleri, yararlı tavsiyeleri içeren bir kitap yazmak için izin isteyen kardeşi olarak tanıtılmıştır. II., III., IV. ve X. bablar dışında hikâye kahramanları, hayvanların konuşturulması şeklinde düzenlenmiştir.

4.1.4. Karakterler

4.1.4.1. Hayvanlar

Bu eserdeki hayvanlar iki türlü incelenebilir:

4.1.4.1.1. Hikâye Kahramanı Olarak Hayvanlar

Hikâyelerde ana karakter ve yan karakterler, konuşma, düşünme vb. insan özellikleri taşıyan veya doğada buldukları halleriyle var olan hayvanlardır. I, IV, V, VI, VII, VIII, XIX babların ana karakterleri hayvanlardan oluşur. Bablar içindeki 2c, 2g, 4c, 5b, 6a, 6c, 6d, 6i, 7d, 7e, 8b, 8c, 8d, 9a, 9b numaralı ara hikâyelerde de ana kahramanlar yine hayvanlardır.

“İşitdüm kim bir perhizkâr arslan vâridi. ‘adli altında kurd koyunla şeker gibi karışmışdı. yoz ile geyik, gül ile diken gibi bir bñardan su içerlerdi. kurd siyâseti korkusundan ebrîşim kurdı gibi kızzâz dükkanın kırmışdı. geyik attar bazarın nâfeyile mu‘attar kılmışdı.” (51a/14 - 51b/1, 2)

“Ol sultânun iki kıardaşı vezîri vâridi. birünün âdi Henç cihân görmiş ve işler şınamış. şalâh isteyici ve şavâb söyleyici.” (41a/ 3, 4)

4.1.4.1.2. Hikâyede Doğal Hâliyle Bulunan Hayvanlar

Bu hayvanlar gerek insan gerekse hayvan karakterlerin olduğu hikâyelerde doğada var oldukları biçimde bulunurlar. İnsanların karakter olduğu 2a, 2b, 2d, 2i, 5a, 6b, 6f, 6h, 7c, 8a, 8d, 8f numaralı hikâyelerde ve hayvanların karakter olduğu 2c, 6i numaralı hikâyelerde karakterize edilmemişlerdir.

"Ol sürüde kim ben olurum koyun issi gey bay ve ‘âkil ketğudâyıdı, ammâ sürüsü biñden âz eksüğidi." (31a/ 8, 9)

⁴² Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi, 257.

"envā'ı diyānet birle āraste ve anlaruñ bir çift tavucukları vārdı. ol tavuk yumurdladukca bir sıçan ānı oğurlardı." (49a/ 1, 2)

4.1.4.2. İnsanlar

İnsanlar hikâyelerde hem insanlar ile hem de hayvanlar ile birlikte geçerler. İnsanların ve hayvanların birlikte bulunduğu hikâyelerde hayvanlar çoğunlukla doğada buldukları halleriyle varolmuşlardır.

“gördü ki ılan sovuğdan buymuş yatur. Ekinci esirgedi. ılanı aldı, eşek torbasına koyub bāşına aşdı kim eşek nefesinden ısınub birez ögi gele. eşegin ol arada bağılu kodı, gendü ot dirmege vārdı. bir demden ılanuñ ögi geldi. Eşegi burmindan vurdu öldürdü, girü vārdı inine girdi.” (8a/ 2, 3, 4)

İnsanlar bazen hayvanlar ile konuşabilmektedirler:

“sārubān eyitdi: "iy uzun ahmak ve iy siyeh kelīm bedbaht! bir nesne öğrendüñ ve çok nesne unitduñ.” (47b/ 2, 3)

4.1.4.2.1. Erkekler

Erkek karakterler iki tip olarak bulunur. Birincisi halk seviyesinde olup çiftçi, hırsız, deli veya zanaat sahibi olanlar; I. bab: 8d çiftçi; 2a/2b bezirgan; 2c/7c avcı; 2f demirci-seyyah; 2h/2i tüccar; 3a eşkiya; 4a evsahibi; 4b bahçıvan; 4d/6c derviş; 6a çoban; 6e yolcu; 6f kunduracı-ipekçi; 6g hırsız; 6h çamaşırçı; 6ı Şarkıcı; 7a divane; 7d deveci; 8a çirkin adam; 8e marangoz.

İkincisi padişah, tüccar, zengin, bilge ve mevki sahibi olanlar; II. bab: Şehzade, Padişah 2d/2e, III. bab: Sultan, 4e padişah- vezir, 5a padişah-vezir; 6h padişah; 7a padişah; 7b padişah-müneccim; 8a padişah; 8b padişah; 8f padişah, padişah kızı, vezir.

4.1.4.2.2. Kadınlar

Kadınlar iki tiptir; birinci tipte kadınlar halktan olup onlarda ikiye ayrılabilir. Halk tipinde bazı kadınlar evli ve çocuksuz ise aldatan, kötü, namussuzlardır. 2g, 4d, 7e numaralı hikâyelerde kadın dindar, akılsız, namusludur. Kocasından korkar ve şeriat gereği ona itaat eder.

"Hağ te 'ālā 'avratları erenlerine maḥkūm kıldı ki imdi ne, itmek gerek? şer 'a muḥi' olub anuñ murādıyla olmağ gerek." (14a/12, 13)

Kadın 2i ve IX. bab'da hikâyede annedir. Anneye saygı duyulur, anneler dindar, itaatkâr ve namusludur.

"eyitdi: Teñgri te'ālā seni benden kāvī kıldı. baña senüñ buyruğuña mut'î olmağ buyurdı ki nāçār saña uymağ gerek" (64b/12)

Halktan olan kadınlar kocalarını aldatırlar; VI. bab, 6f, 8b, 8e numaralı hikâyelerde kadının dostu vardır, kocasını aldatmaktadır.

"eyitdi: nemüz gözede didi, illā korıdı 'āvrat. bu 'āvratuñ hōz bir yigidile sevdāsı vārıdı. bir sā'at birbirin görmese cihān anlara karañu olurdı." (35b/3,4)

İkinci tipte kadınlar padişah, bey, tüccar kızları ile güzel kızlardan oluşur. Bu kızlar namuslu, bazen kendini beğenmiş, bazen utangaç ve genellikle zengin olup asla namussuz değildirler. III. bab, 6d, 8f numaralı hikâyelerdeki kadınlar bu tiptedir.

"Cāzū eyitdi: işitdüm kim husrevüñ bir ulu pāzişah kıızı 'āvratı vārıdı. şalhanat tahtında nāzile bislenmiş, ismet perdesinde yavuz yilden saklanmış, husrev ānuñ 'aşkından āşüfte olmuşdı." (60a/ 2, 3, 4)

Marzubân-nâme'deki kadınlar ikinci sınıf insanlardır. III. Bölümde Şah kızına önce "Oğuldan değerli kızm" der ve akabinde "Erkek çocuk minnetdir ve bu dünya nimeti iyiliklerin sebebidir. Kız çocuk mihnetdir ve bu dünyanın mihneti ahirette bağışlanma sebebidir." diyerek aslında kızlara değer verilmediğini gösterir.

"kız eyitdi: er oğlan ni'metdür. bu cihān ni'met sebab-i hasenātdur ve kız oğlan mihnet-dür ve bu cihān mihnet-i sebab-i mağrifetdür." (17a/ 9, 10)

6g numaralı hikâyede fahişe olan bir kadına tecavüz etmek isteyen adamlar vardır. Kadın ben hırsız mıyım diye bağırır. Böylece hem hırsızlığın daha kötü bir şey olduğunu anlarız hem de kadına hiç bir değer verilmediğini.

"'āvrat eydür: kim oğruluk eylemedüm ki baña bu belā'yı iderler. çün oğrı ānı iştdi gendüye eyitdi: bu ne işdür kim sen idersin? rusbī 'āvrat dahı andan 'ār dutar." (37b/ 2, 3)

4.1.4.3. Olağanüstü Varlıklar

Marzubân-nâme boyunca iki tane olağanüstü varlık kullanılmıştır. Bunlardan ilki şeytan, ikincisi ise Peri Padişahı'dır.

4.1.4.3.1. Şeytan

Şeytan IV. bab'da ana karakter olmuş, dini çerçevede ele alınarak akıllı, bilge ve dindar insan karşısında şeytanın yenilgisi anlatılmıştır. Şeytan, 2e ve 6e numaralı hikâyelerde insanlarla işbirliği içerisindedir.

"melik-zāde eyitdi: işitdüm ki ilerü zemānda dīvler ādemiler arasında āşikāre yorurlarıd, halkı azdururlarıd ve bāfıl hayāllar halk gözine gösterürleridi." (19a/ 1, 2)

4.1.4.3.2. Peri Padişahı ve Periler

Peri Padişahı ve Periler, 2d numaralı hikâyede kör olduğu ve korktuğu için Tanrı'ya yalvaran bir şehzadenin yardımına koşar ve onu düştüğü bu durumdan kurtarırlar.

"içindeyiken periler meliki hemişe gelüridi, ol ağaç dibinde otururdu. giri bayağı ādetince geldi oturdu. çevreden periler katına derilüb bir dem soħbet itdiler." (12b/ 12, 13)

4.1.5. Mekân

Marzubân-nāme'nin mekânları çoğunlukla nerede ve nasıl olduğu belli olmayan yerlerdir. Hikâyelerde görülme sıklığına göre; ev (7), saray (6), orman (4), bahçe (4), çarşı/ Pazar (4), su kenarı/ ırmak (4), ova/ mera/ çayır (3), çöl/ sahra (3), dağ (3), şehir (2), köy (1), bağ (1), dükkân (1), ambardır (1).

Marzubân-nāme'de ismen geçen mekânlar ise: Babil (3), Horasan (1), Şam (1), Zemhıran (1), Hindistan (1), Azerbaycan (1) ve Ardaşir (1), Ceyhan Nehridir (1).

Mekân olarak değil kavram olarak bahsedilen iki yer vardır. III. bab'da "kızın yüzü öyle güzeldi ki Çin nakkaşları bile bunu hayal edemezdi" der, II. bab'da 2g numaralı hikâyede "bir Türk'ün bir oğlu vardı" denilir.

VII. bab'da Hindistanı övmek için "Satranç ilmini Hindistan bilgelerinin bulduğu açık ve bilinen bir şeydir." cümlesi hayli şeklinde ilginç bir cümle geçer.

4.1.6. Nüşhaları

Eser, tahminlere göre M.S.1000 yıllarında İran'ın Taberistan bölgesinde Taberistan hükümdarı Şervîn'in oğlu Marzuban tarafından Taberice yazılmıştır. Ancak bu dille yazılmış bir nüsha günümüze ulaşmamıştır.

Eserin aslı günümüze kadar ulaşmamış olmakla birlikte bilinen iki nüshası vardır ve ikisi de Farsça'ya aktarılmış metinlerdir. Bunlardan birincisi Sa'düddin el-Varâvîni tarafından yazılmış ve 1210-1255 tarihlerinde Azerbaycan atabeyi olan Ebu'l-Kâsım Rabîbü'd-dîn'e ithaf edilmiştir. İkincisi ise Muhammed Gâzi al-Malatyavî tarafından 1192-1204 yılları arasında

Ravzatü'l-ukûl adıyla Anadolu ve Selçuklu hükümdarı Rükneddin Süleyman döneminde yazılmıştır.

4.1.7. Çeviriler

Marzubân-nâme'nin Türkçe'ye ilk çevirilerinden birisi Sadreddin Şeyhoğlu Varâvînî nüshasından yapılmıştır. Germiyan Beyi Süleyman Şah'ın isteği üzerine çevrilen bu eserin aslında 9 bab varken, Şeyhoğlu buna te'lif niteliğinde bir 10. bab daha eklemiştir.⁴³ Eser ikinci olarak XVIII. yüzyılda Urfalı Nüzhet Ömer Efendi tarafından Varâvînî nüshası temel alınarak Cevâhirü'l-hikem adıyla istinsah edilmiştir.⁴⁴

4.1.8. Yapılmış Çalışmalar

- Zeynep Korkmaz, Şadru'd-din Şeyhoğlu, Marzubân-nâme Tercümesi (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1973.
- A. Zajaczkowski, “Anadolu Türk Edebiyatının 14 üncü asra ait mühim bir vesikası: Marzubân-nâme”, Türklük Mecmuası, 1/1, s.6.
- Zeynep Korkmaz, “Kâbus-nâme ve Marzubân-nâme çevirileri kimindir?”, TDAY-Belleten, 1966, s. 267-278.
- Sigrid Kleinmichel, Das Marzubân-nâme, Altaistica, XVIII/ 3 (1969), Humboldt Universität zu Berlin, s. 519-534.

4.2. Eserin İçeriği ve Eserde Yer alan Hikâyeler

Eser padişah olacak kişiye hikâyeler aracılığıyla siyaset ve ahlâk dersleri vermektedir. Bu derslerin çoğunluğu hayvan motifleri aracılığıyla hayvan karakterler tarafından anlatılmaktadır. Eser hayvan hikâyeleri olarak değerlendirilebilir, çünkü hayvan hikâyeleri temsili hikâyelerdir. Hayvanlar insan özelliklerine bürünür, insanlar gibi davranır, düşünür ve hareket ederler. Hayvanlar bu hikâyelerde doğal konularından uzaklaşmazlar. Ancak eser içerik açısından sıradan halk için değil, devlet adamı olacak kişilerin eğitiminde kullanıldığı için konusu aşk olan çoğu halk hikâyelerinden farklılık gösterir.

Hikâyelerde anlatıcı Melikzade'dir. Babların başlığı söylendikten sonra hikâye Melikzade eyitdi diye başlar. 10. bab'da ise anlatıcı olarak eserin yazarı karşımıza çıkar.

Hikâyeler:

⁴³ Korkmaz, age, 70.

⁴⁴ age.

I. bab: Dāsītān-ı Şağal-i H̄ar-suvar - Eşeğe Binen Çakalın Hikâyesi

II. bab: Melik Nîk-baht Hikâyeti - Kısmetli Sultanın Hikâyesi

- 2a Dāsītān-ı Bāzırgān Bā-Mār - Bezirgan ile Yılanın Hikâyesi
- 2b Dāsītān-ı Gulām-ı Bāzırgān - Bezirganla Kölesinin Hikâyesi
- 2c Dāsītān-ı 'Ukāb Bā- Mūş - Çaylak ile Sıçanın Hikâyesi
- 2d Dāsītān-ı Nevhara - Nevharanın Hikâyesi
- 2e Dāsītān-ı Şehriyār-ı Bābil Bā-Pāzişāh-zāde - Babil Padişahı ve Oğlunun Hikâyesi
- 2f Dāsītān-ı Merd-i Āhenger Bā-Musāfir - Demirci ile Seyyahın Hikâyesi
- 2g Dāsītān-ı Rūbāh Bā-Bat - Tilki ile Ördeğin Hikâyesi
- 2h Dāsītān-ı Bā-zırgān Bā- Dōst-ı Dānā -Tüccar ile Oğlunun Hikâyesi
- 2i Dāsītān-ı Dihkān Bā- Piser-i H̄ōz - Tüccar ile Akıllı Dostun Hikâyesi

III. bab: Melik-i Ardaşīr ve Dānā-yı Mīhrān-bih Hikâyeti - Ardaşir Sultanı ile Bilge Mihran-bih'in Hikâyesi

- 3a Dāsītān-ı Serāniyān Bā- Yekdigar - Eşkıyaların Hikâyesi

IV. bab: Dīv-i Gāv-Pāy ve Dānā-i Nīkdin Hikâyetü - Şeytan Gav-Pay ile Dindar Bilge'nin Hikâyesi

- 4a Dāsītān-ı Mīzubān Bā- Piser-i H̄ōz - Evsahibi ile Oğlunun Hikâyesi
- 4b Dāsītān-ı Merd-i Bāgbān ve Dānisten-i u'İlm-i Ta'bīr - Bahçıvan ve Rüya Tabirciliği
- 4c Dāsītān-ı Mūş Bā-Mār - Sıçan ile Yılanın Hikâyesi
- 4d Dāsītān-ı Dervīş Bā-Mīzubān - Dervişle Ev Sahibinin Hikâyesi
- 4e Dāsītān-ı Buzurcumīhr Bā-H̄usrev - Buzurcumīhr ile Padişahın Hikâyesi

V. bab: Dāzime ve Dāsītān - Dazime ve Dasitan

- 5a Dāsītān-ı Buzurcumīhr Bā-H̄usrev - Buzurcumīhr ve Padişahın Hikâyesi
- 5b Ara Hikâye (Bu bölümde eksik sayfalar vardır.)

VI. bab: Dāsītān-ı Zīrek ve Zirūy - Zirek ve Ziruy'un Hikâyesi

- 6a Dāsītān-ı Mahī H̄ār Bā- Māhī - Balık ile Balıkçıl'ın Hikâyesi
- 6b Dāsītān-ı Ramah-sālār-ı Pāsubān - Çobanın Hikâyesi
- 6c Dāsītān-ı Mūş Bā-Gurba - Sıçan ile Kedinin Hikâyesi

- 6d Dāsītān-1 Zāğ Bā-Beçe-i H'īş - Karga ile Yavrusunun Hikâyesi
- 6e Dāsītān-1 Musāfir Bā- Dıraht-1 Merdperest - Yolcu ile Halkın Tapındığı Ağacın Hikâyesi
- 6f Dāsītān-1 Keşfger Bā-Zen-i Dībā-furūş - Kunduracıyla İpekçinin Karısının Hikâyesi
- 6g Dāsītān-1 Düzd-i Dānā - Akıllı Hırsızın Hikâyesi
- 6h Dāsītān-1 Hüsrev Bā- Hār-i Gāzur - Padişah ile Çamaşırçı Eşeğin Hikâyesi
- 6i Dāsītān-1 Göyende - Şarkıcının Hikâyesi
- 6i Dāsītān-1 Hōrōs Bā-Rūbāh - Tilki ile Horozun Hikâyesi

VII. bab: Arslan ve Pīller Hikâyeti - Arslan ve Fillerin Hikâyesi

- 7a Dāsītān-1 Dīvāne Bā- Hüsrev - Padişah ile Divanenin Hikâyesi
- 7b Dāsītān-1 Pāzişāh Bā- Mūneccim - Padişah ile mūneccimin Hikâyesi
- 7c Dāsītān-1 Şayyād - Avcının Hikâyesi
- 7d Dāsītān-1 Şuturbān Bā-Şutur - Deve ile Devecinin Hikâyesi
- 7e Dāsītān-1 Mūş Bā- Kethuzā - Sıçan ile Akrebin Hikâyesi

VIII. bab: Deveyile Perhizkār Arslan - Deve ile Perhizkar Arslan

- 8a Dāsītān-1 Hüsrev Bā- Merd-i Zīşt-Çirkin Adamlar Padişahın Hikâyesi
- 8b Dāsītān-1 Cūlāh Bā- Mār - Yılan ile Örumceğin Hikâyesi
- 8c Dāsītān-1 Mār Bā- Mārgīr - Yılan ile Yılandıcının Hikâyesi
- 8d Dāsītān-1 Bezr-Ger Bā-mār u Bā-Gurd - Kurd ve Yılanla Çiftçinin Hikâyesi
- 8e Dāsītān-1 Zen-i Dürger - Marangoz ile Karısının Hikâyesi
- 8f Dāsītān-1 Hātūn Bā - İrāceste - İraceste ile Hanımın Hikâyesi

IX. bab: Keklik ve Tavşancıl Hikâyeti - Keklik ve Tavşancıl'ın Hikâyesi

- 9a Dāsītān-1 Māhī ve Māhī-Hvor - Balık ile Balıkçılın Hikâyesi
- 9b Dāsītān-1 Sañsar Bā-Ġurāb - Karga ile Sansarın Hikâyesi
- 9c Dāsītān-1 Suvār Bā- Piyāde - Yaya ile Atlının Hikâyesi
- 9d Vaşiyet-i İra ve Hatm-i Kitāb - İra'nın vasiyeti ve Hatm-i Kitap
- 9e Dāsītān-1 Bāğubān Bā- Hüsrev - Padişah ile Bahçıvanın Hikâyesi

X. bab: Der Beyān-ı Ziyādet-i 'Ömr ve Devlet Zindeğan-ı Bā- Dōst ve Bā- düşmen hātimet-i kitāb

Ömrün uzaması, Mutluluk, Dost ve Düşmanla Yaşamak Hakkında ve Kitabın Hatimesi

4.3. Hikâye Özetleri

4.3.1. Birinci Bab: Dāsītān-ı Şağal-i Hār-suvar (Eşeğe Binen Çakalın Hikâyesi)

Bir bağ kenarına yuva yapıp her gün bağdan yiyecek çalan bir çakal vardır. Bağın sahibi onu yakalar ve öldüresiye döver. Çakal kaçır ve baba dostu olan kurdun yanına sığınır. Ancak kurdun fazla yiyeceği yoktur. Bunu üzerine çakal yakın bir yerden eşek dostunu getireceğini ve onun etiyle birkaç gün beslenebileceklerini söyler. Eşeği tatlı sözlerle kandırıp yola çıkarlar. Eşek kurdu uzaktan görünce tuzağa düştüğünü anlar ve çakala köyde babasından kalma bir öğüt kitabı unuttuğunu onu alması gerektiğini söyler. Eşeği elinden kaçırmak istemeyen çakal onun sırtına binerek tekrar köye döner. Eşek köyün içinde çakalı sırtından atar ve köpekler çakalı yerler.

Nasihat: Boş ve güzel sözlere ve vaatlere kanma, herkesin tatlı diline inanma. Eğer kurt komşun, çakal kılavuzun olursa sonun kötü olur.

3.3.1. İkinci Bab: Melik Nîk-baht Hikâyetidür (Şanslı Sultanın Hikâyesi)

Bir padişah ölüm döşeğinde altı oğlunu yanına çağırır. Ve anlattığı hikâyeler aracılığı ile oğullarına vasiyette bulunur. Kendisinden sonra yerine padişah olacak büyük oğlunun diğer kardeşleri ile iktidar kavgası yaşamaması için öğütler verir. Şükretmeyi, tutumlu olmayı, yalan söylememeyi, iyi kişilerle dost olmayı öğütledikten sonra hikâyelerin ilki olan "Bezirgan ile Yılanın Hikâyesi"ni anlatmaya başlar.

4.5.2.1. Hikâye 2a: Dāsītān-ı Bāzīrgān bā Mār (Bezirgan ile Yılanın Hikâyesi)

Bir çiftçi bir yılanla düşman olmak yerine dost olmak için çalışır. Yılan da çiftçiden kötü taraflarını saklar. Çiftçi yiyeceğinden arta kalanları onunla paylaşır. Bir gün yılanı donmuş halde bulur ve ısınması için onu eşeğinin torbasına koyar. Eşeğin nefesiyle ısınıp kendine gelen yılan onu sokar ve kaçır.

Nasihat: Kötü kişinin dostluğu kimseye hayır getirmez.

4.5.2.2. Hikâye 2b: Dāsītān-ı Gulām-ı Bāzīrgān (Bezirgan ile Kölesinin Hikâyesi)

Bir tüccar ve kölesi hakkında olan bu hikâyede hayvan figürü geçmemektedir. Köle efendisinin isteği üzerine bir deniz seferine çıkar. Gemi fırtınaya yakalanır ve rotasının dışına çıkarak parçalanır. Köle binbir zorlukla karaya çıkar ve bir kaç gün sonra bir şehre girer.

Şehir halkı köleyi törenlerle karşılar ve onu padişah yaparlar. Padişahın veziri olan bir delikanlı kölenin dürüstlüğünden ve müslümanlığından etkilenecek ona şehir halkının kölenin geldiği yönden gelen herhangi birisini bir sene boyunca padişah yaptıklarını, bir sene bittiğinde de şehrin bitimindeki denizi geçirip sonra çölde ölüme terkettiklerini anlatır. Daha önceki padişahlar buna inanmadıkları için ölmüşlerdir. Ama köle delikanlıyı dinler ve tedbirini alır. Çöle başka bir şehir kurdurur. Böylece deniz bitip çöle vardığında orada onu bekleyen diğer halkın padişahı olur.

Nasihat: Öteki dünyanın önemi kavranmalıdır. İnsan doğar, büyür ve ölünce gideceği yer Tanrı'nın yanındır. Bu dünyanın güzelliğine aldanırsanız, kibir sarhoşluğu yaşarsanız ahireti kaybetmiş olursunuz.

Hikâye bittikten sonra büyük şehzade "Çaylak ile Sıçanın Hikâyesi"ni anlatmaya başlar:

4.5.2.3. Hikâye 2c: Dāsītān-ı 'Ukāb bā Mūş (Çaylak ile Sıçanın Hikâyesi)

Bir avcının tuzağına düşen geyik kendisini kurtarması için sıçandan yardım ister. Fakat sıçan "Seni kurtardığımı anlarsa avcı evimi yıkar" der ve oradan uzaklaşır. Evine vardığında bir çaylağın bağırmasıyla evinin yıkıldığını görür ve korktuğu başına gelir. Öte yandan geyiğin güzelliğine kıyamayan avcı onu öldürmez ve birisine satar. O kişide geyiği serbest bırakır.

Nasihat: Düşkünlerin elinden tutmazsan başına kötü şeyler gelir.

4.5.2.4. Hikâye 2d: Dāsītān-ı Nevhara (Nevhara'nın Hikâyesi)

Şam şehrinin padişahının Nevhara adında bir sohbet arkadaşı vardır. Bir gün Nevhara'nın yanına güzel konuşan, padişahın sohbetine yaraşır bir delikanlı gelir. Delikanlı'nın amacı Nevhara'nın yardımıyla padişahın yanında görev almaktır. Bu amaçla bir kaç yıl Nevhara'nın yanında sohbetinde bulunur ve hiç bir zaman amacını saklamaz. Nevhara ise bu sadece bir amaç için benimle dostluk ediyor diye düşünür ve padişaha hiç bir şey söylemez. Delikanlı bu duruma kızar ve padişaha bir mektup yazarak Nevhara'nın çaresiz bir hastalığa yakalandığını ve bu hastalığın bulaşmaması için ondan uzak durması gerektiğini söyler. Padişah bir sonraki görüşmede Nevhara'yı saraya almaz. Nevhara bu durumun delikanlı'nın başının altından çıktığını anlar ve vücudunu muhafızlara göstererek hasta olmadığını ispatlar. Bunu öğrenen padişah "Ama ben onun sohbetinden sıkıldım" diyerek onu gönderir.

Nasihat: Dost gibi görünen mefaatçi kimselere karşı dikkatli ol.

4.5.2.5. Hikâye 2e: Dāsītān-ı Şehriyār-ı Bābil bā Pāzişāh-zāde (Babil Padişahı ve Oğlunun Hikâyesi)

Babil şehrinin padişahı, oğlu ve kardeşi arasında geçen bu hikâyede hayvan motifi yoktur ancak mistik öğeler mevcuttur. Padişah ölürken oğlunun çok küçük olduğunu ve bu işi başaramayacağını düşünerek, oğlu büyüdüğünde yönetimi ona teslim etmesi koşuluyla padişahlığı kardeşine bırakır. Ancak zaman gelince oğlanın amcası olan kardeş bunu yapmak istemez. Çocuğu alır ava götürür ve kimseler görmeden gözlerini çıkarıp orada bırakır. Şehzadenin gözleri gidince Allah onun gönül gözünü açar. Gece olunca çocuk bir ağaç bulur ve tırmanarak geceyi Allah'a yalvararak geçirir. Bunu duyan periler padişahı yardıma gelir. Çocuğa gözlerinin açılması için ağacın yapraklarının suyunu sıkmasını ve gözüne sürmesini söyler. Ve çalılıkta bir yılan olduğunu, o yılanla amcasının talihinin aynı olduğunu, eğer yılanı öldürürse amcasının da öleceğini söyler. Çocuk denilenleri yapar ve babasının tahtını elde eder.

Nasihat: Bazı akrabalar senden faydalanmak maksadıyla dostluk eder, bu dostluğun sonu düşmanlığa dönüşür.

4.5.2.6. Hikâye 2f: Dāsītān-ı Merd-i Āhenger bā Musāfir (Demirci ile Seyyahın Hikâyesi)

Bir seyyah ve şeytan arasında geçen bu hikâyede hayvan motifi bulunmaz. Seyyah bir köyden geçerken çocukların bir kuyuya taş attıklarını görür. Kuyuya bakınca kenara sinmiş bir şeytan görür. Şeytanın her ne kadar kötü olsa da bu durumu hak etmediğini düşünerek onu kurtarır. Şeytan adamın bu iyiliğine şaşırır ve ona eğer bir kötülükle karşılaşarsa kendisini çağırmasını söyler.

Seyyah Zamhıran şehrine varır. Orada demircilik yapan bir dostu vardır ve onun yanına gider. O şehirde her yıl belli bir günde yabancı birini kurban etme adeti vardır. Eğer yabancı birini bulamazlarsa şehir halkı arasında kura çekilir, kura kime çıkarsa o kurban edilmiştir. Bu sene kura demirciye çıkmış. Demirci seyyahın gelişini zabıtalara söyler. Seyyah yardım için şeytani çağırır.

Nasihat: Bazı dostların kendinlerini kurtarmak için seni harcayabilirler.

4.5.2.7. Hikâye 2g: Dāsītān-ı Rübāh bā Bat (Tilki ile Ördeğin Hikâyesi)

Saçkıran hastalığına yakalanan bir tilki bu hastalığı iyileştirecek tek şeyin ördek ciğeri olduğunu öğrenir. Komşusu olan bir ördek çifti gözüne kestirir. Göl kenarında onlara saldırır fakat güçsüz ve zayıf olduğundan başarılı olamaz. Bunun üzerine hile yoluna başvurur. Dişi ördeğe kocasının başka bir dişi almak istediğini söyler. Dişi ördek tilkiye bunun caiz olduğunu ondan ayrılmayacağını ve düzenbazlık yapmamasını söyler. Tilki dişi ördeği ikna

etmek için kocasının onun adını kötüye çıkardığını, başka erkeklerle dost olduğunu anlattığını söyler. Kalbi kırılan dişi ördeğe Hindistan'dan gelme bir otum var bunu eşine yedirirsen onu öldürebileceksin der. Tilki bu otun yuvasında olduğunu alıp getireceğini söyler. Dişi ördek tilkiyi uzun süre bekler fakat tilki dönmez. Bunun üzerine tilkinin yuvasına gider ve tilkiye yem olur.

Nasihat: Düzenbaz dosta güvenilmez.

4.5.2.8. Hikâye 2h: Dāsītān-ı Dihkân bā Piser-i Hōz (Tüccar ile Akıllı Dostun Hikâyesi)

Bir tüccarın iyi huylu, güzel ruhlı bir oğlu vardır. Tüccar oğluna dostluğun dünyadaki en önemli şey olduğunu, muhtaç olduğunda yanında bulunacak dostların kardeşlikten bile öte olduğunu anlatır. Oğlan yanına para ve mal alıp bir yolculuğa çıkar. Geri döndüğünde babası ona nasıl dostlar edindiğini sorar. Oğlan elli dost edindiğini, her birinin birbirinden hünerli olduğunu söyler. Baba oğluna "Dostlarının Türkoğlu'nun dostları gibi olmasından korkarım" diyerek aşağıdaki hikâyeyi anlatır.

4.5.2.9. Hikâye 2i: Dāsītān-ı Bāzīrgān bā Dōst-ı Dānā (Tüccar ile Oğlunun Hikâyesi)

Çok zengin ve Türk olan bir tüccarın bir oğlu vardır. O, oğluna her zaman elindeki serveti koruması, harcamalarını iyi yapması ve dostlarını iyi seçmesi için öğütlerde bulunmaktadır. Tüccar ölünce tüm serveti oğlana kalır. Oğlan israfı dalar ve elli dostuyla beraber serveti bitirir. Oğlanın akıllı bir annesi vardır. Onun akıl vermesi üzerine oğlan arkadaşlarının dostlıklarını sınamaya karar verir. Dün gece bir sıçanın evindeki 10 ekmeği birden yediğini anlatınca dostları bunda şaşılacak bir şey olmadığını söyler. Oğlan dostlarının kendisini haklı bulmasına sevinerek annesine durum anlatır. Annesi gerçek dostun yalan söylemeyeceğini söyler. Oğlan annesine inanmaz ve servetini tüketerek muhtaç hale düşer. Dostlarının yanına gider ve onlara dün gece bir sıçanın evdeki bir tane ekmeğin hepsini yediğini söyler. Dostları ise ona küçük bir sıçanın bütün bir ekmeği yiyemez der.

Tüccar oğluna dostlarının böyle olmasından korktuğunu söyler ve elli tane dostu nasıl edindiğini sorar. Oğluna dostlarının hepsinin değerini göstereceğim der. Gece olunca bir koyun kesip çuvala koyar. Çuvala birlikte dostlarının kapısına gider ve çuvalda bir ceset olduğunu bunu saklaması için yardıma ihtiyacı olduğunu söyler ancak hiç kimse ona yardım etmez. Bunun üzerine tüccar oğlunu alır ve kendi dostuna götürür. Dost "Ben bu cesedi saklarım" der ve tüccar da oğluna doğru dostun önemini göstermiş olur.

Nasihat: Bazı dostlar gerek sadece çıkarları için seninle dostluk ederler, bunları bulamayınca da düşmandan kötü olurlar. Can düşmanı kesilen âlim dosttan, cahil yiğit daha iyidir.

4.5.3. Üçüncü Bab: Melik-i Ardaşîr ve Dānā-yı Mihrān-bih Hikāyeti (Ardaşîr Sultanı ile Bilge Mihran-bih'in Hikâyesi)

Ardaşîr Sultanı, kimseleri eş olarak beğenmeyen kızına evlenmesi gerektiğini anlatmaktadır. Kız eşinin sadece mal mülk olarak ve soy olarak değil akıl olarak da kendisine uygun olmasını talep eder. Bunun üzerine Sultan Bilge Mihran-bih adında ahiretle meşgul birisini kızıyla evlendirir. Bir zaman sonra kızını ziyarete gider ve halini sorar. Kız evinin tek oda olmasından şikayet eder. Padişah başka bir ev yapılmasını ister ancak Mihran-bih daha büyük bir yerin daha fazla eşya isteyeceğini, daha fazla eşyanın da onlarla uğraşacak kişi istediğini ve içinde uyuyan hırs canavarını ortaya çıkarmamak gerektiğini söyler. Bu bölüm padişahın ve kızının dünyanın zorluklarına katlanmayı öğrenmesi ve mutluluğu bulması ile son bulur.

Nasihat: Nefsin iki düşmanından birinin hırs diğerinin de şehvet olmuştur. Dünyaya aldanıp bağlanma ve tuzağa düşme diyerek aşağıdaki hikâyeyi anlatır:

4.5.3.1. Hikâye 3a: Dāsītān-ı Serāniyān bā Yekdigêr (Eşkiyaların Hikâyesi)

Üç eşkiya bir gün bir sandık dolusu hazine bulur. Bunlardan ikisi, üçüncü eşkiyayı yemek almaya gönderir. Gözünü hırs büyüyen üçüncü eşkiya yemeğe zehir katar. Fakat diğer iki eşkiyanında gözünü hırs büyümüştür ve geldiğinde onu öldürürler. Kendileri de yemeği yiyip zehirlenirler.

Nasihat: Nefsini dinlemek her zaman iyi değildir. Çünkü nefis nasıl terbiye edilirse öyle kalır.

4.5.4. Dördüncü Bab: Dīv-i Gāv-Pây ve Dānā-i Nīkdin Hikāyetüdür (Şeytan Gav-Pay ile Dindar Bilge'nin Hikâyesi)

Büyük şeytan Gāv-pây ile dindar bir bilgenin, insanları kendine çekmek üzerine tartıştıkları hikâyesidir. Eski zamanlarda şeytanlar insanlar arasında açıkça yaşar, halkı kandırarak azdırlardı. Daha sonra dindarların değeri yükseldi ve şeytanların işleri aksamaya başladı. Bunun üzerine şeytanlar büyük şeytan Gāv-pây 'ın yanına giderek şikayette bulunur ve o da üç vezirine danışacağını söyler. Birinci vezir bunun geçici bir şey olduğunu sabredip gücünün tükenmesini beklemleri gerektiğini önerir. İkinci vezir onları kendi hallerine bırakmamak ve savaşmak gerektiğini söyler. Üçüncü vezir ise "Güçleri yetse de dindar adamın kanını dökmemeliyiz der" ve şeytan olarak "Dünya işlerini gönlüne düşürerek ölümü

unutmasını ve halkın malına göz dikmesini sağlamalıyız" diye düşündüğünü söyler. Böylece halkın ona olan saygısı ve sevgisi tükenecektir. Şeytan Gâv-pây bu fikri beğenir ve kendisi o topluluktan bilge birini bulup soruları ile onu sıkıştırıp, bilgisizliğini halka göstereceğini söyler. Vezir cevap olarak "Yanlış olan bir şeyin göze doğru, doğru olan birşey ise yanlış görünebilir" diyerek aşağıdaki hikâyeyi anlatır.

4.5.4.1. Hikâye 4a: Dāsītān-ı Mīzubān bā Piser-i Hōz (Evsahibi ile Oğlunun Hikâyesi)

Cömert bir adam vardır. Konuklarını ağırlar, garipleri yedirir, içirir ve evinde misafir edermiş. Bir gün bir dostu ona misafir gelir. Misafirine şarap ikram etmek ister ve oğluna dostlar için sakladığı şarabı alıp getirmesini söyler. Ancak oğlanın gözleri şaşdır ve şişeyi iki tane görür. Babasının yanına döner ve hangisini getireyim diye sorar. Adam utanır ve konuğuna "Sana cimrilik yaptık" der. Oğlana da "Şişenin birini kır diğerini getir" der. Oğlan şişeyi kırar ve diğerini bulamadığını söyler. Böylece ev sahibi durumun oğlanın göz bozukluğundan kaynaklandığını anlar.

Nasihat: Yanlış olan bir şeyin göze doğru, doğru olan birşey ise yanlış gözükebilir.

Vezir insanoğlunun bilgisinin çok kuvvetli olduğunu söyler ve kendilerini insan karşısında bilgisiz kalacağını söyleyerek durumlarını çiftçinin rüya tabirciliğine benzeterak aşağıdaki hikâyeyi anlatır.

4.5.4.2. Hikâye 4b: Dāsītān-ı Merd-i Bāğubān ve Dānisten-i u'İlm-i Ta'bir (Bahçıvan ve Rüya Tabirciliği)

Bahçıvanın birisi gördüğü rüya üzerine bir rüya tabircisine gider. Rüya tabircisi bir altın alarak bir oğlu olacağını söyler. Çocuk doğduktan sonra ayağı ağrımaya başlar. Bahçıvan tekrar yorumcuya gider ve yorumcu yine bir altın karşılığında çocuğun ayağına bal ve kaygana sarmasını söyler. Çocuğun ayağı bundan sonra iyileşir.

Sonra bahçıvan bende bu işi yaparım diye düşünüp yorumcu olmaya karar verir.

Bir gün padişahın hizmetinde olan birisi bir rüya görür ve yorumcu olarak bahçıvanı gösterirler. Bahçıvan önce bir altın ister sonra ona bir oğlu olacağını söyler. Adam "Ben hadımım" der. Bahçıvan bir altın daha ister ve ikinci öğrendiği şey olan ayağa bal ve kaygana sarmasını söyler. Adam öfkelenir ve "Sen daha gözünün önünü görmüyorsun nasıl rüya yorumlayacaksın" diyerek onu bir güzel döver.

Nasihat: Allah bazı insanlara melekleri vasıtasıyla ilim ve hikmet öğretir.

4.5.4.3. Hikâye 4c: Dāsītān-ı Mūş bā Mār (Sıçan ile Yılanın Hikâyesi)

Bir evin ambarından kendi yuvasına yol açarak yiyecek çalan sıçan, bir gün yuvasına geldiğinde yuvasını bir karayılanın zapt ettiğini görür. Hemen babasına koşar ve öğüt ister. Babası başka bir yerde ev kurmasını çünkü yılanla başa çıkacak gücü olmadığını söyler. Sıçan buna razı olmaz, evini terk etmek istemez. Yılanı bahçivana öldürtmeye karar verir. Bahçivan uyurken üzerine sıçrar. Uyanan bahçivani yılanı götürür. Yılanı gören bahçivan sıçanı unuttur ve yılanı öldürür.

Nasihat: Bir kimseyle fiziki olarak baş edemiyorsan, akıllıca ve düşünerek hareket edip galip gelebilirsin.

4.5.4.4. Hikâye 4d: Dāsītān-ı Dervīş bā Mīzubān (Dervişle Ev Sahibinin Hikâyesi)

Bir derviş vardır. Bir gün bir tanıdığı evine konuk gelir. Hava çok soğuktur ve dervişin karısı tandırın yakar. Hep birlikte tandırın etrafına otururlar ama kadının donu deliktir ve misafir delikten mahrem yerini görür. Bu durumdan çok utanan derviş karısını sopayla dörter ve kadın korkudan yellenir. Bu yüzden utanılacak şey bir iken iki olmuştur.

Nasihat: Bir işi yaparken iyi düşünmeli, sonuçta mahçup olmamalı.

Vezir daha sonra "Dindar kişi ile güreşip de yenilmeyen var mı?" diye sorar ve Gâv-pây'a iyi düşünmesini çünkü bu işin sonunda mahçup olabileceğini söyler. Tartışmanın, dindarın faziletini şeytanın da alçaklığını ortaya çıkaracağını söyleyerek aşağıdaki hikâyeyi anlatır.

4.5.4.5. Hikâye 4e: Dāsītān-ı Buzurcımīhr bā Hūsev (Buzurcımīhr ile Padişahın Hikâyesi)

Buzurcımīhr her sabah padişahı sabah erken kalmasını söyleyerek selamlar. Gece hayatına düşkün olan padişah bu duruma kızar ve çok erken kalkan Buzurcımīhr'i ona gelirken adamlarına soydurur. Buzurcımīhr evine döner ve üstüne yeni kıyafetler giyer. Padişahın ona bugün neden geç geldiğini sorar ve Buzurcımīhr gelirken soyulduğunu, evine dönüp yeni kıyafetler aldığını bu yüzden geç kaldığını söyler. Padişah bu kötülüğün erken kalktığı için olduğunu söyler. Buzurcımīhr ise hırsızların ondan daha da erken kalktıkları için bu işi başardıklarını söyleyerek padişahı utandırır.

Nasihat: Dindar kişinin bilgisi padişahın heybetinden büyüktür.

Bu bölüm Şeytan başı Gav-pay ile Dindar Bilgenin karşılıklı konuşmalarıyla ve şeytanın mağlup olmasıyla son bulur.

4.5.5. Beşinci Bab: Dāzime ve Dāsītān

4.5.5.1. Hikāye 5a: Dāsītān-ı Buzurcumihir bā Hüsrev (Buzurcumihir ve Padişahın Hikāyesi)

Padişah ve Buzurcumihir sarayın bahçesinde ördekleri izlemektedirler. Padişah elindeki çok kıymetli bir inciye suya düşürür ve ördeklerden birisi inciye yutar. Padişah bu duruma çok üzülür ve Buzurcumihir'e inciye nasıl bulabileceklerini sorar. Buzurcumihir o anda cevap vermez. Daha sonra Buzurcumihir'in talihi döner ve padişahın huzuruna giderek incinin ördeklerden birinin kursağında olduğunu söyler. İnciyi yutan ördeği bulur ve boğazını sıkıp kusağındaki inciye alır. Padişah bu işi neden o gün yapmadığını sorar. Buzurcumihir de "O gün talihim yaver değildi, bugün şansım iyiydi" der.

Nasihat: Sıkıntılı zamanda akıllı bir kişinin saadet yıldızı, bahtsızlık karanlığı dağılıncaya kadar yerinden ayrılmaz.

Beşinci bölüm "Dazime ve Dasitan'ın Hikāyesi" ni kapsar. Anlatıcı Melikzade'dir. İyi kalpli ve adil bir arslan kralın etrafında geçen olayları anlatır. Bu kralın Dazime ile Dasitan adında iki uyanık çakal ile bir de ayı veziri vardır. Ayı, çakalları arslanla olan muhabbetlerinden dolayı kıskanmaktadır. Kendi kendine onlar ayağını kaydırmadan ben onları kralın gözünden düşüreyim diye plan yapar. Dazime'nin uykusunda yellenen krala gülmesiyle eline fırsatın geçtiğini düşünür. Dasitan Dazimeye kızar fakat bu yanlışının, yaptığı diğer hizmetlerden dolayı affedilebileceğini anlatır. Ayı ise onun günaha girdiğini ve güvenilirliğinin kalmadığını anlatır. Dasitan ayıya "Yanımda ol beni destekle, fırsatımı buldum deme ilerde senin de ihtiyacın olabilir" der. Bu konuşmaları dinleyen kral hepsinin gitmesini bu konuda düşünceğini söyler. Gitmeden önce Dazime krala sıkıntılı bir zamanda doğru bir karar alamayacağını söyleyerek ilk hikāyesini (5a) anlatır. Bu hikāyeden sonra Dasitan krala gider ve Dazime'nin iyi niyetli olduğu için affetmesini ister. Buna öfkelenen ayı Dazime'nin hain olduğunu söyler. Arslan kral da ayıya büyüklerin bağışlayıcı olması gerektiğini söyleyerek kızar. Düşmanlığı ortaya çıkan ayı pişman olmuştur. Ayının Ferruhzad adına iyi huylu, doğru düşünceli ve akli başında bir tavşan dostu vardır. Tavşan ayıya ne olduğunu sorar. Ayı olayları anlatır, içindeki kötülüğün ortaya çıktığını söyler. Tavşan da ayıya kendin etmiş kendin bulmuşsun, herkes hakettiğini bulur der ve bu bölüm sona erer.

Nasihat: Her kim bir işin evvelini anlamazsa sonucunda kınanır. Kişinin kendi ettiğine düşmesinden daha kötü bişey yoktur.

4.5.5.2. Ara Hikāye

Eksik sayfadaki Ara Hikâye başlığı belli değildir. Nüshada Hikâyenin sadece bir kaç cümlesi mevcuttur.

4.5.6. Altıncı Bab: Dāsītān-ı Zîrek ve Zirûy (Zirek ve Ziruy'un Hikâyesi)

Melikzade yi anlatıcı olarak görürüz. Ziruy teke, Zirek de köpektir. Ziruy bir kasabın elinden son anda kaçır ve arkasından koşan kasabı sevgiliyle oynayan karısının yanına doğru götürür. Bu ihaneti gören kasap Ziruyu unuttur ve karısıyla aşğının peşine düşer.

Nasihat: Kuvvetin yetmediği yerde zeka, kurnazlık, entrika ve hile işe yarar.

Ziruy ise ovaya doğru kaçır ve gece sığınmak için bir mağarada yatar. Ertesi gün bir köpek sesi duyar ve Zirek ile karşılaşır. Zirek sürüsünü ve çobanını aramaktadır. Önceden köpekten korkan teke bunu duyunca korkusunu yener ve Zirek adlı köpeği bu ovanın kralı olması için ikna etmeye çalışır. Ancak köpek kendine güvenemez. Ziruy ise çobanın ona yeterince değer vermediğini gerekirse onu bir kalemde silip atabileceğini ve onun bu liderlik için yaratıldığını söyler. Hazırlıkları kendisinin yapacağını, olası problemleri çözebileceğini söyler.

Nasihat: Bir kimsenin bir şeyi isteyip de elde edememesi onu perişan eder.

Zirek ise "Balıkçıl ile Balığın Hikâyesi"ni anlatmaya başlar.

4.5.6.1. Hikâye 6a: Dāsītān-ı Mahī Ḥ'ār bā Māhī (Balık ile Balıkçılın Hikâyesi)

Irmağın kenarında önüne gelen bir balığı yakalayan balıkçıl tam balığı yemek üzereyken balık ona "Benimle karnımı doyuramazsın ama beni bırakırsan her gün sana on tane balık getiririm. Bana büyük yemin ettirebilirsin" der. Balıkçıl yemin ettirmek için ağzını açınca balık kaçır gider.

Nasihat: Açgözlülük edersen elindekini kaybedersin. Hile ile kuvvetli düşmanı yenebilirsin.

Bu hikâyeden sonra Zirek ile Ziruy konuşmalarına devam ederler. Zirek ihtiyacından fazlasını isteyenlerin nefesine kul, ihtirasına esir düşeceğini söyleyerek hikâye 6b'yi anlatır.

4.5.6.2. Hikâye 6b: Dāsītān-ı Ramahsālār-ı Pāsubān (Çobanın Hikâyesi)

Çobanın güttüğü sürünün sahibi çok zengindir. Ancak koyunlarının sayısı binden eksiktir. Koyunlar ne zaman artsa onları ya satmakta ya da yemektir. Çoban kahyaya koyunlarının sayısının neden bini geçmediğini sorar. Kahya da bin sayısının çok olduğunu, bir şey çok olursa eksilmeye başlayacağını söyler.

Nasihat: Bu hikâyede kanaatkâr olamazsak, çevremizdekilerin bize tuzak kuracağı nasihatı vardır.

Ziruy Zirek'i ikna etmek için onu cesaretlendirici sözler söyler en sonunda Zirek kabul eder. Ziruy da kendisinin vezir Zirek'in ise sultan olacağını ve zamanı gelince bunu unutmamasını söyler. Ve Zirek'e nasihatlar vermeye başlar. Nasihatlardan birisi için "Fare ile Kedinin Hikâyesi"ni anlatmaya başlar.

4.5.6.3. Hikâye 6c: Dāsītān-ı Mūş bā Gurba (Sıçan ile Kedinin Hikâyesi)

Bir dervişin evinde kalan kedi açlıktan zayıf düşmüştür. Aynı evde dervişin ambarından yemek çalan fare kedinin bir gün kuvvetini kazanacağını ve kendisini öldüreceğini düşünür ve korkar. Kedinin düşmanlığını dostluğa çevirmek amacıyla onun sevdiği yiyeceklerden alıp huzuruna çıkar. Kediye her gün yiyecek getireceğini fakat karşılığında kendisine zarar vermeyeceğine dair yemin ettirir. Kedi sahte yeminlerle fareyi kandırır. Her gün farenin getirdiği yiyeceklerle güçlenir ve ona minnet duyar. Fakat kedinin eskiden beri dostu olan bir horoz, bu ikili arasındaki arkadaşlığı kıskanır. Kediye "Fare senin hakkında kötü, nankör, vefasız gibi şeyler diyerek dedikodu yapıyor" der. Kedi inanmak istemez ve bunların gerçek olup olmadığını nasıl öğrenebileceğini sorar. Horoz da huzuruna geldiğinde başını önde tutarsa bunu ancak bir hainin yapabileceğini söyler. Bunları konuşurken fare sessizce içeriye girer ve horozu görünce korkusundan büzüşür. Bu hareketi hainlerin yapabileceğini düşünen kedi, fareyi öldürür.

Nasihat: Kötülük kişinin içinde varsa bu zamanla ortaya çıkar. İnsanın başına kötülük korkudan veya haset birisinin tuzağından gelir.

Bu hikâyeden sonra Zirek, Ziruy'a kendisinden ne istediğini sorar. Ziruy ise Zirek'e vezir olunca kendisinin sözüne diğer hayvanların sözünden daha fazla önem vermesini yoksa halk arasında saygınlığının olamayacağını söyler. Buna istinaden de "Karga ile Yavrusunun Hikâyesi"ni anlatır.

4.5.6.4. Hikâye 6d: Dāsītān-ı Zāg bā Beçe-i H'îş (Karga ile Yavrusunun Hikâyesi)

Bir karganın çok güzel bir kızı vardır. Bir baykuş kıza talip olur. İsteği uygun bulan anne karga kızına baykuşla evlenirse rahat edeceğini çünkü baykuşun her zaman emrinde olacağını hiç şikayet etmeyeceğini söyler. Kızı da "Eğer böyle biriyle evlenirsem kocama kimse saygı duymaz benim de başım eğik olur" der.

Nasihat: Eđer vezirin padişahın yanında kıymeti olmazsa, makamı yücetilmemezse, padişahında heybeti olmaz ve dūřmanlarını korkutamaz. Bōylece sultanlık yapamaz.

Zirek, Ziruy'a sōzlerini dinleyeceğini aynı şekilde kendisinin de bezgin olmaması ve gafil avlanmaması gerektiğini sōyleyerek hikāye 6e'yi anlatır.

4.5.6.5. Hikāye 6e: Dāsītān-ı Musāfir bā Dıraht-ı Merdperest (Yolcu ile Halkın Tapındığı Ağacın Hikāyesi)

Bu hikāye bir yolcunun halkın tapındığı ulu bir ağacı kesmek istemesi ile başlar. Ağacın içindeki şeytan ağacı kesmemesi karşılığında ona her gūn bir altın vaat eder. Yolcu altına kanarak ağacı kesmekten vazgeçer. Ancak bir zaman sonra şeytan altın vermeyi keser ve hesap sormaya gelen yolcuyu korkutarak kaçırır.

Nasihat: Rūřvete tamah edilmemelidir.

4.5.6.6. Hikāye 6f: Dāsītān-ı Keřfger bā Zen-i Dībā-Furūř (Kunduracıyla İpekçinin Karısının Hikāyesi)

“Kunduracıyla İpekçinin Karısının Hikāyesi”nde karısının kendisini aldattığından řūphelenen İpekçi eve olan bitenin muhbirliğini yapması için bir papağan alır. Karısını da durumdan haberdar eder. Buna rağmen kadın kunduracı sevgilisini eve alır. Adama papağanın evde olan bitenleri kocasına anlatacağını sōyler ama adam inanmaz. Kuřla alay etmek için yanına yaklaşır ancak a olan papağan adamın erkeklik organına yapışır. Sevgilisini kurtarmak için yanına giden kadını da pençesiyle yakalayan papağan ikisini yan yana getirdiği anda İpekçi eve gelir ve onları yakalar.

Nasihat: Boş faydasız sōz sōyleyip işitmemek gerektiğidir.

Bu iki hikāyeden sonra Zirek ve Ziruy konuşmaya devam ederler. Bismillah diyerek iře başlarlar. Bunların konuşmalarını duyan bir gūvercin bu iki canavarın (hayvanın) anlaşmalarında başarılı olduklarını gōrūr ve "İtibarları artmadan onlara katılıyım belki ilerde bende makam sahibi olurum" diyerek yanlarına gider. Sultanlığını kutladıktan sonra, kendilerine hizmet etmek istediğini sōyler. Onu kabul ederler ve onunla diğer kuşlara haber gōnderirler. Kuřlara cesur, iyi ve kanaatkār bir kōpeęin kōtū huylarını terk ederek sultanlığını ilan ettiğini, kōpeęin davetini kabul ederlerse kendilerine hiçbir zaman zarar gelmeyeceğini sōyler. Kuřlar sevinçle kabul ederler ve Zirek'in yanına gidip yer ōpūp otururlar. Zirek'in hoř sohbetinden memnun kalıp doğru bir karar verdiklerini anlarlar.

Zirek daha sonra gūvercini av hayvanlarına gōnderir. Av hayvanları, gūvercinin "Kōpeęin vefalı, hak bilir ve zayıfları koruyucu biri olduęu" sōzlerine inanırlar. Bizi de dięer

yırtıcı hayvanlardan korur derler. Ancak aralarında dindar, akıllı ve uyanık bir tavşan, köpeğin şeriat gereğince pis bir hayvan olduğunu, bir kişi birinden incirse, onu köpeğe benzettiğini, padişahlık için soy gerektiğini ve güvercinin anlattıklarının imkansız olduğunu söyler. Güvercin ise köpeğin adaletli olduğunu, bunun için soy gerekmediğini, Ashab-ı Kehf'in köpeğini örnek gösterir.

Nasihat: Akıllı ve bilge kişi sürekli kendinde kusur arar, bulunca da bu ayıblı gidermek için çalışır.

4.5.6.7. Hikâye 6g: Dāsītān-ı Düzd-i Dānā (Akıllı Hırsızın Hikâyesi)

Güvercin köpeğin değiştiği konusunda ısrar eder. Bunu üzerine havyanlar anlaşır akıllı bir geyiği Zirekle konuşması için gönderirler. Güvercin ve büyük kuşlar geyiği padişahın huzuruna çıkarırlar. Zirek onu hoş sohbeti ve tatlı sözleriyle karşılar, korkusunu azaltır. Kendisinin çevresinde olurlarsa rahat edeceklerini, huzursuz olmayacaklarını söyler. Geyik ise bir koyun sürüsü gibi bir arada dolaşmadıklarını ve her birinin pek çok düşmanı olduğunu söyler. Seyyar olarak yaşarken kendisinin onları nasıl koruyacağını sorar. Buna cevap bulamayan Zirek, Ziruy'a döner. Ziruy "Sultan güneş gibidir. Heybeti ve yardımını her yere ulaştır. Etrafında da orduları olursa hiçbir düşman size yanaşamaz" der. Geyik "Bir isteğim daha var, Sultan gelsin bizim yerlerimizi dolaşsın. Ezilmişlerin öcünü alsın, adalet sağlasın ve kimseyi hor görmesin" diyerek aşağıdaki hikâyeyi anlatır.

Nasihat: Sultan adil olmalıdır.

4.5.6.8. Hikâye 6h: Dāsītān-ı Hüsrev bā Har-i Gāzur (Padişah ile Çamaşırcı Eşeğin Hikâyesi)

Halkına karşı çok şefkatli ve duyarlı bir padişah vardır. İpekten bir ipe çingıraklar asmış haksızlığa uğrayan kişilerde gelip çingırakları çaldığı zaman onların işlerini çözermiş. Bir gün uyuz bir eşek, sırtını kaşımak için ipin bağlandığı ağaca sürtünür. Padişah çingırakların sesini duyar ve bu sığa kimindir der ve etrafındakiler sahibinin ona bakmadığını, yem vermediğini söylerler. Sultan adama tekrar eşeğe yemini vermesini emreder.

Nasihat: Bu hikâyede padişahların adaleti sağlayarak halklarına nasıl faydalı olabilecekleri nasihatı verilir.

Geyik daha sonra halkı insaf, şefkat ve diyanet ehli birilerine teslim etmeleri gerektiğini söyleyerek hikâye 6i'yi anlatır.

4.5.6.9. Hikâye 6i: Dāsītān-ı Göyende (Şarkıcının Hikâyesi)

Bu hikâyede düğün için çağırılan meşhur bir şarkıcı damada gelini severek alıp almadığını sorar. "Bu seni ilgilendirmez" cevabı karşılığında da şarkılarının, damadın gelini sevip sevmemesine göre tesir ettiğini söyler.

Bu sohbetin devamında Zirek'in iyi huylu ve güzel ahlaklı olduğuna inanan geyik, kavmine geri döner ve hep birlikte Zirek'in boyunduruğu altına girmeyi kabul ederler. Güvercin yola çıkan kavmin geldiğini haber verir. Zirek ise gelenlerin görüntüsünün heybetinden ürkebilecekleri düşünerek Ziruy'a herkesi haberdar etmesi için "Tilki ile Horozun Hikâyesi"ni anlatmaya başlar.

4.5.6.10. Hikâye 6: Dāsītān-ı Ḥorōs bā Rūbāh (Tilki ile Horozun Hikâyesi)

Bir horoz köyün etrafındaki bahçelerde dolaşmaya çıkar. Bu sırada ona bir tilki saldırır. Kendisini kurtararak duvarın üstüne sıçrar. Tilki onu kandırmak için sesinin güzelliğini duyduğu için geldiğini ve padişahın, tüm hayvanların birbirine zarar vermeden dostça yaşamalarını buyurduğunu söyler. Daha önceden pek çok tilki hikâyesi duymuş olan horoz bu sözlere inanmaz. Tilkiye kendilerine doğru kuyruğu uzun, kulakları büyük bir canavarın gelmekte olduğunu söyler. Bu tanımlamadan bir tazının kendine yaklaştığını anlayan tilki saklanmaya çalışır. Horoz tilkiye, padişahın fermanı olduğunu, tazının ona zarar veremeyeceğini söyler. Bu sözlerin üzerine tilki "Fermanın ona ulaşıp ulaşmadığını bilemem" der ve kaçar.

Böylece Zirek, Ziruy ve Güvercine sizden ürkmezler diyerek hayvanları karşılamaları ve şüphelerini yok etmeleri için gönderir. Hayvanları çalgılarla padişahın huzuruna getirirler. Hayvanlar kendilerini padişahın kulluğuna adarlar. Çevredeki diğer hayvanlarda bu durumu duyup, gelip padişahın emrine girerler. Zirek padişah, Ziruy da vezir olur. Hayvanlar arasında adaleti sağlayarak ülkeyi yönetirler.

Altıncı bölüm burada sona erer.

Nasihat: Bu bölümde birlik, adalet, iyilik ve düzgün planlama yoluyla elde edilebilecekleri konusunda dersler verilmiştir.

4.5.7. Yedinci Bab: Arslan ve Piller Hikâyeti (Arslan ve Fillerin Hikâyesi)

Bu bölümde yine Melikzade anlatıcıdır. Hikâye Hindistan'daki tüm fillerin padişahı olan büyük, kuvvetli ve heybetli bir filin yanında, bir gün otu, suyu, nimeti bol olan bir yerden bahsedilmesiyle başlar. Filler padişahı o yerin güzelliğinden çok etkilenir ve orayı almak ister. Bu padişahın kardeşleri olan Henç ve Zenç adında iki veziri vardır. Henç güngörmüş, tecrübeli, barışçıl ve iyidir. Zenç ise Hencin tam tersidir. Bozguncu ve kan dökücüdür.

Padişah her iki veziri de huzuruna çağırıp orayı fethetmek istediğini ve vezirlerine bu konudaki düşüncelerini sorar. Henç iyi olan bir şeye daha iyi ol denmeyeceğini, elinde olmayan bir şey için elindekinden vazgeçmenin doğru olmayacağını, orayı feth edip edemeyecekleri bilemeyeceklerini, bu fikirleri şeytanın kalbine düşürdüğünü ayrıca arslanın memleketinin atalarından miras kaldığını, kendilerine bir zarar vermediğini ve bu işi iyice düşünüp taşınmak gerektiğini söyler. Zenç ise arslanın acımasız olduğunu, halkına eziyet ettiğini halkın kendilerini görünce sevinçle kucak açacaklarını böylelikle servetlerinin artacağını söyler. Padişah Zençle aynı fikirdedir ancak Henç kim kendi menfaatini başkasının zararında görürse o işte başarılı olunamayacağını, padişahın masraflarının giderlerinin düşük tutmasının akıllılık olacağını söyler.

Nasihat: Padişahın harcamaları, gelirinden az olmalıdır.

4.5.7.1. Hikâye 7a: Dāsītān-ı Dīvāne bā Hūsrēv (Padişah ile Delinin Hikâyesi)

Bu hikâye oğlunu genç yaşta kaybeden bir padişahın hikâyesidir. Padişah çok üzgündür. Görünüşte deli, gerçekte akıllı olan birisi padişaha oğlanın bu dünyada tatmadığı zevk kalmadığını ve fazla yemekten helak olduğunu anlatmasıdır.

Nasihat: Akıllı padişahın giderleri gelirinden geride olmalıdır.

Hikâye bittikten sonra Zenc "Bazı şeyleri yapmak için bu kadar düşünmemek gerekir der" ve padişahın iyi düşüncelerle yola çıktığında ümitli olacağını söyler. Henç ise "İşlerinin önünü ve ardını düşünen kişilerin ilerde kazançlarını görmüşlerdir. Çok askerle bile bu kadar uzun yola gitmek tehlikelidir" der. Eğer zafer kazanamazlarsa çok mal ve can kaybedeceklerini, bunun da padişahın askerleri arasında saygınlığını yitirmesi demek olduğunu, eğer serveti çok olursa her haliyle ona saygı duyacaklarını söyler. Arslanların düşmanları için ürkütücü, korkutucu ve güçlü olduklarını, her ne kadar Sultanın gövdesiyle yıkıcı olsa da arslan ile savaşmamasını, ayrıca yönetim boyunca yaratacağı iniş çıkışların kendisine kötü şöhret getireceğini ekler. Zenç ise bu konuşmanın korkaklıktan ileri geldiğini bu iş için gözükara olmak gerektiğini hatta o yerin fiziki koşullarını bilmeyen askerleri için önceden çareler düşünmek gerektiğini söyler. Ve o halkın arslanın elinden çok çektiğini, kendilerini görünce sevineceklerini, yardım dileyebileceklerini yineler. Henç ise tabiatları gereği her iki halkın dost olamayacağını, bunu bilen halkın yine arslana sığınacağını çeşitli hayvanların çeşitli

şekillerde savaşabileceklerini, bu çeşitliliğin tek tarafta savaşan fil halkını yenilgiye uğratabileceğini söyler.

Padişah Zenc'in fikirlerini daha çok beğenir. Diğer fillerde kendisini onaylarlar. Bu konuşmalar esnasında fillerin arasına arslanın ülkesinden olan bir karga girmiştir. Karga ülkesine olabileceklerden korkar ve geleceğini garanti altına almak düşüncesiyle arslana durumu haber verir. Bu haberi aldıktan sonra arslan etrafındaki akıllı ve bilgili kimseleri çağırır. Çeşitli gruplar halinde asker toplanmasına karar verilir. Bir grup cesaretli ve yiğit bir arslan, bir grup düşmanını parçalayıp yiyen bir kurt, bir grupta fitneci ve hilekâr tilkinin önderliğindedir.

Padişah arslan sonra yaşlılara fikirlerini sorar. En yaşlı olan Şehriyar arslan bu işten nasıl kurtulacağız diye soran krala başa gelecekten kaçmamaları gerektiğini çünkü eğer savaş ölürse şehit olacaklarını eğer savaşmayıp kaçarlarsa adlarının kötüye çıkacağını iyi anılarak ölmenin, kötü şöhretle yaşamaktan daha iyi olacağını söyleyerek hikâye 7b'yi anlatır.

Nasihat: Padişah iyi birisi olarak bilinmeli, kötü bir isim yapmamalıdır.

4.5.7.2. Hikâye 7b: Dāsītān-ı Pāzişāh bā Mūneccim (Padişah ile Mūneccimin Hikâyesi)

Bu, saltanat süresinin bitmesiyle gelecek endişesine kapılan bir padişahın kısa hikâyesidir. Babil vilayetinde padişahı seçmek veya tahttan indirmek halkın elindedir. Tahttan indirilecek olan padişah saltanata alışmıştır ve tahttan indiğinde sıkıntı çekmek istemez. Bu yüzden şehrin mūneccimlerine hangi günün uygun olduğunu sorar. Mūneccim padişaha burcunu ve yaşını sorar. Padişah ömrünün sadece yirmi gün olduğunu çünkü ömründe sadece yirmi gün dilediği gibi yaşadığını söyler.

Nasihat: İyi şöhretle ölmek, kötü ünle yaşamaktan yeğdir.

Padişah kaplana fikrini sorar. Kaplan da düşmanların karşısına çıkarlarsa sayıca ve kuvvetçe zayıflıklarının gözükeceğini bu yüzden önden bir elçi gönderip fikirlerinden vazgeçmelerini sağlamaya çalışmanın daha doğru olacağını, eğer vazgeçmezlerse gece baskını yapmalarını söyler.

Padişah kurda fikrini sorar, kurt da kaplanla aynı fikirdedir ve mal kaybetmenin can kaybetmekten daha iyi olduğunu söyler.

Nasihat: Kuvvetli bir düşman saldırdığında yumuşak sözlerle ve vaatlerle ikna edip malını feda edip canını kurtarmalıdır.

Arslan Kral en sonunda Tilki'ye fikrini sorar. Tilki savaşta kimin ne yapacağını belli olmayacağını, bu fikirlerin hile, barış veya savaş dışında bir şey sunmadığını, kendi işinin ehli olanların düşmanla vuruşamayabileceğini söyler.

4.5.7.3. Hikâye 7c: Dāsītān-ı Şayyād (Avcının Hikâyesi)

Hikâyede ava çok düşkün bir avcı ve onun çok hızlı koşan bir köpeği vardır. Bir gün avcının evine bir serçe girer ve evin köşesinden fırlayan kedi serçeyi kapar. Kedinin çevikliğinin avda işine yarayacağını düşünen avcı kediyi ava götürür. Av esnasında aniden çalılıklardan bir keklik uçar. Avcı kediyi yere atar, kedi yanlışlıkla avcının atının üstüne düşer, korkan at avcuyu öldürür.

Nasihat: Bir sultan askerini kendi gücünden fazla olanın karşısına çıkarmaması gerektiğidir.

Tilki kaplanın gece baskını fikrini doğru bulmaz. Baskının düşman savaşa hazır iken değil yorgun ve bezgin iken işe yarayacağını söyler.

Nasihat: Baskın düşman yorgun ve bezginken başarılı olur, savaşa hazır durumdayken değil.

4.5.7.4. Hikâye 7d: Dāsītān-ı Şuturbān bā Şutur (Deve ile Devecinin Hikâyesi)

Bu hikâyede ise, sırtına sahibi tarafından her gün tuz ocağından, kaldıramayacağı kadar tuz yüklenen bir deve vardır. Deve bu halinden çok mutsuzdur. Zayıflamış, takati kalmamıştır. Bir gün bir tavşan dostuyla karşılaşır. Tavşana halini anlatır, tavşan da onun bu haline çok üzülür ve deveye sırtındaki yükü suya oturtmasını böylece yükünün eriyerek azalacağını söyler. Birkaç sefer bunu deneyen devenin sahibi bu hileye aldanır ve devenin yükünü hafifletmeye başlar. Ancak deve bununla yetinmez, tüm yükten kurtulmak için yine suya çöker. Ancak tuz çok ağırlaşır, deve tekrar yerinden kalkamaz. Deveci deveyi kaldırır ve hızla sürer. Takati kesilen deveye "Ey uzun ahmak, bir şey öğrendin, diğer şeyleri unuttun. Aklım senden geri mi kalacaktı" der.

Nasihat: Düşman da yeni fikir üretmekten geri kalmayacaktır.

Tilki eğer elçiyi barış için gönderirlerse acizliklerinin belli olacağını, eğer elçiyi padişahın cesaretini, adaletini, halkın ona inancını, askerlerinin dürüstlüğünü anlatmak üzere gönderirlerse karşı taraftan haber alıp ona göre hazırlık yapabileceklerini söyler. Bunun üzerine padişahın çok güvendiği bir kurt elçi seçilir. Kurt kendisine söylenen, padişahın adaleti, iyiliği, güvenilirliği ve askerlerinin gücü ve ona bağlılığı, yapılacak saldırının haram ve günah olduğu konularını filler padişahına iletir. Bunu üzerine filler padişahı çok öfkelenir. Doğru sözlü ve utanması az olan bir fili elçi olarak arslan krala gönderir ve elçi krala filler

padişahının sözlerini aktarır. Filler padişahı arslana halkına zulüm ettiğini, aslında halkın mutsuz olduğunu, ya kendine itaat edip yaşayacağını ya da başına geleceklerden kendisinin sorumlu olacağını çünkü güçlü olanın kendileri olduğunu söyler.

Arslan Kral bu sözlere çok sinirlenip elçiyi öldürmek istese de geleneği bozmamak adına kendini tutar ve tilkiyi çağırır. Tilki "Bu sözleri görüşü dar, düşüncesi karışık ve gönül gözü kör birisi söyler" der. Onların gövdeleri büyük ve ağırdır. Savaşta kaçmaları gerekirse kaçamazlar. Düşmana karşı zayıf olsalar da doğru hareketlerle zafer kazanabiliriz der ve aşağıdaki hikâyeyi anlatır.

4.5.7.5. Hikâye 7e: Dāsītān-ı Mūş bā Kethuzā (Kadı ile Sıçanın Hikâyesi)

Bir çift tavuğu olan dindar bir aile vardır. Tavuk yumurtladıkça bir sıçan yumurtayı çalmaktadır. Kadı olan koca, karısını yumurtayı yemekle suçlar. Kadın yemin eder fakat kocasını inandıramaz. Bir gün sıçanı yumurtayı çalarken görür ve kocasına haber verir. Kadı karısını affeder ve bir tuzak yaparak sıçanın yuvasının önüne koyar. Sıçanın misafiri gelmiştir ve açtır. Sıçan ona yumurta hikâyesini söyler. Fakat yumurtayı almaya giden misafir tuzağa yakalanıp ölür. Bunun üzerine yüreği yanan sıçan öç almak ister ama bunu kendi başına yapamayacağını düşünerek eskiden sayesinde belalardan kurtulduğu bir akrebin yanına gider. Akrep ona öç almak konusunda yardımcı olacağını, zaten kin ve öfke dolu olduğunu söyler. Birlikte sıçanın yuvasına giderler. Sıçan akrebi yuvasındaki bir deliğe saklar ve üç altın çıkararak ev sahibine bir tuzak hazırlar. Ev sahibi altını görünce dayanamaz ve elini sıçanın yuvasına sokar. Akrepte ev sahibini ısırır ve adam ölür. Böylece sıçan intikamını almış olur.

Nasihat: Bir kimse zayıf olmasına rağmen zekâsı sayesinde başarılı olabilir.

Bu hikâyeden sonra kurtla beraber bir mektup gönderirler. Mektubun içeriğinde Hindistan'daki bilgilerin bulunduğu satranç oyunundan örnekler verilerek bu oyunda sadece kendi hamlelerini değil karşıdakinin de hamlelerini düşünmek gerektiği, gövdenin büyüklüğüne bakarak kötü niyet beslenmemesi gerektiği ve zayıflara Allah'ın yardım edeceği yazmaktadır. Filler Sultanı bunu okuyunca küplere biner ve arslanın ülkesine doğru ilerlemeye devam eder. Tilki artık savaşmak gerektiğini söyler.

Arslanın ve Filin ordusu bir düzlükte karşılaşır. Arslan o düzlüğe ırmağın suyunu salmıştır. Böylece düzlük bir bataklığa dönüşür. Küçük ve manevra kabiliyeti yüksek olan hayvanları önden gönderir ve korkup kaçmış gibi yaparak filleri bataklığa çekmelerini söyler. Kaçan bu hayvanları kovalayan filler balçığa saplanır kendi kendilerini nasıl tehlikeye attıklarını anlarlar. Ve o küçük hayvanlara yem olurlar.

Nasihat: Padişah kendi ordusuna ve gücüne güvenerek başkasının yurduna göz dikmemeli, memleketinin ve halkının kıymetini bilmelidir.

4.5.8. Sekizinci Bab: Deveyile Perhizkār Arslan (Deve ile Perhizkar Arslanın Hikâyesi)

Bu bölümde anlatıcı Melikzadedir. Önceki bölümde kişinin kendi tuzağı ve kötü kimselerin düşünceleri yüzünden nelere uğradığını anlattığını söyleyerek bu bölüme başlar. Yaşadığı cennetvari memlekette, adaleti, merhameti ve iyi yürekliliğiyle meşhur bir arslan vardır. Bir gün ormanda gezintiye çıkar ve bir ayıyla rastlaşır. Ayı ona, şefkatine sığınarak emrine girmek istediğini söyler. Arslan da ona hayvan eti yememesi, hayvanları izlememesi ve emrinden çıkmamasını şartlarını söyler. Ayı bu şartları kabul ederek arslanın emrine girer ve gün geçtikçe arslanla yaklaşır, veziri olur. Bir gün arslan ve ordusu gezinirken yolda bir deve görürler. Kurt ve kaplan onu yemek isterler ancak arslan izin vermez ve “Belki onu görmemiz padişahın çirkin yüzlüye rastlaması gibidir” diyerek hayvanlara o hikâyeyi anlatır.

4.5.8.1. Hikâye 8a: Dāsītān-ı Ḥusrev bā Merd-i Zīşt (Çirkin Adamlarla Padişahın Hikâyesi)

Çirkin Adamlarla Padişahın Hikâyesi, ava giderken çirkin bir adama rastlayıp onu dövdüren bir kralın hikâyesidir. Av dönüşü krala yaklaşan adam, ona bir sürü hayvan avladığını, başına zarar verici bir şey gelmediğini, kötü bir haber duymadığını söyleyerek kendisinin ona uğur getirdiğini söyler. Padişah da adama acır, özür diler ve hediyeler verir.

Arslan bu hikâyeyi kendisini gören kişinin bunu uğur saymasını istediği için anlattığını söyler ve deveyi kurtarır.

Nasihat: Padişah kişilerin gözünde uğurlu sayılmak istiyorsa ona göre davranmalıdır.

Deve arslanın emrine girer ve zamanla ayının makamına ulaşır. Ayı bu durumu çok kıskanmaktadır. Arslanı kandırıp deveyi öldürmeyi planlar. Bir gün deveye bir sırrı olduğunu ama sağlığından ötürü ona anlatamayacağını söyler. Deve kimseye söylemeyeceğine dair and içer ve ayı anlatmaya başlar. Ayı deveye arslanın doğuştan böyle yaratılmadığı için et yeme huyuna geri dönebileceğini bu yüzden etrafında durmasının tehlikeli olduğunu söyler. Deve bu sözlere böyle bir şeyin mümkün olabileceğini söyleyerek katılır. Kaderin elinde olan kişiye başka söz söylemeye gerek olmadığını bu durumun “Örümcek ile Yılanın Hikâyesi” ile karşılaştırılması gerektiğini ekler. Devenin isteği üzerine Ayı anlatmaya başlar.

4.5.8.2. Hikâye 8b: Dāsītān-ı Cūlāh bā Mār (Yılan ile Örümceğin Hikâyesi)

Karısının bir başkasıyla dostluk ettiğini anlayan örümcek onları beraber yakalamak için plan yapar. Şehir dışına çıkacağını söyleyerek odada saklanır. Ancak durumu kavrayan kadın dostunu gönderir. Örümcek ise olanlara kimsenin inanmayacağını bunu kadının kardeşlerine söylemesi gerektiğini düşünür. Başına kötü şeyler geleceğini anlayan kadın kocasından kurtulmak ister. Bu sırada padişah gördüğü rüyaları yorumlaması için bir münecim aramaktadır. Bunu duyan kadın saray görevlilerine kocasının çok iyi rüya yorumladığının ancak öldüresiye dövülmeden yorumlamayacağını söyler. Bunun üzerine saray görevlileri örümceği alırlar. Örümcek bu işten anlamadığını söyleyince onu döverler. Ölümden korkan örümcek Tanrı'dan yardım ister. Bir gün bir yılanla karşılaşır. Yılan üzüntüsünün sebebini sorunca örümcek başına gelenleri anlatır. Yılan rüya yorumlamayı ona öğreteceğini ama padişahın vereceğinin yarısını alacağını söyler. Örümcek anlaşmayı kabul eder. Yılan da padişahın rüyasını yorumlar. Bunları padişaha anlatan örümcek bin kırmızı altınla eve döner ancak altınları paylaşmayı istemez. Yılanın evine gider ve bir sopa ile ona vurur. Kuyruğu kopan yılan kaçır, örümcek de evine döner. Bir sene sonra padişah yine rüya yorumlaması için örümceği çağırır. Yorum yapamadığı için yine dayak yer ve utana sıkıla yılanı giderek ondan özür diler, bu sefer altınların hepsini ona vereceğini söyler. Yılan onu affeder ve tekrar yorumu yapar. Ancak örümcek altınları alınca yine gözü döner ve "en azından onu öldürmedim" diyerek yılanı uğramadan evine gider. Fakat örümcek bir sene sonra padişah tarafından tekrar çağırılır. Örümcek yılanı gider ve yalvarır bu defa kesinlikle yanlış yapmayacağını söyler. Yılan yine rüyayı yorumlar ve örümcek sözünü tutar. Ancak yılan büyük bir anlayışla o zamandan bu zaman doğruyu buldu, benim altınlara ihtiyacım yok hepsini alabilirsin der.

Nasihat: Kişilerin zamanla terk ettikleri kötü huylarına dönmeleri mümkündür.

Ayı bu hikâyeyi "Arslanın zamanla eski huyuna dönebileceğini göstermek için anlattım" der. Deve bu durumda arslanın yanında rahat edemem der. Ayı bu sözler üzerine güvenli bir yere gitmeleri gerektiğini, kimseye bir şey danışamayacakları için de aslanı ortadan kaldırmaları gerektiğini söyleyerek Yılan ve Yılandılın Hikâyesi'ni örnek verir.

4.5.8.3. Hikâye 8c: Dāsītān-ı Mār bā Mārgīr (Yılan ile Yılandılın Hikâyesi)

Dağın eteğine kıvrılmış büyük bir yılan vardır. Yılandılın geldiğini görünce ölü taklidi yaparak elinden kurtulmak ister. Yılandıl "Diriyse yılanı, ölüyse yılanın mühresini"⁴⁵ alıp onula bir süre geçirim" diye düşünür. Yılan "Benden vazgeçmeyecek en iyisi bende ona

⁴⁵ mühre: Yılanın başında bulunan taca benzer çıkıntı.

zarar vereyim" der. Ve yılcıl bir süre sonra mühreyi⁴⁶ almak için eğildiğinde yılan ona bir darbe indirerek yuvasına kaçar.

Nasihat: Düşmanların sana zarar vermeden önce kendini korumak için elinden geleni yapmalısın.

Ayı bu hikâyeyi, bizim de arslan eski huyuna dönmeden elimizden geleni yapmamız gerektiğini söylemek için anlattım, der. Deve ise şu anda kendisine iyi davranan arslana karşı bir şey yapamayacağını, eğer arslan kendisine kötü davranırsa bu durumda elinden geleni yapacağını, gerisini Allah'a bırakacağını, bu durumun Çiftçi ile Yılanın Hikâyesinde yaşandığını söyleyerek hikâyeyi anlatmaya başlar.

4.5.8.4. Hikâye 8d: Dāsītān-ı Bezr-Ger bā Mār u bā Gurd (Kurt, Yılan ve Çiftçinin Hikâyesi)

Çiftçinin biri yolda yürürken önüne çıkan kurttan kaçmak için bir ağaca tırmanır fakat ağaçta kocaman bir yılan vardır. Çaresiz kalan adam Allah'a sığınır ve bu sırada elinde bir değnekle bir adam çıkar gelir. Adam kurdu kovalar ve çiftçi ağaçtan inerek kurtulur.

Nasihat: Allah çaresiz durumda kalanlara yardım eder.

Deve bu hikâyeyi kötü düşünceyi içinden atıp emin olman için anlattım der. Böyle düşünürse amacına çabuk ulaşacağını ve şükredeceği bir sona ulaşacağını söyler. Ayı buna katılır ama akıllı insanların Allah kurtarır diyerek bir şey yapmadan oturmamaları gerektiğini, işlerin sonunu düşünmeleri gerektiğini anlatır. Aksi takdirde yanıp gideceklerini söyler. Buna karşılık deve "Ben arslanla nasıl başa çıkarım? Ben onun iyiliği sayesinde bu güne geldim ona ihanet edemem" der. Bu konuşulanlara kulak misafiri olan bir fare vardır ve bu sırrın bir gün kendisine lazım olacağını düşünür. Deve bu sırrın korkusuyla günden güne eriyip içine kapanır. Onun bu halini merak eden arslan, karga vezirini devenin halini öğrenmesi için görevlendirir. Karga devenin ağzından bir şey alamaz.

Bir gün dere kenarında su içen deveyi görür ve saklanır. Deve durumdan habersiz deredeki balıklara ne kadar şanslı olduklarını çünkü güçlülerden ve denklerinden korkmadıklarını söyler. Kendisinin ise ya kurtulacağını ya da helak olacağını anlatır. Bunları duyan karga hemen arslana giderek durumu anlatır. Arslan "Halkım bana güvenmiyorsa benim saltanatım nasıl devam eder" diyerek tüm halkını toplar ve eğer kendisinin davranışlarında bir yanlışlık olduysa, kendisinden zarar geleceğini düşünen varsa söylemelerini ister. Tüm hayvanlar böyle bir şeyin olmadığını, ona güvendiklerini ve mutlu olduklarını söyler. Bu konuşmalardan

⁴⁶66. dipnot

arslanın deveden şüphelendiğini anlayan ayı, arslan gerçekleri öğrenince kendisine zarar vermeden deveyi olayın içine atarak işin içinden sıyrılmak üzere arslanın huzuruna gider. Devenin bilgisiz ve cahil olduğunu, akılsız olduğu için arslanın ona verdiği değeri anlamadığını söyler. Arslan, ayıya kargayı çağırır. Kargaya ayının sözlerini anlatır ve ne düşündüğünü sorar. Karga "Devenin yumuşak huylu, itaatkâr, tevazu sahibi olduğunu ve ayının kötü niyetinden dolayı deveyi suçlamamak gerektiğini işin aslını deveye tatlı dille sormalı" der. Bunun üzerine arslan deveyi çağırır. Ona iyilik bilen birisi olarak ona çok önem verdiğini söyler. Korktuğu bir şey olup olmadığını sorar. Deve ayıya ihanet etmek olmaz deyip bir şey anlatmaz ama suçlu görülüyorsa verilecek cezanın reva olduğunu söyler. Arslan bu korkunun nedenini bulmak için sorular sorar, karga da doğruyu söylemesi için ısrar eder. Deve suskunluğunu bozmadı. Bu konuşulanları duyan bir kirpi hemen ayıya gidip durumu anlatır. Ayı suçu devenin üzerine atmak için arslana gider ve onun yanında deveye, dedikodu yaptığını söyler. Deve sinirlenir ve bunu ayıdan başka kimsenin bilmediğini söyleyerek ona hain der. Bu durumun "Marangoz ile Karısının Hikâyesi"ne benzediğini söyleyerek hikâyeyi anlatmaya başlar.

4.5.8.5. Hikâye 8e: Dâsitân-ı Zen-i Dürger (Marangoz ile Karısının Hikâyesi)

Hikâye geceleri dostunun yanına kaçan karısını faka bastırmak isteyen marangoz ile ilgilidir. Gece dönen kadın kapıyı kilitli bulunca kendisini kuyuya atacağını söyler. Buna inanıp dışarı çıkan marangozun üstüne kapıyı kitle ve bağırıma başlar. Ertesi gün kadına gidilir ve orada gerçekler ortaya çıkar. Deve bu hikâyeyi erkekte avrat özelliği olursa onun da avrat gibi olacağını söylemek için anlattım der.

Nasihat: Dedikodu yapmak ve dedikodu duyup bunu gizlemek kötüdür.

Arslan en sonunda her ikisini de zindana attırır. Adı Cazu olan bir tilkiyi de başlarına nöbetçi diker ve yanına gelen sıçan ikisinin de durumlarını sorar. Tilki sıçanın bir şey bildiğini anlar ve ona bildiklerini anlatmasını söyler. Sıçan anlatmak istemez. Fakat Tilki haklı ve haksızın ayrılmaması için, padişahın bir şey gizlemenin doğru olmayacağını söyler. "Eğer anlatırsan padişahın gözüne girer makam sahibi olursun" der. Tilki sıçandan duyduğu doğruları hemen padişaha anlatır. Padişah ne yapmaları gerektiğini kargaya sorar. Karga bir toplantıyla bunu halka açıklanması gerektiğini, böylece halkın verilecek ceza için kendilerini ayıplamayacağını söyler. Böylece halk toplanır ve arslan koltuğuna geçerek halka ne ceza verelim diye sorar. Halk ayının lime lime edilmesi gerektiğini söyler. Ve hepsi birlikte ayıyı parçalayarak yerler.

Ayı kendi tuzağına düşmüş cezasını bulmuştur. Deve ise daha sevilen ve sayılan bir konuma gelmiştir. Bu bölüm böylece tamamlanır.

Nasihat: Kötü niyetli ve akılsızların sonu her zaman kötü olur.

4.5.8.6. Hikâye 8f: Dāsītān-ı Hātūn bā İraceste (İraceste ile Hanımın Hikâyesi)

Hakanın birisi bir padişahın kızı ile evlidir. Kıza çok âşıktır ancak kızın babası ve kardeşlerini öldürdüğü için ona bir türlü güvenememektedir. Bir gün kızla birlikte olmak ister ancak kız halayıkların onları gözetlediğini farkedince vazgeçer. Bunun üzerine kızın kin güttüğünü düşünür ve veziri İraceste'yi çağırarak kızın öldürmesini emreder. Vezir kızı eve götürür, kız hamile olduğunu söyleyince kızın öldürülemez. Hakana kızın hamile olduğunu söyler ama Hakan yine de öldürmesini söyler. Vezir ise hakanın bir gün evlat sevgisini anlayacağını düşünerek kızın bir yere saklar. Kız bir oğlan doğurur.

Yıllar sonra Hakan bir gün ava çıkar. Bir oğlağı avlamak üzereyken oğlağın anası onu korumak için kendini feda eder. Bu durumdan çok etkilenen Hakan kızın ve çocuğunu öldürdüğü için çok pişman olur. Bunun üzerine vezir koşarak kızın ve çocuğunu alır Hakan'a getirir. Hakan vezire teşekkür eder ve onun imkânlarını artırır.

Nasihat: Her zaman doğruyu anlatmak ve padişahın bir şey saklamamak gerekir.

4.5.9. Dokuzuncu Bab: Keklik ve Tavşancıl Hikâyeti (Keklik ile Tavşancılın Hikâyesi)

Bu bölümde melikzade anlatıcıdır. Azerbaycan'da çok çeşitli bitki ve hayvanların yaşadığı bir dağ vardır. Bu dağın padişahı bir tavşancıdır. Bu tavşancıl her bahar kuş yavrularını yer. Daha aşağıdaki dağda yaşayan iki keklik vardır. Erkeğin adı İra, dişinin adı Azad-çehre dir. Baharın yaklaşmasıyla Azad-çehre "Ne yapacağız, tavşancıl yine yavrularımızı yiyecek" diye ağlamaya başlar. İra da "Ona en iyisi buradan gitmek, elsiz ayaksız yaşanır ama yavrusuz yaşanmaz" der. Azad-çehre vatanlarını terk ederlerse çok daha fazla sıkıntı çekeceklerini en iyisinin çocuk ayrılığına katlanmak olduğunu söyler. Ancak İra olabilecekleri bilerek bir şey yapmanın doğru olmadığını bu yüzden tavşancılın ülkesine gidip himayesi altında yaşamak gerektiğini çünkü tavşancılın yüce padişah iddiasında olduğunu hizmetine girerlerse onlara zarar vermeyeceğini düşünür. Azad-çehre ise yılda bir kere bu korkuyu yaşamak yerine bizi onun pençesine atıyorsun diyerek "Balık ve Balıkçıl"ın hikâyesini anlatmaya başlar.

Nasihat: Kötülük geleceği belli olan şeyden uzak durmak gerekir

4.5.9.1. Hikâye 9a: Dāsītān-ı Māhī ve Māhī-Ḥor (Balık ile Balıkçılın Hikâyesi)

Çok yaşlı bir balıkçıl yiyecek bulamaz ve dere kenarına Allah rızkını versin diye oturur. Balıkçılın bu çaresiz ve bitkin halini gören bir balık merhametinden ona neden böyle olduğunu sorar. Balıkçıl kendisini acındırır ve artık ömrünün sonuna geldiğini tüm balıklarla vedalaşarak onlardan af dilemek için burada beklediğini söyler. Balık buna inanır ve balıkçıla ne yapabileceğini sorar. Balıkçıl bu niyetini tüm balıklara duyurmasını istediğini ancak balığın önce sözünden dönmeyeceğine dair and içmesi gerektiğini söyler. Balık ant içmeden onun elini sıkmayacağını söyleyince balıkçıl önündeki ot kümesini gösterir ve bunu al ve git der. Balık yaklaşınca balıkçıl onu yutar.

Nasihat: Kötü birinin komşuluğu hayır getirmez.

Azad-çehre bu hikâyeyi tavşancılın komşuluğunun onlara korkudan başka bir şey getirmeyeceğini bilmen için anlattım der. İra tavşancılın kendi zayıflıklarına bakarak iyi davranabileceğini söyler. Azad- çehre ise diyeceklerini diyemeden aceleci tavşancılın onları öldürebileceğini söyleyerek "Karga ile Sansarın Hikâyesi"ni anlatmaya başlar.

4.5.9.2. Hikâye 9b: Dāsītān-ı Saṣsar bā Ğurāb (Karga ile Sansarın Hikâyesi)

Hikâye çok güzel bir yeşil alanda yaşayan karganın keyfinin bozulması ile ilgilidir. Karganın yaşadığı yerden geçen bir sansar orayı çok beğenir ve yuvasını oraya yapmaya karar verir. Karga eğer bu buraya yerleşirse ben rahat edemem, en iyisi ona dostça yaklaşarak düşmana karşı gücünü öğreneyim diye düşünür ve sansarın yanına giderek selam verir. Sansar iki hayvan arasında hiçbir zaman dostluk olmadı diyerek karganın kötü niyetli olduğunu anlar ve ona saldırır. Kargayı yakalar ve pençesinin altına alır. Karga buraya dostluk için geldiğini söyler. Ancak sansar "Ben senin niyetini biliyorum nitekim atlı da yayanın sırrını bilmişti" diyerek hikâyeyi anlatmaya başlar. Hikâye biter bitmez de sansar kargayı parçalar.

Nasihat: Sen iyi niyetli de olsan kötü birisi sana zarar verebilir.

4.5.9.3. Hikâye 9c: Dāsītān-ı Suvār bā Piyāde (Yaya ile Atlının Hikâyesi)

Hikâyede bir atlı ve bohçacı bir yaya vardır. Yaya atlıya yükünü biraz taşıyıp taşımayacağını sorar. Atlı atının iki gündür aç olduğunu yük taşıyamayacağını söyler ama az sonra bir tavşanı yakalamak için atını sürer. Sonra eğer yükü alsaydı kaçabileceğinin farkına varır ve geri dönüp yayaya yardım teklif eder. Yaya "Ben senin ne planladığını biliyorum" der ve hikâye biter.

Nasihat: Bazen insanlar başkasının aklından geçen gizli şeyleri tahmin edebilirler.

Azad-çehre "Bu hikâyeyi tavşancılın kötülüğünden emin olmaman için anlattım" der. Ira ise "Ben zaten onun iyiliğini ve padişahlığını uzun zamandır işitiyorum, eğer himayesine girmek için yalvarırsak bize kötülük etmez ve biz onun eteğini öpebilecek duruma geldiğimizde ben de tatlı dille onu ikna ederim" der. Azad-çehre kararı Ira'ya bırakır çünkü Allah sana itaat etmemi buyurdu der. Gitmeden önce huzurunda yakınlık elde etmek için öğrenmen gereken şeyler var diyerek on nasihat verir. Ira söylenenlerin akıl ve fikir eseri olduğunu, eğer bunları dinlerse başkanlık makamına yükseleceğini söyler.

Azad-çehre ve Ira yola koyulurlar. Tavşancılın yaşadığı dağın eteklerine geldiklerinde Ira kuşlar padişahı Heyce'yi aramaya gider. Heyce hem tavşancılın yanında saygı görmekte hem de kuşlara tercümanlık yapmaktadır. Heyce'ye Azerbaycan'da çok güzel bir yerde oturduklarını ama kuşlar sultanının yavrularını askerlerine yedirdiğini bu yüzden kaçarak kendilerine sığındıklarını anlatır. Heyce Ira'yı alarak padişahın huzuruna çıkarır. Padişah divanı türlü türlü kuşlardan oluşmaktadır. Heyce padişaha Ira'nın durumunu anlatır padişah onu kabul eder. Ira Azad-çehreyi de alarak padişahın himayesine girer.

Dokuzuncu bölüm Ira'nın padişaha nasihatler içeren birkaç hikâye anlatmasıyla sona erer.

Nasihat: Kişinin az ve öz konuşması bir erdemdir, aksi takdirde susması gerekir.

4.5.9.4. Hikâye 9d: Vasiyyet-i Ira ve Hatm-i Kitâb (Ira'nın Vasiyeti ve Hatm-i Kitap)

Bu bölümde pek çok nasihatla birlikte Marzubân-nâme'nin ne kadar güzel bir kitap olduğundan bahsedilerek kitap meth edilmektedir.

Nasihatler: Dünyada ve ahirette rahat etmek için yapılması gerekenler, dünya işlerinin fanidir, mazlumlara yardım etmenin gerekir, adaletli davranmak önemlidir, bilgeleri dinlemek ve kimseyi küçük görmemek gerekir.

4.5.9.5. Hikâye 9e: Dāsītān-ı Bāğubān bā Hüsrev (Padişah ile Bahçıvanın Hikâyesi)

Nuşirevan isimli bir padişah bir gün gezintiye çıkar ve yaşlı bir adamı ağaç dikerken görür. Adama bu ağaçlarının meyvesini ne zaman yiyeceğini sorar. Adam ise ben çok yedim benden sonrakiler yesin der. Bu cevap padişahın çok hoşuna gider, ona bin altın verir ve eğer ağacın meyvesine yetişirse onu ödüllendireceğini söyler. Adam ağacın meyvesini zaten yedim ne vereceksen şimdi ver der ve padişahtan iki bin altın alır.

Nasihat: Bu dünyada yaptığım şeyler ahirette karşına çıkar.

4.5.10. Onuncu Bab: Der Beyān-ı Ziyādet-i ‘Ömr ve Devlet Zindeğan-ı bā Dōst ve bā Düşmen Hātimet-i Kitāb

Ömrün uzaması, Mutluluk, Dost ve Düşmanla Yaşamak Hakkında ve Kitabın Hatimesi

Bu bölümde iyi padişahların uyması gereken nasihatler vardır. Ayrıca ömrün uzaması, mutluluk, dost ve düşmanla yaşamak hakkında ve kitabın hatmedilmesi, adalet, hayır işlemek, iman sahibi olmak gibi konulardan bahsedilir.

4.6. Marzuban-nâme’de Geçen Hayvan Tasvirlerinin İncelemesi

4.6.1. Akrep

Akrep, "Arslan ve Piller Hikāyeti" (Arslan ve Fillerin Hikāyesi) başlıklı VII. bab'da 7e numaralı Dāsītān-ı Mūş bā-kethuzā (Kadı ile Sıçan) hikāyesinde ve Der Beyān-ı Ziyādet-i ‘Ömr ve Devlet Zindeğan-ı bā-Dōst ve bā-Düşmen Hātimet-i Kitāb başlıklı X. bab'da bir cümle içinde geçer. Akrebin erillik veya dişilik özelliği vurgulanmaz. Herhangi bir isim de verilmemiştir. Geçtiği iki yerde de kötü özelliklere sahiptir. Ortak özelliği zehirli oluşudur.

Akrep hikāye 7e'de öfkeli, intikamcı, kinci, zehirli özelliklerinin yanısıra aynı hikāyede tek iyi özellik olarak arkadaşına yardım etmesini gösterebiliriz.

Bu hikāyede akrep bir sıçan ile arkadaştır. Sıçanın yaşadığı evin sahipleri, ona misafirliğe gelen bir başka sıçanı tuzağa düşürüp öldürür. Sıçan akrepten yardım istemek için onun yanına gider. Akrep ona oç alma konusunda yardımcı olacağını, zaten kin ve öfke dolu olduğunu söyler. Bu duygularla birlikte sıçanın yuvasına geri dönerler.

Akrebin kindarlığını kendi sözlerinden anlayabiliriz.

“İy karındaş anca bakaram kamu dōstlar arasında senden yigrek düşmenden kin almağa ve vākı‘aya uğraşmışa yardım kılmağa kimse görmez.” (49a/13,14)

“akreb eyitdi. her çend ki merrîh gibi kin ve gaøabıla tolmışam, ammā nideyin gendü evüñe geldün. yoħsa bir øarbıla işüñ bitürevüm. hele fāriğ ol. umîzdur ki ol bîçārenüñ kānın isteyüb kışāş kılıcın kānlu boynına vuram. ‘akreb sıçan evine varub zuħāl ve merrîh gibi bir ħubş evinde cem‘ oldular.” (49b/2, 3, 4, 5)

Sıçan akrebi yuvasındaki bir deliğe saklar ve üç altın çıkararak ev sahibine bir tuzak hazırlar. Ev sahibi altını görünce dayanamaz ve elini sıçanın yuvasına sokar. Akrep ev sahibini sokar ve böylece intikam alınmış olur. Akrebin zehirliliğini şu cümleden anlayabiliriz.

"derhāl 'akreb āgulu dikenin altundan öñdin ketḥuzāya degürdi." (49b/11)

Akrep bütün kötü özelliklerine rağmen dostuna yardım etmiştir. Bu yüzden akrebin arkadaş olarak gördüğü birine iyi olabileceğini düşünebiliriz.

X. bab'da Hatm-i kitab bölümünde akrebin sokup öldürme özelliğinden bahsedilir;

"eyitdi: oşbu geçeni gerek bugün 'akreb ura öldüre." (68b, 9)

4.6.2. Arslan

Arslan, V. bab olan *Dāzime* ve *Dāsītān*, VII. bab olan Arslan ve Piller *Hikāyeti* ve VIII. bab olan *Deveyile Perhizkār* Arslan olmak üzere üç bölümde ana kahramandır. Erillik veya dişiliği yoktur. Herhangi bir özel isim verilmemiş ancak şehriyar, padişah, sultan olarak adlandırılmıştır. Arslan geçtiği hikâyelerde iyi özelliklere sahiptir. Arslanın genel özellikleri güçlü, adaletli, merhametli, bağışlayıcı, dindar, korkutucu ve akıllı olmasıdır. Kötü bir özellik verilmez.

Arslan V. bab'da öncelikle adaletli oluşu ile karşımıza çıkar. Arslanın iki tane çakal veziri vardır. Vezirlerinden birisinin adı *Dazime*, diğeri *Dasitan*'dir. Arslan uyurken yellenince *Dazime* kendini tutamayarak güler. Bunun üzerine arslan onu cezalandırmayı düşünür ancak bunu yapmadan önce *Dazime*'nin suç işlediğinden emin olmak ister ve işin doğrusunu öğrenmeden çakal vezirine birşey yapmaz. Çünkü arslan adaletlidir.

"pāzişāh eyitdi: siz bugün varuñ, bu işde gey nazar ideyim, göreyim maşlahat nice olur." (27a/14)

VII. bab'ın daha en başında arslanın ülkesi tanımlanırken, adaleti altında tüm hayvanların uyum içinde yaşadığı anlatılmıştır.

“adli altında kurd koyunla şeker gibi karışmışdı. yoz ile geyik, gül ile diken gibi bir bñardan su içerlerdi. kurd siyāseti korkusundan ebrişim kurdı gibi kızzāz dükkanın kırmışdı. geyik attar bāzārın nāfeyile mu'attar kılmışdı.” (51a/14 – 51b/1, 2)

VIII. bab'da arslanın adaletini yine görürüz. Burada arslanın iki veziri vardır. Bunlardan birisi ayı diğeri de devedir. Ayı, arslan ile olan yakınlığı yüzünden deveyi kıskanmaktadır. Bu

yüzden deveye, arslanın tekrar et yiyebileceği dedikodusunu yapar. Devenin bundan korkmasıyla başlayan olayların sonunda arslan son kararını verirken adalet tahtına oturmuştur.

“çün yarındası oldu, arslan ‘adl tahtına āğdı, feşāhat incülerin ‘ibāret elmasıyla deldi." (61a/13, 14)

Arslanın diğeri bir özelliği merhametli ve bağışlayıcı olmasıdır.

V. bab'da Vezir Dasitan, Vezir Dazime'nin yaptığı hatayı bağışlaması için arslana yalvarmaktadır. Arslanın bağışlayıcı olmasına güvenir ve ondan merhamet ister.

"oldıyısı bunca hüneri vār ve begenecek hızm̄meti vārdur. bu kadar zecr daħı aña kāfīdür. hōz pāzişāh hızm̄metinden kesildiği ve anuñ yüzinden düşdüğü ölümden biterdür. eger melik ol kadar suçından tecāvüz ide gendü kulu hāğkında şefkāt itmeye." (27a/8, 10)

“şenā kıldı ve eyitdi: dün gece kullıkcı ol øa‘īf hāğkına sultānum haøretine ‘özrin ‘arøa kıldum idi. pāzişāhum göñlin ol günahkār hāğkında ‘af ve rāğıb görüb sevinü gıtdümidi. bu gün eger ümiz vefā kılub anuñ harāb göñlin ‘imāret ve ölmüş cān diri ola, geçmiş pāzişāhlaruñ ulu resmib ve eyü ‘ādeti yirinr gele pāzişāhuñ eyü ādı ‘āleme yayıla ve øa‘īfler du‘āsı şāh hāğkında ‘arşa aga. lācirem pāzişāh devleti ve ‘ömri artmağa sebeb ola" (28a/12, 13, 14 -28b/1, 2, 3, 4)

Tüm bu yalvarmalar üzerine arslanın son sözleri de küçüklerin günah işleyebileceği büyüklerin de onları affedecekleri üzerine olur.

“melike bu söz hōş gelmeyüb eyitdi: andan berü kim, bu ‘ālem yaradıldı, bu ‘ādet işlenügeldi ki kiçiler suç eyleye, ulular ‘avf kıla ve ara yirde hayr isteyenler şulh ü şefā‘at ideler. ve bu sen didüğüñ şer ü fitne kıpar. eger Dāsītān Dāzime tarafın gey dutarsa eyü ādı gökçek hūyı halk arasında zāhir olubseville ve ben daħı şefā‘atin. kabul idersem kıvmüm saklamış ve eyü ādum şatmuş olam.” (28b/4, 5, 6, 7)

VIII. bab'da kendisinden korkan devenin korkusunu gidermek için yaptığı hataları bağışladığını söyler.

"yiri gögi yaradan Teñgri hāğkına suç ki işledüñ, saña bağışladum." (58b/2)

Arslan akıllıdır. V. bab'da uyurken yellenmesine gülen Çakal vezirlerinin hakkında ne diyeceklerini dinleyebilmek için uyuyormuş gibi yapar;

"ürerileridi nāğāh pāzişāhdan yil geldi, Dāzime gendüzün yiñemedi güldi. şöyle kim pāzişāh uyandı, girü gendüzün uyıra urdı ki ya‘nī binümçün ne diyeler, diyü." (26b/1, 2)

VII. bab'da planladığı savaş taktiği ile filleri yenilgiye uğratması da arslanın akıllı olduğunu anlatır.

"arşlan buyurdı, ol yazıya su şaldılar. şahrā bir gezden çokrak ve bataκ oldu." (50b/7)

"buyurdı ki, siz bu gömülgeni aña geçün, biz berü yaña turalum. çün bunlar size hamle kılalar, ol kuru yirde çevre çevre segirdişün; dağıluñ, kaçuñ ve size dönmek geñezdürür ve anlara katı şarbdur. çün sizi kıovalar, dönün girü bizdin yaña. çün gövdeñüz yiyidür. āyağunuz dağı gey batmaz. sekriyüb berü geçün." (50b/11, 12, 13, 14)

Arslan geçtiği üç hikâyeden ikisinde et yemekten vazgeçmiş, hatta tövbe etmiştir. Bu özellik V. bab'ın girişinde arslanı tanımlarken kullanılmıştır.

"eyitdi: işitdüm kim bir arslan, vārıdı kim āz perhizkār, za'if-nevāz ra'iyet-perver. bir mişede vağan dutmuşdı şanaduñ kim ağacları tübā budağıdı." (28a/8)

VIII. bab'da arslan hikâye başında tanımlanırken yine etyemez özelliğinden bahsedilir.

"işitdüm kim bir perhizkār arslan vārıdı. helāl-hör, kemāzār, garīb-nuvāz ve ra'iyet-perver heybet ödı rahmet suyuyla bir yirde konılmış, çehresi mahzarı mergüb" (51a/12, 13)

VIII. bab'da arslanın veziri olan deve onun tekrar kan dökeceğini düşündüğü için ondan korkmaktadır. Çünkü diğer vezir olan ayı, deve ile arslanın muhabbetini kıskandığı için deveye arslanın karakterinde et yemek olduğunu ve bu huyuna tekrar dönebileceğini söyler.

"nite ki ol arslanuñ hūyı et yimek ve kār dökmeđi. ānı terk idti. göbeđi anuñıla kesilmişdi. pes mümkindür ki bu hūyın dağı terk ide. cibilli hūyın duta" (53a/10, 11)

Arslan VIII. bab'ın sonunda tebaasındaki hayvanlara hitaben yaptığı bir konuşmada et yemekten vazgeçtiğini kimseyi öldürmeyeceğini hatırlatır.

"hıç kimse söz açmadın gendü başladı ki siz dükeliñüz bilürsiz ki ben cānavar yimekden ve kār dökmeğden elüm çekdüm." (57a/11)

Hikâyelerde, arslanın dindarlığı, et yemeye tövbe ettiği ve Hak yolunda olduğu, gerek kendi ettiği cümlelerden gerekse kendisi tanımlanırken çeşitli şekillerde vurgulanır.

"bu dñnleyile Hāḡ te'ālā ŧŧkrũm ōḡ ve tevekkũlũm ḡavĩdũr. ũn ḡlũm ayağın uzadub gũcile yurdumuza ḡasḡ ḡıldıũ bu iŧ Teñgri ḡatında mazmũn ve ŧerĩ'atda ḡarām mũrũvvetden ırāḡdur." (48a/2, 3)

"ĩllā bu arslan ki zũhde ve diyānete mensũbdur, bunca zemāndan berũ bunuñ ḡulluđında boyun virũbdũr." (55b/12, 13)

"ma'āzallah ḡāḡā pāziŧāḡ cihetinden yā anuñ ḡızmetinden bir tōz bizũm etegũmũze dũŧe yāḡuz anuñ luḡf-ı gũlzārından bir diken ucı barmağumuza ırmıŧ ola. biz dũkelimũz anuñ diyāneti ve 'ināyeti kenefinde āsũde olub ferāđat bulmıŧuz." (57b/ 5, 6, 7, 8)

"bunca zemāndur ki Hāḡ buyruğından ḡasra ayak basmadum." (57a/ 12)

VII. bab'da arslanın yurdu avlanma bōlgesi olarak tanımlanır. Bu hikāyede arslanın tũm yırtıcı hayvanlara hũkmettiđini, gũ ve liderlik vasıfları ile tanımlandığını gōrũrũz. Bu bab'da savaŧacađı için, arslana daha sert karakter özellikleri verilmiŧtir.

"ve bir arslan ol yirde pāziŧāḡ olmuŧdur. gey ḡuvvetlũ 'adl ũ inŧāfile āraste seḡāvet ve kerem birle pĩrāste. anuñ gibi gũlistānı ŧikārgāḡ dinũbdũr. ol ḡavālĩnũñ yırtıcıları anuñ ḡa'ātına boyun virmıŧlerdũr ŧōyle kim bir laḡza anuñ buyruğından ḡasra olmazlar. ırte gice yimeḡ içmek ten'uma meŧđul olmuŧlardır." (40b/11, 12, 13, 14)

Arslanın hũkmũ altındaki toprakların çok gũzel olduğunu duyan filler kralı orayı ele geçirmek ister. Filler kralının iki veziri vardır. Bunlardan birisi olan Zenc bu saldırıyı destekler, diğerisi olan Henc ise desteklemez. Zenc vezirlerin içinde ngōrũ yoksunu olanıdır ve filler sultanına arslanın himayesindeki hayvanların arslanın yırtıcılığından dolayı çok çektiğini sōyleyerek saldırmasını teŧvik eder.

"ŧimdi ol arslan pāziŧāḡdur, cāfĩ ve ḡān dōkici. ra'ıyyet anuñ elinden 'āciz ḡalmıŧlardır ve anuñ bir nice erisi andan ḡorkmuŧtur." (43b/1, 2)

Fillerin arslanın yurduna saldıracağını, arslana sōylemeye giden bir kargayı korkmaması için yumuŧak sōzlerle teskin eder.

"arslan icāzet virdi. ḡarđa ḡāōır geldi yir pũb du'ā ḡıldı. arslan yumuŧak geleciyyile ḡarđa deḡetin giderdi" (44a/12)

Filler sultanıyla karŧı karŧıya geleceğini bilen arslan, himayesi altındaki diğer yırtıcı hayvanların liderleriyle gōrũŧmektedir. ĩlk olarak arslanlardan en gũngōrmũŧ olanının fikirlerini sorar ve kendileri ile dũŧmanlarını karŧılaŧtırırken kendilerinin kahramanlık ve yiğitlikle ũnlũ olduklarını sōyler.

“hele biḥamdi llāh biz mübāzırlık ve bahādurlık ve yigligile ād ıkārubdururuz ve ‘ālemler ağızu bizüm bahādurlıgumuzla oludur.” (45a/2, 3)

Filler sultanı ile arasında gidip gelen elçiye filler sultanına ileteneği mesajda sadece haksızlık istemediğini yoksa kendisinden korkmadığını soyleyerek cesaretini belli eder.

"gelsün diye didüm. řanmasun kim orķū ve iḥtiyāt dan trü didüm". (48a/6)

Arslan tüm hikāyelerde padişah olarak karşımıza çıkar.

“eyitdi: işitdüm kim bir arslan, vārıdı kim āz perhizkār, za‘if-nevāz ra‘iyyet-perver. bir mişede vaşan dutmişdı řanaduñ kim ağacları tbā budağıydı. ol arslanuñ iki açal nedimi veziri vārıdı zirek-tab‘. birünüñ adı Dāzime ve birünüñ Dāsitan ve bir āyu veziri vārıdı. anları pāziřāh řoĥbetinden gnilerdi.” (26a/8, 9, 10)

“ve bir arslan ol yirde pāziřāh olmişdur. gey kuvvetl ‘adl ü inřāfile āraste seĥāvet ve kerem birle pīrāste. anuñ gibi glistāmi řikārgāh dinbdr. ol ḥavālīnñ yırtıcıları anuñ ta‘ātına boyun virmişlerdr şöyle kim bie laĥza anuñ buyruğundan şaşra olmazlar. irte gice yimek içmek ten‘uma meşgul olmuşlardır.” (40b/11, 12, 13, 14)

“ol arslan ulu pāziřāh-dur.” (41b/3)

“şimdi ol arslan pāziřāhdur . cāfī ve kān dökici. ra‘iyyet anuñ elinden ‘āciz kalmışlardır ve anuñ bir nice erisi andan orķmuřtur.” (43b/1, 2)

"ki ādem oğlanı gzinde dr bahādurların kamu baña tenbīh iderler ve kamu yırtıcılar sultāni benden ve bu vilāyet baña atadan mirāřdur. hiç kimsene şimdiye degin benüm vilāyetm dutmak istemedi ve kimse bizümle cenk idüb zafer bulmadı ve ben dağı kimse iline hiç yavuz kaçd eylemedüm ve kimse‘i gcile yoldaş ra‘iyyet ile idinemedm ve yādlarıgendzme biliş ve dstlarımı ey dil birle emrme muḥī‘ ve fermānrām kıldum ki bunuñ gibi nde benüm ñmde cān-bāř oynayub vefā gstereler." (47b/11, 12, 13, 14-48a/1, 2, 3, 4)

"arslan ‘azim gşşalandı. eyitdi: n kavmm benden emin olmaya pes bu pāziřāhlıgum nice pāyidār ola?" (57a/9)

İyiliksever olmaları da hükümdar arslanların bir özelliği olarak görünür:

“kimden bir yiglik gelse arslandur diyü gerler.” (43a/5)

“anlaruñ arasında bir arslan ki göñli kavī ve zehresi bitn ola” (44b/9)

"anlaruñ zlmi āřkāre olub bizüm ey ādumuz ‘āleme yayıla ve ger ne‘zbillāh Teñgri anlara nuşrat virüb biz kırılısavuz řehādet mertebesine irevz ve eger ‘avrat

oğlan mülk ü hānumān koyub kaçası olursavuz, Teñgri te'āla ol günü göstermesün. eyü ādumuz cihānda yavuz olub hālāyık arasında bednām olavuz ve dimişlerdür kim eyü ādıla ölmek yigdür. yavuz ādıla diri olmağdan" (45a/4, 5, 6, 7, 8)

4.6.3. At

At, 2b Dāsītān-ı Gulām-ı Bāzırgān (Tüccarla Kölesinin Hikâyesi) , 6c Dāsītān-ı Mūş Bā-Gurba (Sıçan ile Kedi), 7c Dāsītān-ı Şayyād (Avcının Hikâyesi) , 9b Dāsītān-ı Sañsar bā Ğurāb (Karga ile Sansarın Hikâyesi) hikâyelerinde ve VII. bab Arslan ve Piller Hikâyeti (Arslan ve Fillerin Hikâyesi), VIII. bab Deveyile Perhizkār Arslan (Deve ile Perhizkar Arslan) bölümlerinde geçmektedir. Marzuban-nāme'deki hikâyelerde atı sadece doğal haliyle görürüz. Erillik, dişilik belirtilmemiştir. Herhangi bir ismi yoktur. At yük ve binek hayvanı olarak insanın emrindedir. Fakat insanın yanında değersiz değildir. Güzelliği ve uğuru sembolize eder.

6c Dāsītān-ı Mūş Bā-Gurba (Sıçan ile Kedi) hikâyesinde zayıflıktan sıçanın getirdiği yiyecekler sayesinde kurtulan kedi canlanır ve tay ata benzetilir:

"ğay at gibi dirilüb semirdi." (33a/1)

7c Dāsītān-ı Şayyād (Avcının Hikâyesi) hikâyesinde kedisini ava götüren avcının binek hayvanı olarak görürüz:

"çetük it gördi. kırkısından diledi ki girü issinüñ koltığına gire. āt bāşına doқındı. āt beliñledi, issin yire vurdı helāk itdi." (46b/3)

2b Dāsītān-ı Gulām-ı Bāzırgān (Tüccarla Kölesinin Hikâyesi) hikâyesinde yine binek hayvanı olarak karşımıza çıkar:

"birez vaқtdan şoñra gördi şehirdin yañadın er ü'avrat, atlu yaya sancaқ naққāreyile geldiler." (8b/7, 8)

9b Dāsītān-ı Sañsar bā Ğurāb (Karga ile Sansarın Hikâyesi) adlı hikâyede ise binek ve yük hayvanı olarak kullanılır:

"bir atluya yoldaş oldu. dellāl eyitdi: ne ola birez yir, oşbu yüküm atıñ öniñe alsan, birez diñlensem, mürüvvet ve kerem itmiş olayıduñ." (64a/12, 13)

VII. bab Arslan ve Piller Hikâyeti (Arslan ve Fillerin Hikâyesi) bölümünde bela atı olarak adlandırılır:

"ğurub anlaruñıla muқāvemet kılub cenk itmek gerek yāhuz anuñ қahrı atı öñinden şavulub kaçmaқ gerek" (45a/1, 2)

VIII. bab Deveyile Perhizkār Arslan (Deve ile Perhizkar Arslan) bölümünde ise istek atı olarak adlandırılır:

"ve cihān dutmağı ve mükāreme-i ahlāk ve ra'yyet saklamağı işidüb şevk ātına binüb şabr uyanın uzadub cid kāmçısıyla sürüb haøreñe geldüm tã rüzigār zaħmetinden emīn olub 'ömrüm hizmetünde geçürem." (51b/9, 10)

4.6.4. Ayı

Ayı, V. bab Dāzime ve Dāsītān, VIII. bab Deveyile Perhizkār Arslan, VII. bab Arslan ve Pīller Hikāyeti adlı bölümlerde geçer. V. bab ve VIII. bab'larda ana karakterdir. VII. bab'da ise yapılan tasvir ve benzetmelerde kullanılmış kötü özelliklere sahip bir hayvandır. Erillik veya dişilik özelliği verilmez. Kıskanç, bencil, yalancı, kötü niyetli, fırsatçı ve acımasızdır. Hiçbir iyi özelliği yoktur. Herhangi bir isim ya da sıfatla nitelendirilmemiştir. Geçtiği hikâyelerde arslana yakın bir mevkidedir ama hiç bir zaman yönetici pozisyonunda değildir.

"birünüñ ādı Dāzime ve birünün Dāsītān ve bir āyu vezīri vārıdı." (26b/10)

"...cid kāmçısıyla sürüb haøreñe geldüm tã rüzigār zaħmetinden emīn olub 'ömrüm hizmetünde geçürem. eger pādīşāh şefkati gölgesi bu øa'if-hāli üstine duta ve keremliğin elüme vire. gölge gibi bu kāmunuñ mülāzımı olam." (51b/10, 11, 12)

"günden güne arslan katında kurbeti ve mertebesi artdı, tã hadd-i vezārete mensüb oldı." (52a/5, 6)

Diğer hayvanların padişaha yakınlığını kıskanır. Beşinci bölümdeki hikâyenin başında ayının kıskanç olduğu hemen hikâyenin girişinde söylenir:

"birünüñ ādı Dāzime ve birünün Dāsītān ve bir āyu vezīri vārıdı. anları pāzişāh şöħbetinden günilerdi." (26a/10)

Sekizinci bölüm olan Deve ile Arslan Hikâyesinde de yine hikâyenin başlarında anlatılır kıskançlığı:

"... ki āyunuñ aña hasedi oldı. çün deve varduķca seriyüb tıoldı. şekli hōş oldı. pāzişāh gönlinde muħabbeti artdı. neşātdan derisine şıgmaz oldı. ayu tama'dan diş bilemege başladı." (52b/12; 13)

Bu kıskançlık ve haset her iki bölümde de ayının içindeki kötülüğü ortaya çıkarmaktadır. Gerek beşinci hikâyedeki çakalları gerekse sekizinci bölümdeki deveyi gözden düşürmek için sürekli düşünürken görülür:

“eydürdi: kaçan ise bu iki muhtaşar cānavarcuklar benüm manşubum ta‘arruø kılıb işüm ziyāna viriserler ve bu işüñ çāresin yimek gerek.diken ayağa batmadın yoldan götürmek gerek ve bir bahāne isterdi ki anları pāzişah gözünden düşüre.” (26a/11; 12)

"ayu tama‘dan diş bilemege başladı. endişe eyledi kim buña ne fırsat bulam. yigrek oldur ki arslanı anuñ kıandurmak gerek ve bir sebep bulam bunu öldürdem andan şoñra hōz etin yimek aña hōş gelür.” (52b/13, 14-53a/1)

Ayı beşinci hikâyede yaptığı oyun ortaya çıkınca kötü oluşunu şu sözlerle ifade eder:

“Dāzime hālās buldı ve benüm düşmanlığım ki göñlüm içinde gizlüyidi, āşikāra oldı.” (28b/9)

Hatta sekizinci bölümde ayının kötü niyetli bir hayvan olduğu görüşünü sultanın ispiyonculuk ve habercilik görevleri verilmiş olan bir karga söylemektedir:

“anuñ gibi şāhib-i ğaraø sözile anuñ gibi nāzenin cānavarı pāzişāh mücrim bilse andan nazarı ayruksa, bes pāzişāh datlu dil ve umiz virmek gerek kiandan geçe.” (58a/12, 13)

"āyu çün bu faşlı temām işitdi, ğaøab odı içinden şu‘le virüb eyitdi: her kim suçlunuñ günāhın sehel dutub pāzişāh hākın bilmeye, ol kişi pāzişāha toĝru olmaya." (28b/2, 3)

Beşinci Hikāye olan Dāzime ve Dāsitān bölümünde ayı karakterinin vasıflarından biridir acımasızlık. Padişahla kıskandığı diğer vezirinin arasını bozmak için elinden geleni yapar. Hatta sultana affedici olmaması gerektiğini bile söyler:

"Dāzime bir günāha mübtelādur. andan i‘timād götürildi ve anun ‘avfın istemek eyü olmaz." (27a/5, 6)

Sekizinci bölüm olan Deve ile Perhizkār Arslan Hikāyesinde Ayı'nın acımasızlığı yine kıskançlığından ortaya çıkar. Beşinci Hikāyedekine benzer bir örgüyle padişah arslanla yakın olan deveyi arslana parçalamak ve aynı yakınlığı kendisine göstermesini istemektedir:

"ayu tama‘dan diş bilemege başladı. endişe eyledi kim buña ne fırsat bulam. yigrek oldur ki arslanı anuñ kıandurmak gerek ve bir sebep bulam bunu öldürdem andan şoñra hōz etin yimek aña hōş gelür.” (52b/13, 14-53a, 1)

" Deveyi arslan karşısında zor duruma düşürürüm ve bunu kendi iyiliğime çeviririm" diye düşünen ayının kötülüğü açıkça görülmektedir.

"çün āyu bu faşlı temām işitdi, bildi ki pāzişāh deve ‘alāmetinden teşviş buldı. eyitdi: eger bu iş niteliğin şāh bilesi olursa, baña katı ‘ukūbet kılısar ve tedbīr oldur ki deveyi

vākı ‘a çengāline çekem. ānı belā kapusına birağub gendü ‘ināyetüme kalkan idinem.”
(57b/8, 9, 10)

Elbette ayı planlarını uygulayabilmek, arslanla istediği yakınlığı sağlamak ve rakip olarak gördüğü diğer hayvanlardan kurtulmak için yalanlar söylemektedir. Sekizinci bölümde deveyi korkutmak için Yılan ve Yılcıl Hikâyesini anlatarak onu arslanın tekrar et yemek isteyeceğine inandırır.

"bu hikâyeti anuñçun didüm kim andan öñdin ki bu bizi helāk ide ve etümüz yiye. biz dañı buña elümüzden gelen işi ivedüz." (56a, 8, 9)

Aynı bölümde yaptığı oyunun arslanı şüphelendirdiğini anlayarak kendini kurtarmak için arslanın huzuruna çıkar ve deve hakkında yalanlar söyler:

"iy pāzişāh dimişlerdür ki bilme ve cāhil kişi bilür ve dānā kişi gözine nice hakīr görünürse bilür kişi dañı bilmez kişi gözine eyle hakīr görünür. bu devenüñ dānişi yök ki anuñla pāzişāh ululıgın bile." (57b/13, 14-58a/1)

Sekizinci bölüm olan Deve ile Arslan Hikâyesinde ayı devenin huzurunu bozmak için fitnecilik yapar:

"bir gün āyu deveye eyitdi: qarındaş! benüm señünle bir rāzum vardur. anuñ aşsısı ziyānı senüñ ‘azīz nefsüne ta‘alluk dutar" (53a/1, 2)

4.6.5. Balık

Balık, VI. bab’da Hikâye 6a Dāsītān-ı Mahī Ḥār Bā- Māhī (Balık ile Balıkçıl’ın Hikâyesi), IX. bab’da, Hikâye 9a Dāsītān-ı Māhī ve Māhī-Ḥvor (Balık ile Balıkçılın Hikâyesi) Hikâyelerinde ana karakter olarak ve VIII. bab’da ise doğal haliyle geçer. Ana karakter olarak bulunduğu hikâyelerde balıkçıl ile birlikte. Herhangi bir cinsiyeti veya adı yoktur. Her ikisinde de tamamen zıt bir profil vardır. Birisinde akıllı diğerinde saftır. Kötü bir özelliği yoktur. Sürüye ait olma özelliği belirtilmiştir.

Hikâye 6a Dāsītān-ı Mahī Ḥār Bā- Māhī (Balık ile Balıkçıl’ın Hikâyesi) hikâyesinde akıllıdır. Yürerken bir balıkçıla yakalanır fakat balıkçılı "Benimle karnım doymaz. Eğer beni bırakırsan sana sürümden her gün bir balık getiririm" diyerek kandırır ve balıkçıl onu bırakınca kaçıp canını kurtarır:

“beni yimekten saña ne fāyda ola? çünki toymazsın. eger baña mehl virürseñ, her gün ön balık öndürüb öñüñden geçürem birbir yi. eger bu söze inanmazsañ baña muğallaza and vir ki bu söze hılāf itmeyem. balıkçıl ağzın açub eydince ki eyit! vallāhi balık girü şuya düşdi, balıkçıl maħrüm kaldı.” (30b/12, 13, 14-31a/1)

Hikâye 9a, Dāsītān-ı Māhī ve Māhī-Ḥvor (Balık ile Balıkçılın Hikâyesi) hikâyesinde ise saf ve merhametlidir. Yaşlılığı yüzünden balık tutmakta zorlanan balıkçıl derenin kenarında mahzun mahzun oturmaktadır. Balık merhametinden balıkçıla hatırı sorar; bu da balıkçıla onu kandırması için fırsat verir:

"terahḥumdan şordu ki ne olduñ şöyle za'îf olduñ?" (63a/5, 6)

Balıkçıl tüm balıklarla vedalaşarak onlardan af dilemek için burada beklediğini söyler. Balık saftır ve buna inanır. Balıkçıla ne yapabileceğini sorar. Balıkçıl bu niyetini tüm balıklara duyurmasını istediğini ancak balığın önce sözünden dönmeyeceğine dair and içmesi gerektiğini söyler:

"balık çün bu faşlı temām işitdi, tabī'atı çeküb mekr dāmına bıraḫdı. eyitdi: imdi ne dırsın?" (63a/13)

Balık ant içmeden onun elini sıkmayacağını söyleyince balıkçıl önündeki ot kümesini gösterir ve bununla tutuşarak ant içebileceklerini söyler. Balık saftır yine inanır, bunun kendisini yaklaştırmak için bir tuzak olduğunu anlamaz. Balık yaklaşınca balıkçıl onu yutar:

"illā and içmedin nice el dutışalum? balıkçıl eyitdi: oşbu ōtı birbirine ḫat! daḫı aña küme baḫla! daḫı fāriḡ ol! ol balık otı aldı ve ilerü geldi kim baḫlaya. balıkçıl boynun uzatdı balığı andaḫ yutdı." (63b/2, 3, 4)

Burada da balık sürüsü ile birlikte yaşamaktadır.

Tüm hikâyelerde balık sürüye aittir ve onlarla birliktedir, sürüden ayrı dolaştığında ise başına kötü bir şey gelmektedir.

Sekizinci Bölümde kendisini kıskanan ayının yalanları yüzünden arslanın et yememe yeminini bozacağını düşünen ve korkan deve, deredeki balıklara ne kadar şanslı olduklarını çünkü güçlülerden ve denklerinden korkmadıklarını söyler:

"deve bir dem suya baḫdı. gördi ki su üstinde balıklar oynar. bir kez āh idüb eyitdi: ne baḫtlu sizüñ cānuñuz; ne serverlerüñüzden ḫorḫarsız ve siñerlerüñüzden üşenürsüz. ḫōş ferāḡatıla oynarsız." (57a/5, 6, 7)

Devenin çoḡul hitap kullanmasından balıkların sürü halinde olduklarını çıkarabiliriz.

4.6.6. Balıkçıl

Balıkçıl VI. bab'da Hikâye 6a Dāsītān-ı Mahī Ḥ'ār Bā- Māhī (Balık ile Balıkçıl'ın Hikâyesi), IX. bab'da, Hikâye 9a Dāsītān-ı Māhī ve Māhī-Ḥvor (Balık ile Balıkçılın Hikâyesi) hikâyelerinde ana karakter olarak karşımıza çıkar. Hikâyeler kısadır. Balıkçıl her iki hikâyede

de balık ile birlikte görölür. Herhangi bir cinsiyet özelliği veya ismi yoktur. İyi bir özellik verilmez. Her iki hikâyede de avcıdır. Bunun dışındaki özellikleri Hikâye 6a'da saflık, ahmaklık; hikâye 9a'da ise uyanıklık, hilekârlık ve güngörmüştür.

Avcılık özelliğini her iki hikâyeye de de karnını doyumak için balığı yakalamasından anlayabiliriz:

"kim bir balıkçıl vârdı. bir gün rızq isteyü ırmağ kenârına vârdı. göz diküb oturdı. nâgâh bir balığ önüne geldi. balıkçıl sıçrayub dutdı." (30b/10, 11)

"ol balığ otı aldı ve ilerü geldi kim bağlaya. balıkçıl boynın uzatdı balığı andağ yutdı." (63b/3, 4)

Hikâye 6a Dâsitân-ı Mahî H̄âr Bâ- Mâhî (Balık ile Balıkçıl'ın Hikâyesi) Hikâyesinde, ırmağın kenarında oturan bir balıkçıl önüne gelen bir balığı yakalar ancak balıkçıl tam balığı yemek üzereyken balık ona "benimle karnını doyumamazsın ama beni bırakırsan her gün sana on tane balık getiririm. Bana büyük yemin ettirebilirsin" der. Balıkçıl yemin ettirmek için ağzını açınca balık kaçır gider. Balıkçıl balığın oyununa geldiği için saf ve ahmadır.

"balıkçıl ağzun açub eydince ki eyit! vallâhi balığ girü şuya düşdi, balıkçıl mahrûm kaldı." (30b/14)

Hikâye 9a Dâsitân-ı Mâhî ve Mâhî-H̄vor (Balık ile Balıkçılın Hikâyesi) hikâyesinde ise bir balığı yakalamak ister fakat yaşlı olduğu için yakalayamaz. Halini soran bir balığa ömrünün sonuna geldiği için diğer balıklardan özür dileyeceğini söyler. Böylece balığı kandırır ve onu yutar. Burada balıkçıl uyanık ve hilekârdır.

"bugün ol niyette geldüm ki bu yöre balıklarıyla helâllaşam ve anlardan 'özü dileyüb bu mazlemden kurtulam ve anlar dağı halâl idüb şevâba gireler." (63a/12, 13)

Bu hikâyenin başında balıkçıl tanımlanırken yaşlı ve güngörmüş olduğu söylenir.

"bir balıkçıl vârdı. cihân görmüş yâş yaşamış." (63a, 3)

4.6.7. Baykuş

VI. bab Dâsitân-ı Zîrek ve Zirüy bölümünde 6d numaralı Dâsitân-ı Zâğ Bâ-Beçe-i H̄îş (Karga ile Yavrusunun Hikâyesi) Hikâyesinde ve IX. bab Keklik ve Tavşancıl Hikâyeti (Keklik ve Tavşancıl Hikâyesinde) iki kere karşımıza çıkar. 6d numaralı hikâyede erkektir, diğer hikâyede ise cinsiyet özelliği yoktur. İyi bir özelliği yoktur. Kötü özellikleri ise çirkinliği, ezikliği ve kötülüğu olarak sıralanabilir.

Baykuş 6d numaralı Dāsītān-ı Zāg Bā-Beçe-i H'īş hikâyesinde konuşmaz ama hakkında konuşulur. Baykuş bir karganın güzel kızını kendine eş olarak istemiştir. Anne karga ve kızının baykuş hakkında konuşmalarından baykuşun çirkin bulunan bir görüntüsü olduğunu, karakterinin ise sessiz, itaatkâr bir yapıda olduğunu anlayabiliriz.

"İkin ben dilerem kim seni bir kişiye virem ki ol senüñ buyruğında ola ve elüñ altında ola." (34a/7, 8)

"Zīrā her hālde saña mutī ve münkâddur." (34a/10)

"gögercin degül kim tavkından ötürü kaħr ide yāhūz hüdhüd degül kim muraşsa' tāç birle nāz ide. eger hōş dutarsān şükr ide ve eger cevı iderseñ kimseye şikāyet itmeye." (34a/10, 11)

"İkīn bir er kim benüm dögecegüm ola, kalan kuşlar arasında anuñ ne ħurmeti ola?" (34a/13, 14)

Keklik ve Tavşancılın hikâyesinde metafor olarak kullanılmıştır. İra isimli bir keklik kuşlar sultanı olan tavşancılın himayesine girmek istemektedir. Ona bu isteğini anlatırken yaptığı konuşmada kullandığı bir benzetme baykuşun kötü özellikli olduğu çıkarımını yapmamızı sağlar:

"Ĥak te'ālā bī-şümār kereminden bayguş şıfatlu kuşlar şöħbetinden senüñ gibi pāzişāhuñ hümā gölgesine irürdi." (66b/8, 9)

4.6.8. Bülbül

Bülbül, VI. bab Dāsītān-ı Zīrek ve Zirüy (Zirek ve Ziruy Hikâyesi) bölümünde 6d numaralı Dāsītān-ı Zāg Bā-Beçe-i H'īş (Karga ile Yavrusunun Hikâyesi), 6ı numaralı Dāsītān-ı Gōyende (Şarkıcının Hikâyesi) hikâyelerinde ve IX. bab Keklik ve Tavşancıl Hikâyeti (Keklik ve Tavşancıl Hikâyesi) bölümünde geçer. Bülbül de doğal hali ile karşımıza çıkan hayvanlardan biridir. Herhangi bir cinsiyet özelliği veya ismi yoktur. Kötü bir özelliği bulunmaz. İyi özellik olarak güzel ötüşü ile betimlenir. Karga ile kızının Hikâyesinde kızın güzelliğine aşık olanlar tasvir edilirken bülbülün ötüşüne benzetilen aşk hikâyeleri anlatırlar:

"dürlü kuşlar semen-zārda bülbül gibi anuñ 'ışkı dāsītānın okurlardı." (34a/5)

Şarkıcının Hikâyesinde ise şarkıcının güzel sesi karşısında bülbülün bile mahcup olduğu söylenir:

"bir eydici vārıdı ki çengi, üninden zümre māt olurıdı ve nūvāsından bülbül ĥacil kalurıdı." (38b/14-39a/1)

Tavşancıl ve Kekliğin Hikâyesinde ise tavşancılın sarayında yine bülbülün ve güzel sesiyle methiye okuduğundan ve eğlenceyi artırdığından bahsedilir:

“bülbül laṭif elḥānile ġarīb-nüvāza medhin okır. hezār, dāsītān-ı lehvü ṭarab hengāmesin germidüb gönüller alır” (66a/5, 6, 7)

4.6.9. Çakal

Çakal, I. bab Dāsītān-ı Şaġal-i Ḥar-suvar (Eşeġe Binen Çakalın Hikâyesi), V. bab Dāzime ve Dāsītān (Dazime ve Dasitan) bölümlerinde hikâyenin ana kahramanlarından biri olarak geçer. Erillik veya dişilik özelliği yoktur. I. bab'da isim verilmemiştir. V. bab'da ise iki tane çakal vardır ve bunlara Dāzime ve Dāsītān isimleri verilmiştir. Kötü özellikleri arasında acımasızlık, cahillik, çıkarıcılık, dalkavukluk, etoburluk, hilekârlık ve kötü niyetlilik vardır. V.bab'da iki farklı karakterde gördüğümüz çakalın iyi özellikleri de vardır. Bu özellikler düzgün ahlaklı, dürüst olması, iyi niyeti ve sadıklığı olarak verilmiştir.

Çakal I. bab'da kötü özellikleriyle bulunur. Hikâyede yiyecek bulduğu bir bağdan bağın sahibi tarafından dövülerek atılır. Tek başına karnını doyuramayacağını düşünür ve karnını doyurmasına yardım edeceğini umduğu bir kurdun yanına gider. Kurdun ona faydası olacağını düşünmektedir. Burada çıkarıcılığını ve dalkavukluğunu gösterir.

“baña bunda ayruḡ ne rāḡat ola, gövdede cān variken gitmek gerek. Bir mīşede atası dōstlarından bir ḡurd bilişi vārdı, ṭurdi, anuñ ḡatına vārdı.” (2a/6, 7)

“bu dūkelinden ḡatıraḡ baña senüñ firāḡuñıdı ve ‘ömrüm senüñ ḡayālūñi ḡarāb gönlümdede geçürmegidi. Çün iştiyāḡ ārzūsı bunca zahmetden soñra beni ṭapuña getürdi gördüğüm zaḡmet külli rāḡata dōndi.” (2a/11, 12)

Kendi başına avlanamayacağı için bir kurdun yanına sığınır. Kurt ile olan ilişkisini güvende tutmak ve ona yararlı olduğunu kanıtlamak için eskiden beri tanıdığı bir eşeği getireceğini ve onun etiyle bir kaç gün doyacaklarını söyler. Eşeği parçalayıp etiyle bir kaç gün doymak istediği için acımasız bir etoburdur.

“çakal eyitdi: size zaḡmet olmasun. Benüm oşbu yakında bir eşek dōstum vārdur. Varayın ānı sizüñ ḡatuñuza getüreyüm ve anuñ eti bize bir kaç gün öyün olur. ḡurd bu sözi maşlaḡat gödi pes yile yile geldi gördi kim degirmenḡapusundabir eşek ṭurur.” (2b/5, 6, 7)

Bu amaçlarla eşeğin hoşuna gidecek ve inanabileceği yalanlar söyler ve onu kandırarak kurdun yanında bir bölgeye götürmek ister. Hilekar ve düzenbaz özelliğini burada buluruz.

“Çakal eyitdi: benüm oşbu yakında bir laṭif murğuzārda vaṭanım vardur ki, çevre, sular akar otlar dize çıkar, ḥalvet, kimse yök, yırtıcılardan emīn maşlahat görürseñ gel anda varalum, birbürümüz katında bir kaç gün rūzigārumuz ḥōş geçürelim eşege bu söz yavlaḳ ḥōş geldi.” (2b/10, 11, 12)

"eyitdi: ol bir ögüt daḥı ögüme geldi. çaḳala eyitdi: bir ögüdüm daḥı oldur kim atam baña eyitdi: bir yirde ki ḳurd saña ḳonşı ola çaḳal saña ḳulāvuz ola, sen anda ne rāḥat olasın. zinhār anda varıyormı didi." (6b/5, 6)

Çakalın çıkarıcılığı ve hilekârlığı onun kötü niyetli olduğunun da göstergesidir.

"vārdur ol ‘ayıbıla kimsei’ ayıblamaya. ḥāşşa pāzişāh kim anuñ ‘aybın daḥı hüner görmek gerek-dür. ve ḥāşlar ki pāzişāh ḳulluğında olurlar, vācibdur ki pāzişāhlar ‘aybın saḳlayalar." (26b/6, 7)

V. bab'da iki tane çakal vardır. Çakalların her ikisi de bir arslanın veziri konumundadırlar. Kendisinden daha güçlü bir hayvanın yanında bulunmaları I. bab ile dalkavukluk ve çıkarıcılık açılarından benzerlik gösterir. Ancak I. bab'dan farklı olarak V. bab'daki çakal motiflerinin iyi özellikleri ve isimleri vardır. Dāzime ve Dāsītān isimleri verilen bu çakallar, ahlaklı, sadık ve iyidirler. Etoburlukları, acımasızlıkları ve kötülükleri yoktur. Ancak Dāzime cahillik ve bilgisizliği, Dāsītān ise bilgiyi temsil eder.

Bu bölümde Dāzime uyurken yellenen padişaha güler ve bu yüzden ona layık bir kul olmamakla suçlanır. Dāsītān ise Dāzime'nin bunu cahilliğinden yaptığını savunmaktadır.

Beşinci bölümde vezirlerden biri olan Dāsītān'ın daha bilgili olduğunu okuduğu kitaplardan alıntılar yapmasından anlarız:

"ve aḥlāḳ kitābında oḳıdum kim ‘ākıl oldur ki bir ‘ayb ki gendüde vārdur ol ‘aybıla kimsei’ ayıblamaya." (26b/5, 6)

Padişahın kusurlarını görünce ona sadık kulların bir tepkide bulunmaması gerekmekte ama Dāzime bu konuda bir hata yapmaktadır:

“pāzişāhdan yıl geldi, Dāzime gendüzin yiñemedi güldi.” (26b/1)

Daha sonra Dāsītān ile karşılıklı konuşmalarında Dāzime yaptığı hatayı kabullenir ve cahilliğine sığınır.

"Dāzime eyitdi: bir ğaraø kim ‘ayıbdan pāk ola ve bir dil ki yalan aña yorımaya ve bir nefis ki cehle mensüb olmaya ve kimseye ol ma’yubolmaya." (26b/10, 11)

Vezir Dāsītān'ın ahlaklı olduğunu bu konuyu Dāzime'ye padişah kulluğu hakkında anlattıklarından çıkarabiliriz.

"Dāsītān eyitdi: söz eşeri kişiye i'tikadına göre olur. evvel şāh göñlin görem. eger sözüme 'ināyet olurısa fırsatdur, diyecek sözi diyem ve eger göñli daħı kıtısa yumşak geciler ki müeşşir ola pāzişāh se'mine irürem" (28a/9, 10, 11)

Beşinci Bölümde Sultanı Dāzime'nin suçsuz olduğuna inandırmak isteyen Dāsitan padişaha olan bağılıklarını arkadaşını şu sözlerle savunurken anlatmıştır:

"Dāsītān eyitdi: Dāzime pāzişāha lāyık kıldur, kıdīmden nedīmidür. eger sehville andan bir günāh şādır olıyısa bunca hüneri vār ve begenecek hızm̄meti vārdur. bu kıadar zecr daħı aña kāfīdür." (27a/7, 8)

Dāsītān Dāzime'yi savunmak için padişahın huzuruna çıkacak ve yine padişaha layık kullar olduklarını savunmaya geçmeden önce şu sözlerle ifade edecektir:

"yārındası Dāsītān Dāzime hakkında ihlās birle tırub şehriyār kıtına vardı, elin du'āya kıaldurub şenā kıldı ve eyitdi: dün gice kıullıkıcı ol øa'if hakkında sultānum haøretine 'özrin 'arøa kıldum idi. pāzişāhum göñlin ol günahkār hakkında 'afve rāğīb görüb sevinü gitdümidi." (27b/11, 12, 13)

Dāsītān olgun ve bilgili olduğu için ayının kötü niyetini bilir ve yaptığı bu fitneciliği düzeltmesi için ona fırsat verir:

".....ayuya eyitdi: ben gendü ādumı şef'iler da'iresinde şābit kıldum; sen daħı bu işde, baña yār ve yoldaş ol ki.....tā sen daħı şefā'at naşibinden maħrūm kıalmayasın." (26a/10, 11, 12, 13)

Dāsītān Dāzime'yi padişahın gazabından korumak için elinden geleni yapar:

"yārındası Dāsītān Dāzime hakkında ihlās birle tırub şehriyār kıtına vardı, elin du'āya kıaldurub şenā kıldı ve eyitdi: dün gice kıullıkıcı ol øa'if hakkında sultānum haøretine 'özrin 'arøa kıldum idi. pāzişāhum göñlin ol günahkār hakkında 'afve rāğīb görüb sevinü gitdümidi." (27b/11, 12, 13)

Arslan padişah olarak Dāsītān'ın iyi olduğunu bildiğini şu sözlerle ifade eder:

"eger Dāsītān Dāzime tarafın gey dutarsa, eyü ādı gökçek huyı halk arasında zāhir olub sevile...." (28b/5, 6)

4.6.10. Çaylak

Çaylak yırtıcı ve vahşidir. II. bab'da Melik Nîk-baht Hikâyeti (Kısmetli Sultanın Hikâyesi), 2c numaralı Dâsitân-ı 'Ukâb Bâ- Mûş (Çaylak ile Sıçanın Hikâyesi)nde bir defa geçer. Hikâyede sıçanın evini ötüşü ile yıkmasından bahsedilir.

“bir çaylak çalub hevāya düğdi heme bu gez ev harāb olub korkduğına uğradı” (11a/2)

4.6.11. Deve

Deve, VII. bab Arslan ve Piller Hikâyeti (Arslan ve Fillerin Hikâyesinde) 7d numaralı Dâsitân-ı Şuturbân Bâ- Şutur (Deve ile Devecinin Hikâyesi) ile VIII. bab Deveyile Perhizkâr Arslan (Deve ile Perhizkar Arslan) hikâyesinde ana kahramanlardan birisi olarak bulunur. Erillik veya dişilik özelliği verilmemiştir. Herhangi bir ismi yoktur. Kötü özellik olarak sadece bir defa 7d numaralı hikâyede ahmak denmesini sayabiliriz. Deve hikâyelerde saf ve iyi niyetli, uysal bir portre çizilir ve güzelliğinden bahsedilir.

7d numaralı hikâyede deveci deveyi aşırı tuz ile yüklemiştir. Deve bu yüzden bitap düşmüş bir kaç yerde bahsedilen güzelliğinden eser kalmamıştır.

"bir devecünüñ bir devesi vārıdı. her gün tuzladan bir ağır yük vurub bazara götürür şatardı" (46b/8)

Yine aynı hikâyede devenin bir tavşan dostu vardır. Bir gün deve ile rastlaşırlar ve tavşan deveye bakımsızlıktan ötürü güzelliğini yitirdiğini söyler:

“tavşan deveyi yavlağ aruğ görüb esirgedi. eyitdi: kardaş ben seni semiz bir tãğ gibi gördümidi. ne yavlağ elikmişsin. şüretüñ şeklüñ azub tüguñ dökülmiş. nā-zenin şeklüñ harāb olmuş. bār-ı şeref-i mizācuña ve kerīm tab‘uña ne geldi kim şöyle olduñ?” (46b/11, 12)

VIII. bab'da devenin iyi bakıldığı için güzelleştiğinden bahsedilir.

“... ki āyunuñ aña ḥasedi oldı. çün deve varduğca seriyüb tıoldı. şekli ḥoş oldı. pāzişāh gönlinde muḥabbeti artdı. neşātdan derisine şıgmaz oldı. ayu tama‘dan diş bilemege başladı.” (52b/12, 13)

7d numaralı hikâyede deve, deveciden yana dert yanarken çaresiz ve zavallıdır:

"deve eyitdi: iyvallāh, senüñ kemāl-i şefkatüñden ki ben miḥnete uğramış miskīm ḥalın şorduñ. bihamdillāh mizācum sağ ve tabi‘atum yirinde. illā sārübān zaḥmetinden bu hāle uğradum.” (46b/ 13, 14 -47a/1)

Deve kendi kendine bir çözüm bulamadığı için ahmaktır.

"sağ ve tabī'atım yirinde. illā sārübān zahmetinden bu hāle uğradım. çok zemāndur ki her gün teklīfile ırak yirden hālümünden artuk tuz yükledüb katı sürer. hergiz öginden geçmez kim birez zahmetüm yiyinde. lācerem bu hale girdüm. az k'alubdur ki k'arga bāşumda yuva yapa ve belāyı def'eylemege bir çare bilmezem." (47a/1, 2, 3)

7d numaralı hikâyede tavşan dostu deveye bu durumdan kurtulması için akıl verir. Deve dereyi geçerken çökecek ve üzerindeki tuz eriyecek ve böyleceyüğü hafifleyecektir. Deve bu çareyi gereğinden fazla kullanınca deveciye yakalanır ve deveci ona ahmak der:

"sārübān eyitdi: "iy uzun ahmak ve iy siyeh kelīm bedbaht! bir nesne öğrendüñ ve çok nesne unıtdüñ." (47b/2, 3)

VIII. bab'ın başlangıcında deve şaşkın bir şekilde yürürken arslan ve askerlerine rastlar:

"bir deve dağı kārübāndan azub hayrān yürürdi." (52a/6)

VIII. bab'da devenin, padişah arslan ile ilişkisi çok iyidir hatta vezirlik makamına yükselmiştir. Bu yüzden diğer vezir olan ayı onu kıskanmaktadır. Ayı, deve ile arslanın muhabbetini bozmak için arslanın tekrar et yeme huyuna dönebileceği söyleyerek deveyi korkutur. Deve ise saf yaradılışlıdır ve ayının sözlerini doğru kabul eder.

"illā sen sāde gönüllü kişisiñ. saña rāz dimege yaramaz." (53a/2,3)

"deve eyitdi: işbu ihtiyāt ki dirsın, muhtāc degül ve eger i'timād yoğısa andıla tā gidile. pes bu 'ahdi muhkem itdiler." (53a/6)

"deve selim gönülünden āyu sözün kabül idüb her neki dirsın sevgüden ve şefkatden dirsın." (53a/13, 14)

Deve, ayıya inanır ve arslandan korkmaya başlar. Bu yüzden de gün geçtikçe içine kapanır ve zayıflamaya başlar. Arslan bu durumun farkına varır ve tüm gerçekleri ortaya çıkarması ile bilinen kargaya bu konuyu açıklığa kavuşturmasını söyler. Karga gizlice deveyi dinler ve arslana giderek devenin iyi huylu ve alçakgönüllü padişah korkusu olan bir kul olduğunu söyler. Bu haberden sonra arslan deveyi çağırarak korkusunun sebebini anlatmasını ister ve onun iyilik bilen, minnet duyan, önem verdiği bir kulu olduğunu söyler:

"zıra sen eylük bilürsin." (58b/1, 2)

Deve iyi niyetli olduğu ve ayıya verdiği söze sadık olduğu için yalan söylemek durumunda kalır. Bu yüzden arkadaş olduğunu zannettiği ayıyı zor durumda bırakmamak için korkusunu söylemez:

"deve endiŕe eyledi ki eger bir ŕemme hāl niteliginden dirsem, āyuyla ‘ahdüm bozılır ve eger günāhsuz gendüzimi suçsuz gösterürsem, pāziŕāh beni mücrim bilüb benden i‘tikādı döne. inŕāf oldur ki kiŕi belāyı gendüne revā göre ve dōstın belā çengāline urub vebāle girmeye." (58b/3, 4, 5)

Karga, deveyi arslana karŕı savunurken ayı gibi kötü ŕeyler söyleyen birinin sözü ile deve gibi nazlı bir hayvanı yargılamanın doğru olmayacağını söyler:

“anuñ gibi ŕāhib-i ğaraø sözile anuñ gibi nāzenin cānavarı pāziŕāh mücrim bilse andan nazarı ayruksa, bes pāziŕāh datlu dil ve umiz virmek gerek kiandan geçe.” (58a/12, 13)

Deve minettarlık ve kadercilik vasıflarıyla da özdeŕleştirilir. 7d numaralı ilk hikāyede kendisini deveciden kurtarması için tavŕana akıl danıŕırken eğer bu eziyetden kurtarırsa ölene kadar duacı olacağını söyler:

“deve eyitdi: ne ola. senün keremünden niçe bunuñ gibi luşlar senden baña degdi. eger bu miñnetden dağı kurtarursañ, ölince saña du‘acı olam.”(47a/6)

VIII. bab'da arslandan korkmaktadır.

“tevekül Teñgriye kılub tağdire boyun virem. hāliyā beni arslan ŕimdi hōŕ dutar olursa ben aña yavuz kaŕd kılmayam.” (56a/9, 10)

Hem arslan ile yaŕayacađı herhangi bir olumsuz durumun kendi lehine sonuçlanmayacağını bilir hem de kendisini besleyip iyilik yapan arslana karŕı kötü düŕündüğü için kul olarak kendini çaresiz hisseder. Bu iŕin sonunu kadere bırakır:

“deve eyitdi: serçe ağıyla kerkes dutılmaz. ben arslanıla nice pençe uram yāhüz anuñ kanın dökmege nice rāøı olam? süñügümdeki ilik anuñ ni‘metiyile taldı ve anuñ ināyetiyile benden yig cānavarlara artuıklık iderem. çün benümle anuñ arasında kullık ve mağdümlük ŕābit oldı, "deve bir dem suya bağdı. gördi ki su üstinde balıklar oynar. bir kez āh idüb eyitdi: ne baştlu sizün cānuñuz; ne serverlerünüzden korķarsız ve ne siñerlerünüzden üŕenürsüz. hōŕ ferāgatıla oynarsız. ben biçāre oŕ göñlüm deñizinde ğarķ olmuŕam. bilmezem selāmet sāhile irem yāhüz belā girdābına düŕüb helāk olam." (57a/5, 6, 7, 8)

Tüm bunlar bize devenin fiziki olarak güzel olduğunu karakter olarak ise zararsız, saf, sadık ve cefakār bir hayvan olduğunu gösterir.

4.6.12. Dürrâc

Dürrâc keklik cinsinden bir av kuşu olup, turaç kuşu olarak da bilinir. IX. bab Keklik ve Tavşancıl Hikâyeti (Tavşancıl ve Kekliğin Hikâyesi)'nde tavşancılın sarayında kebab yapmak için elinde tabaklarla dolarken tasvir edilir. Eti lezzetli olan bu kuşun kebab yapmakla görevlendirilmiş olması ilginçtir:

"dürrâc kebâb olağa tabâk dileyüdurur" (66a/5)

4.6.13. Fil

Fil, VII. bab Arslan ve Pîller Hikâyeti (Arslan ve Fillerin Hikâyesi) bölümünde dört ayrı karakterde görünür: bunlardan ilki padişah olan fil, ikinci ve üçüncüsü vezir olan filler, dördüncü ise askerlik görevinde bulunan asker filler. Padişah filin olumlu özellikleri azdır, çoğunlukla kötü özellikleri temsil eder. Hırslı, öngörüsüz, savaşçıdır ve kötü bir komutandır. Savaşmadan önce vezirlerinin fikrini sorması onun iyi bir özelliği gibi görünse de kendine yakın fikirli vezirini dinlemesi bu konuda iyi ve nesnel olmadığını gösterir. Vezirlerden birisi olan Henc iyi özellikleri, ikincisi olan Zenc ise kötü özellikleri temsil eder. Henc, öngörü sahibi, savaş taktiklerini bilen, gerçekçi ve barışçıl bir fildir. Zenc ise padişaha benzer özellikleri barındırır. O da padişah gibi hırslı, öngörüsüz, yeteneksiz ve savaşçıdır. Asker filler ise hiç bir özellik göstermeden sadece doğal halleri ile bulunmaktadır. Genel olarak kuvvetli ve heybetli olmaları hepsinin ortak özelliğidir.

Bu bölüm, filler padişahının arslanın hükümdarlığı altındaki bölgeyi ele geçirmek istemesiyle başlar. Arslanın ülkesinin çok güzel olduğunu duymuştur ve o güzelliği ele geçirmek için hırslanır.

“çün pîller sultânı ol maqamuñ vaşfın işitdi, sevgüsü gönline düşdi. şabır yaqasın yırtıdı. nite ki dirler: pîl Hindüstânı düşinde görse bendin söker.” (41a/1, 2, 3)

Kendi hırsını şu cümleyle ifade eder;

"baña leşker dirüb, ol mülke varubol yiri dutmaq geñezgelür." (41a/6)

Filin hırsı tarif edilirken isterse ne kadar yıkıcı olabileceğinden bahsedilir.

"maqāmuñ vaşfın işitdi, sevgüsü gönline düşdi. şabır yaqasın yırtıdı. nite ki dirler: pîl Hindüstânı düşinde görse bendin söker." (41a/2, 3)

Filler sultanı arslanın ülkesini ele geçirmek için savaşmak istemektedir ve bu nedenle vezirlerinin bu konuda görüşlerini sorar. Kötü özellikleri temsil eden vezir Zenc hükümdarı duymak istediği şeyleri dile getirir ve aynı onun gibi savaşmak istemektedir:

“Zenc eyitdi: işdür ki ānı işlemekte endîşe eylemek gerekmez. bir deñiz seferin eylemek. bir kişi dileye kim kıymeti dürr ü mercān ve çok māl hāşıl ide, hiç ğark korusın yimek gerekme. bir dağı serverlik ve (ü)ululuk isteyen zahmetden yüz döndürmemek gerek.” (42b/1, 2, 3, 4)

Hikāyenin en başında Zenc fitneci ve savaşçıl olarak tanımlanır.

"dağı birinüñ ādı Zenc kân dökici ve fitne kopardıcı." (41a/4)

Filler sultanı ve Zenc hırslıdır:

"çün şāhün ‘azmı aña māyıl oldı, ol işe şürü ‘gerek ve bu endîşei’ ‘amele getürmek gerek "(41b/13)

Filler arslanın ülkesini ele geçirmeyi o kadar istiyorlardır ki ne can ne de mal kaygısı taşımaktadırlar.

"Zenc sözi pāzişāhuñ gönlinde kök dutmuşdı ve anuñ ārzüsü piş-i hātırında çāşni virmişdi. hergi bu sözler aşşı kılmadı. yöl zahmeti ve māl telefı ve cān u hānumān korusı gönlinde yir bulmadı." (43b/13, 14)

Padişah fil ile kötü vezir Zenc hikāye boyunca hırslı, savaşçıl ve öfkeli bir tablo çizer.

"çeri ve meded ve yardım isteyü bahādurlar cem ‘eyledi ve demür çeyneyci pīller nüvāht istimāle kıldı ve her biri yüz dürlü lāf urub ilerü geldi kim düşmen kânın dökөлüm ve ilin elinden alub yurd idinelüm." (44a/1, 2)

"pīller sultanı çün bunu okıyub maömünün bildi ğaøabından tıoldı. diledi kim kırdı hortumıyla hord eyleye." (50a/14-50b/1)

Bu öfke ve hırs onları o kadar esir almıştır ki düşündükleri hiçbir şeyde öngörü yoktur. Sultan ve Zenc savaş esnasında içine düşebilecekleri durumları hesaplayamaz, gelecekte neler yaşanabileceğini tahmin edemezler. Onlar için tek amaç orayı ele geçirmektir. Hatta Zenc iyi özellikleri temsil eden diğer vezirin yani Henc'in düşüncelerini küçümser:

“yüzin Zence dutdı ki sen nice maşlahat görürsin? Henç sözi cümlesi maşlahat yüzüğü naşşıdır.” (41b/8)

“Zenc eyitdi: hiç şek degölür ki işbu faşı dükeli ‘ākıbet endîşeligidür ve ne ki didi hikmet tizliginden ve dāniş eşerindendir.” (43a/8, 9)

Zenc padişahın gönlünden geçeni bilmektedir hem ona yaranabilmek için hem de kendi hırsı yüzünden padişaha hazinede azalma olduğunu eğer tekrar dolmazsa emrindeki asker filleri kaybedebileceğini söyler:

“pāzişāhuñ ḥarcı dahlınden artuḵ ola. anuñ mülki artmaya ve ḥarac kiseden olıcaḵ ḥazāne ḵalmaz. māl gerek olıcaḵ bulunmaz ve ḵatında ḵavm ḵalmaz. ammā pādişāh olmaz illā çeriyile çeri olmaz illā māl ile. çün eyle ola ra‘ıyyet yoḥsul ve ḥazāne bōş pāzişāhlıḵ süst ḵala.” (41b/10, 11, 12)

Hazineyi doldurmak için içindeki savaş isteğinin yeterli olduğunu korkmamaları gerektiğini söylerken öngörüsüz olduğunu bir kere daha gösterir.

“Zenc eyitdi: işdür ki ānı işlemekde endişe eylemek gerekmez. bir deñiz seferin eylemek. bir kişi dileye kim kıymeti dürr ü mercān ve çōḵ māl ḥāşıl ide, hiç ḡarḵ ḵorḵusın yimek gerekmez. bir daḡı serverlik ve (ū)ululuk isteyen zaḥmetden yüz döndürmemek gerek.” (42b/1, 2, 3, 4)

Düşmanları bile onların bu öngörüsüzlüğünün farkındadır. Arslanın ülkesine bir elçi fil gönderirler. Onun ilettiği şeyleri duyduktan sonra arslanın halkından bir tilki "Bu sözlerin sahibi aklı karışık, dargörüşlü ve gönül gözü kördür" der:

"dilkü eyitdi: oşbu söz ki pīl didi, delīdür ki rāyı süst ve endişesi perişān ve göñli gözi kördür." (48b/4, 5)

Fillerin hepsi kötü özelliklerle tanımlanmış olmalarına rağmen padişahın iki vezirinden bir tanesi olan Henc'e iyi özellikler verilmiştir. Henc Zenc'in zıt karakterinde olup barışçıl ve öngörülüdür. Bundan başka Zenc de zıtlığı olmayan ama Henc'e verilmiş dindarlık ve bilgelik özellikleri vardır. Hikâyenin başında bu özellikleri söylenir hatta iki vezir zehir ve panzehire benzetilir.

"nite ki zehr-u tiryāk ikisi bir ma‘dinden gelür ve sünbül ve iyrek bir yerde biter." (41a/5)

“ol sultānuñ iki ḵardaşı vezīri vārıdı. birünüñ ādı Henç cihān görmiş ve işler şınamış. şalāḥ isteyici ve şavāb söyleyici.” (41a/3, 4)

Filler sultanı arslanın ülkesine saldırmak istemekte bunun için de her iki vezirin görüşlerini sormaktadır. Henc sadece canı istediği için bu işe kalkışmanın günah olduğunu, işin sonunu iyi düşünüp taşınmak zorunda kalmadıkça bu günahı işlememek gerektiğini söyler. Henc barışçıl ve aynı zamanda dındardır.

“kim, ādem oḡlanı nefsine bie dīvi musallaḵ ḵoḻşlardur ki hemişe göñline yavuz ve fāsıd endişeler bıraḡur. eydür: bundan fulān maḵām yigdür ve dimişlerdür kim üç nesne ḵatı ulu günāhdur. biri günāḥ ḵān dōkmek” (41a/13, 14-41b/1, 2).

Henc bilge kişilerden çok şeyler öğrenmiş ve kendisi de bir bilge olmuştur. Ne kadar öngörülü ve bilgili olduğunu fikirlerinden çıkarabiliriz. Örneğin; sultana başkasının zararından kendine fayda sağlayamayacağını masraflarının gelirinden az olursa akılcıca davranmış olacağını söyler:

"ve Henç eyitdi: hikmet ehlinden ve cihāndārlardan şöyle işitdüm kim, her kim gendü menfa'atin ayruklar ziyānında göre eger ol iş dahı hāşıl olursa fayda dutmayalar ve eger hāşıl olmasa halk arasında beḡnām ola. 'ākıl pādişāh oldur kim çün dahlınden arta, eyü tedbīr ile ḡarcın dahline süre, bir nesne istemek ve anuñ ardınca olmak ki çün bulalar, bir kaç günde elden çıka. anuñçün yurt koyub zaḡmet çeken 'ākıl olmaya." (41b/13, 14-42a/1, 2, 3)

Üçüncü karakterde bulunan ve iyi özellikleri temsil eden Henc, sultana güçlerine güvenmemeleri ve, arslanları kendilerinden aşağı görmemeleri gerektiğini söyler. Burada Henc'in öngörülü bir fil olduğunu anlayabiliriz.

"ve bu işde kuvvetüne bakma ki arslanlar dilīr vaktin ölürler ve anlar ḡaşım efken ve zehre şiken olurlar. herçend ki sizüñ gövdeñüzile şehirler ve muhkem dīvārlar yıkmağa yarar ammā çalış güninde anları şınamadın ve anlaruñ pençesi zaḡmın yimedın bunlardan girü oluñ." (43a, s. 3/4/5/6)

Arslan ülkesini tanımadıklarını, bu yüzden yeterince güçlü olmadıklarını düşünen Henc, bu zayıflığın askerlerin sultana bir daha güvenemeyecekleri bir durum yaratacağını anlatır. Henc'in öngörülü ve planlı olduğunu tekrar görürüz.

"çün çeri pāzişāhı yoksul göre, ne andan korḡar ve ne andan fāyda umar. ammā her çend ki eyü vāde ve dōstlık göstere yağmursuz bulut gibi hergiz inanmayalar. virdügin dahı minnet kılmayalar." (42b/13, 14)

"ammā bizüm çerimüz ol vilāyetde yāddur ve gözleri baḡlu ve ol vilāyetüñ kolayın ve girüb çıkacağıın bilmezler." (43a/13, 14)

Henc arslanın ülkesini tanımadıklarını ve arslanın emri altındaki her hayvanın farklı olduğunu söylerken yine aynı özellikleri gösterir.

"Henç eyitdi: işbu sözüñ eger ihtimali muḡal degüldür ve anuñ taşavvurı akla sıḡar, illā bizüm tabī'atumuz anlaruñ tabī'atından ayrudur ve anlar bizümile üns dutmak mümkün degüldür ve bu meşel meşhürdur ki it itile ḡalaşur ve birbirin ısırur." (43b/5, 6, 7)

İyilik ve dindarlık Marzubân-nâme boyunca yer alan her hikâyede hep birlikte verilmiştir. Ve iyi özellikler timsali Henc padişaha görüşlerini anlatırken hemen hemen her cümlesinde Hak (Allah), günah, ahiret gibi dinsel kavramlar kullanır.

“Henç eyitdi: pāzişāhlar Hāḡ te‘ālā yardımıyla ve tevfiḡ-ı ilāhiye maḡşūş olmış-dur.” (41a/7)

"ammā Hāḡ te‘ālā girü anları gendü bilülerine ḡomadı ve ben dānā kişilerden işitdümkim, eyitdiler: bir nesne kim eyüdür daḡı eyü ādını dimek olmaz." (41a/9, 10)

"bıraḡur. eydür: bundan fulān maḡam yigdür ve dimişlerdür im üç nesne ḡatı ulu günāhdur." (41a/14)

"ve bilmek gerekdür ki tā Hāḡ te‘ālā bir ḡulına ‘ināyet naḡarın itmeyince ānı bir ulu devlete irürmez" (41/2)

“bu rüşen ve gey zāhirdür ki ḡōḡ leşker ḡeküb yād ḡapusında varmaḡ ḡōḡ ḡaḡar vār. dūnyā beznāmlığı ve āḡiret şermsārılığı ḡāşıl olur.” (42b/7, 8)

"febihā ve illā Teḡri Hāḡ te‘ālā hışmı ki dirnekler taḡıdur." (42b/10)

Filler kendi güçlerine ve yapılarına güvenmektedirler. Bu bölüm boyunca filler hakkında kuvvetli ve heybetli oldukları belirtilir.

“bir pīl ḡopmışdı. yavlaḡ büyük ḡuvveti ve heybeti ḡör, Hindūstān pīllerine pāzişāh olmuşdı” (40b/6, 7)

Tüm saldırı konuşmalarına şahit olan bir karga arslanın ülkesine uçarak arslana fillerin saldırı için toplandığını anlatır ve fillerin yürüyüşleri ile daḡları titreteceklerini ve tozların yerden göḡe ulaşacağını söyler;

"ḡılıub bu vilāyeti dutmaḡa ḡaşd eyledi. her ne yaraḡ ve esbāb ki vardur temām düzdiler ve leşker-i enbūh dirşürdiler ki taḡlar anuñ ayaḡı üninden ditrer. deñizden tōz hevāya düger." (44b/2, 3)

Fakat büyük olması her zaman avantajlı olmaz ve bir yandan da hantal olduğunu gösterir. Yeterince çevik olmamaları yenilmelerine sebep olur:

"pīller sultānı daḡı fir‘avn gibi gendü kerr ü ferrine ve büyük gövdesine inanub ilerü yorıdı ki savaş yirindua. dört ayaḡı ḡarnına deḡin balḡıḡa batdı." (50b/14-51a/1)

4.6.14. Geyik

Geyik, II. bab 2c numaralı Dāsītān-ı ‘Uḳāb Bā- Mūş (Çaylak ile Sıçanın Hikâyesi) adlı hikâyede, VI. bab Dāsītān-ı Zîrek ve Zirüy ve VIII. bab Deveyile Perhizkār Arslan hikâyesinde geçmektedir. Geyik karakter olarak 2c numaralı hikâye ile VI. bab'da birbirinden çok farklı özelliklerle geçmektedir. Hikâye 2c'de güzelliğinden, naifliğinden ve av hayvanı olmasından bahsedilir. Zirek ve Ziruy hikâyesinde geçen geyik akıllıdır, sorgular ve kolay kolay güvenmez yani uyanık ve temkinlidir. VIII. bab'da ise doğal haliyle avlanmış olarak bir tasvirin içinde yer alır. Geyiğe kötü bir özellik atfedilmez.

Geyik avcının kurduğu tuzağa yakalanınca fareden yardım istemektedir. Eğer kendisini kurtarırsa ömrü boyunca ona minnettar olacağını söyler:

"eyitdi: iştdüm kim bir geyik āvcısı bir gün āğ ḳurdı kim geyi duta. nāgāh bir geyik ol āğa düşdi, çekini gördi, ḳurtılmadı." (10b/5, 6)

“bes sıçana çağırđı kim: iy ‘azîz eger bizüm aramızdan ilerüden bilişlik ve ḥaḳḳ-ı şoḥbet yoğısa ve senüñ üzerüñe ḥiç ḥaḳḳum şābit degülse dağı ve sende gökçek beñiz ve tāze yüz gördüm. tevaḳḳu ‘iderem kim ben düşmişüñ elinden dutub bu bu belādan ve bu miḥnet çengelinden beni kurtarasın. çün bu mehlekeden kurtulam, ölince ḳullığıñı gendüzüme vācib görem ve řā‘atuñ tavḳım boynuma daḳam.” (10b/7, 8, 9, 10)

Geyiğin av hayvanı olduğu bir başka hikâyede bir padişahın avdan dönüşü tasvir edilirken kağnılarının geyiklerle dolu olduğu anlatılır:

"çün ḥusrev şikārdan girü döni, dürlü avlardan terküler ḫolmuş, geyikler ḳañlılara yükletmiş." (52a/14)

Geyik güzel ve zarif bir hayvan olduğu için avcı ona kıyamaz ve serbest bırakır.

“āvcı geldi gördi: bir gökçek geyik dutmuş, hezār dürlü melahāt anda zāhir. gāh gözlerinden ḥüblar ḡamzesin ḥayāl itdi. gāh boynında güzeller ḥüsnin añdı.” (11a/2, 3)

"eydür: iş bunuñ gibi boynı belā çemberinde ḳomaḳ ve bunuñ gibi vücūdı çēşm-i zaḥm āfetinden ḳurtaramamaḳ mürüvvet yolından ḫaşra ola" (11a/6, 7)

Geyik belki de aklına güvenerek küstahlık yapar ve sultan olmayı arzulayan köpeğe tüm istediklerini sıralar:

“geyik daḡı küstāḥ geleciye başladı, her ne kim dilegi varıdı söyledi.” (37b/11, 12)

Bu isteklerini hikâyeler anlatarak istemektedir. İsteklere bakıldığında geyiğin akıllı olduğu bir kez daha görülür.

"bizüm bir dilegümüz dağı vardır: gerek pāzişāh bizi ve yirleri yöreni tura ve bizüm hālümüz sora, irdeyi tura, her kim kimseye güç eylemiş ola, ‘adl edebiyile andan kin ala ve hīç kimsei’ hōr haķīr görmeye" (38a/9. 10)

İsteklerin en sonunda başa gelecek kişinin dine bağı olmasını istemesinden ve hikāye boyunca yaptığı bazı davranışlarda dindar bir kişiliğı olduğunu söylemek mümkündür.

"anlar ki bizüm üstümize hākim koyısar, gerek dāniş ehli ve tabī‘atı šalāha muvāfık ola ve gönli uyanuk ve Teñri te‘ālā korqusın bilür ola"(38b/11, 12)

"bes ben bu hikāyeti anuñçün didüm kim ra‘iyetti bir kişiye ısmarlayasız ki anda inşāf ve şefkat ve diyānet ola"(39a/5)

"geyik geldi, yüz yire koyub selām eyledi, du‘ā haķkın yirine getürdi." (37b/9, 10)

"du‘ā ki muvāfık vaktıdı, yirine götürüb gögercini alub girü döndi." (39a/10)

4.6.15. Güvercin

Güvercin, VI. bab'da Hikāye 6d (Dāsītān-ı Zāg Bā-Beçe-i H‘iş) ile VI. bab'da (Dāsītān-ı Zīrek ve Zirüy) ana çerçeve hikāye içerisinde olmak üzere iki hikāyede yer alır. Güvercin her iki hikāyede de zararsız bir hayvandır. Sadık, nazık, dürüst olması iyi özellikleridir. Kibirli ve dalkavuk olması da kötü özelliklerindedir. Güvercin ayrıca elçilik ve habercilik yapar.

İlk hikāyede karga ve kızının arasında geçen uygun damat konulu bir diyalogda baykuşla karşılaştırılır. Karga kızına baykuşla evlenmesini söylemekte çünkü güvercin kadar kibirli olmayacağını söylemektedir.

"gögercin degül kim tavkından ötürü kaħr ide" (34a/10)

Yukarıdaki cümledeki özellik sadece tek bir cümlede geçmektedir. Bir başka hikāyede güvercin köpek ve tekenin işbirliğı içerisinde olmasından faydalanmak ister ve kendine yer açmak için köpeğe hizmet etmeye karar verir. Burada hem kendi geleceğini düşünmesinden bencil olabileceğini hem de köpeğe sarf ettiği sözler itibarı ile dalkavuk olduğunu çıkarabiliriz.

"ağacdan aşığa indi, yüz yire urdı, eyitdi: pādişāhlık mübārek olsun! ‘ömr ü devlet ve nāz ü‘izzet birle uzansun! şordular kim: kandan gelürsin? eyitdi: benüm evüm oşbu ağaç üstindedür. bu gice sizüñ şöhetüñüzde müşerref ve muğtenem oldum ve sizüñ ittifākıñuz gördüm reşk eyledüm. ben dağı tapuda kullıķda olmağa bil bağladum. baña dağı ne iş kulluk kim buyurasız gücüm yitdügi kadar ikdām kılayın." (36a/5, 6, 7)

Köpek de önünde eğilen güvercini nazık, uygun bir kul olarak tanımlar. Onun mutluluk ve aydınlığı temsil ettiğini söyler.

“eyitdi: işüñ evvelinde Teñri te‘ālā bize bunuñ gibi nāzük ve muvāfiķ yār rūzi kıldı ve eyü gün doğışından bellüdü. şāz geldüñ ve şāzī getürdüñ. kolumuz ve kanadumuz arturduñ. hiç gümānsuz bu iş mübārekdür. zīrā sa‘ādet kapusınuñ kilidi ve şübhet gicelerinüñ cırāğısın” (36a/9, 10, 11, 12)

Güvercinin dürüstüğü ve iyi kalpliliği ise şu cümleden çıkarılabilir.

"pes gögercin toğru gönül ve tevekkül birle yir öpdı hevāya pervāz urdı." (36a/13, 14)

Bir köpekten padişah olamayacağını düşünen tavşanı ikna etmeye çalışırken bilgece konuştuğunu görülür:

"gögercin eyitdi: bu fāsıd hayāllerden geçmek gerek. pāzişāhlık hevāsında himmet kanadıyla uçmak gerek. eger neseb olmasa ziyān degül." (37a/5, 6, 7)

Kuşlar ve köpek-teke ikilisi arasında elçilik yapar.

“pes ittifaķ kılub gögercini kuşlara ilçi viribidiler ki latīf ‘ibāret ve datlu dilile da‘vet itdiler.” (36a/12, 13)

Şüphesiz güvercinin en önemli özelliği haber ulaştırmasıdır. Hayvanlar birbirleri arasında haberleşmeyi güvercin sayesinde yaparlar.

"birkaç menzilde kuşlarıñ dirnegine ulaşıdı" (36a/14)

"çün geyik yakın geldi, gögercin gelün haber eyledi." (37b/7)

4.6.16. Horoz

Horoz, 6c Dāsītān-ı Mūş Bā-Gurba- (Sıçan ile Kedinin Hikāyesi), 6i Dāsītān-ı Ğorōs Bā-Rübāh- (Tilki ile Horozun Hikāyesi), IX. bab Keklik ve Tavşancıl Hikāyeti (Keklik ve Tavşancıl'ın Hikāyesi) olmak üzere üç hikāyede karşımıza çıkar. İyi özellikleri olarak tecrübeli ve uyanık oluşu ile güzel ötüşü ve güzelliği söylenebilir. Kötü özellik olarak ise kibirliliği, hileciliği, kıskançlığı ve fitneciliği görünür.

Horoz geçtiği ilk hikāyede kıskançtır. Sıçan kediye yiyecek getirmekte kedide sıçana bir zarar vermemektedir. Horoz onların ittifaklarını kıskanmaktadır.

“çün anlarıñ arasında bir ittihādı gördi, içinden Ğased başkaldur" (33a/5)

Bu kıskançlık içindeki kötülüğü ortaya çıkarır, kendi yerini sağlama almak ister:

"eyitdi: bunlar çün birbiriyile böyle ittiḥād ḳurub yār olb beni aradan ḳıḳardılar, bāri bendahı bu doşlıḳ bünyāzın ḥarāb ḳılayım." (33a/5, 6)

Horoz bu hikāyede fitnecidir. Kediyle sıçanın anlaşmasını bozmak için yalanlar söyler ve farenin kendisi hakkında konuştuğunu anlatarak kedinin içine şüphe düşürür:

"eydürmiş bī-vefādur, nā-sipās, ‘āḥd ve ḳavl bilmez, benüm ucumdan dirildi, ni‘metüm yiyüb semridi." (33a/10, 11)

"mümkindür ki bir gün seni mekr ḳapusuna bıraḡa, düşürüb ḳıḳamayasın." (33a/13)

Horoz acımasız ve bencildir. Kendisi için farenin ölümüne sebep olur.

"sıçan miskīn içerü girdi. bidnūsı görüb tüsi ḫurub girü dönüb gidemedi dahı ḫurdıḡı yirde büzildi. çetük eyitdi: bidnūs didüḡi girçek oldu. añrayı sıçana baḳtı. sıçanı ditremek dutdı. bidnūs ölüm şalāsın urdı. çetük sıçrayub pençesine aldı." (33b/6, 7, 8, 9)

Horozun iki hikāyede de ortak olarak güngörmüşlük ve tecrübeli oluşundan bahsedilir:

"ol çetüḡün bir bidnūs yāri vārıdı rüzigār şınamış, ciḫānuñ acısın ḫatlusın datmış." (33a/3, 4)

"bir bidnūs vārıdı, ciḫān görmüş ve duzaklar kesmiş ve çok dilkü dāsītānın okumuş." (39b/3, 4)

Horoz burada güzel ama kibirlidir:

"gülüb ve lāle gibi açılıb ve ḳıvıcuḡ tüller başında ayaḡında saçılmış ve levn renkler ve ḳuyruk ḳafasına degmiş. uçmaḡdan ḳıḳan ḫāvus gibi celve idüb ḳanad ḳanada vurub ötdi." (39b/5)

"dilkü sözin uzatdıḳça bidnūs dīvārdan aşuru baḳardı" (40a/3)

Uyanıklık ve tetikte olma horozun özelliklerindedir. Tilkiyi görür görmez duvarın üstüne çıkarak canını kurtarır:

"bidnūs derḫāl dīvār üstine sıçradı." (39b/8)

Tilki onu kandırmak için çeşitli yalanlar söylesede horoz uyanıktır inanmaz:

"herḡiz dilkü sözine i‘tibār ḳılmazdı." (40a/3, 4)

Hatta tilkiye karşı bir oyun oynayarak, tilkinin hilesini ortaya çıkarır. Tilkiye kendilerine doğru bir tazının geldiğini söyler. Tilki tazıdan korkar ve canını kurtarmak için kaçır:

" bidnūs eyitdi: ne söz qayusu iy sara? bu yañadın bir cānavar gelür, kıyruğu uzun kulakları büyük, gözün bidin yaña dutmuş şöyle gelür ki yil tozına irmez." (40a/4, 5)

"bidnūs eyitdi: hey ne qorqarsın! āhir pāzişāh kığırtıdı ki kimse kimseye zulm itmeye. ne zehresi ola nesne dimege" (40a/8)

İkinci hikâyede ve son hikâyede horozun sesinin güzelliği ve ötücü oluşuyla ilgili cümleler buluruz:

" dilkü eyitdi: benden niye ürkersin? şol aradan geçe-yorurdum. gökcek āvāz ve latīf elhānile bañladuğuñ sem´uma degüb ol nāzük şargullaruñ göñlümi göksüm penceresinden taraba getürdi. egerçi se Rūm mü´ezzini iseñ, līkin Peyğamber ´aleyhi´s-selām Bilāl-i Hābeşīye didügi cānuma irdi."(39b/8, 9, 10)

"ve bidnūs pāk ünin ´ayyūka çıkarub." (66a/7)

4.6.17. Hüdhd

Hüdhd, bugünkü adıyla ibibik, karakter olarak değil haberci bir kuş olarak IX. bab Keklik ve Tavşancıl Hikâyeti (Keklik ve Tavşancıl'ın Hikâyesi) bölümünde geçer ve padişahın yanında bulunur. 8b Dāsītān-ı Cūlāh ba Mār (Yılan ile Örümceğin Hikâyesi) hikâyesinde de haberci özelliğine gönderme yapılır.

"hüdhd ki peyk-i haøretdür harīr maqōuf tolanub beşāret haberin virür." (66a/8)

Kuran'da Hz. Süleyman ile ilgili hikâyede geçer.

"pes gerek ´ākil ve devletlü kişi oldur, kimde bulursa ala, gerek ādem oğlanından yā cānavardan. nite ki Süleymān nebī aleyhi´s-selām qarıncadan ve hüdhdüden anca ögütler aldı ve işitdi." (68a/4, 5)

4.6.18. Kaplan

Kaplan, VII. bab Arslan ve Piller Hikâyeti'nde karakterlerden birisi olarak, VIII. bab Deveyile Perhizkār Arslan bölümünde ise doğal halı ile ana hikâyenin içerisinde bir cümlede yer alır. Kaplan görüldüğü iki hikâyede de arslanın emri altında etrafında ve yüksek mevkidedir. Kaplan hikâyelerde fikri sorulan saygın ve etobur bir savaşçıdır ve çok konuşmaz. Bu yüzden çıkarımları konuştuğu kadarıyla ve tanımların içinden yapabiliriz. VII. bab'daki hikâyesinde arslanın ordusu tanımlanırken kaplan sessiz ve saldırgan özelliği ile betimlenir:

"bir nicesi düşmāna āşikāre gelür, arslan gibi, hıznır gibi. bir nicesi busu eyler, siñer. kablan ve fāre gibi. bir nicesi geñince fırsat ister ayu gibi. bir nicesi tiz gelür it ve

ķurd gibi. bir nicesi h̄ile ve aldanmak birle cenk ider dilkü gibi ve bizüm çerimüz bir yañadın şavaş eyler.” (43b/9, 10, 11)

Hikâyenin anlatıcısı Melikzade, arslanın ordusunu tarif ederken kaplanın savaşı ve kinci olduğu söyler:

“anlaruñ arasında bir arslan ki gön̄li kav̄i ve zehresi bitün ola ve bir ķaplan dañı ki cenk isteyici ve k̄ine çeküci ola ve bir kurd ki şaflar yaratıcı ve haşmın yiyüci ola ve bir dilkü ki mekkār ābr̄izgāh, fitne cüy ola” (44b/9, 10, 11)

VIII. bab'da ise arslan ve tebaası et yemeye tövbe etmişlerdir. Yolda bir deve görmeleriyle birlikte kaplanın etobur ve saldırgan özelliği ortaya çıkar:

"ķurd ile ķaplan hırşlarından kim deve etiyle bayram ideler." (52a/7)

VII. bab'da kaplan arslanın yardımcılardan birisidir. Arslan ona fillerin saldırısına karşı ne yapmaları gerektiğini sorar. Burada kaplanın cümlelerindeki taktik ve planlamalar onun savaşı kimliğini bir kez daha ortaya koyar:

"anlaruñ çoklığı ve kuvvetleri zāhirdür. eger biz anlara karşı varub uğraşavuz, gendü kusürumuz anlara bildürmüş olavuz." (45b/9, 10)

“yigrek tedb̄ir oldur ki bir resm bilür ve söz yatın añlar hünermend bahādur iş görmiş dili tatlu ilçı viribiyevüz. vara naş̄ihat balın anlaruñ k̄inleri ağūsına ķarub gaøabların sāk̄in ide.” (45b/13, 14-46a/1)

“eger dönmeseler çeri h̄aøır ķılıb şebh̄ün idüp ķaøā-yı mübrem ki añsuzda anlaruñ dirnegin tağıdub gön̄lümüz murādın alalum.” (46a/2, 3)

4.6.19. Karga

Karga, iki hikâyede ana, iki hikâyede yan karakter olarak dört hikâyede geçmektedir. Bunlar; Hikâye 6d (Dāsītān-ı Zāg Bā-Beçe-i H̄iş), VII. bab (Arslan ve PillerHikâyeti), VIII. bab (Deveyile Perhizkār Arslan), 9b (Dāsītān-ı Sañsar Bā-Ĝurāb) numaralı hikâyelerdir. Karga, akıllı, kurnaz ve güzeldir. Kötü özellik olarak laf taşıyıcılık, dalkavukluk olarak söylenebilir. Karga, bulunduğu ilk hikâyede güzel ve akıllıdır:

"işitdüm kim bir ķarğanuñ bir kıızı vārıdı. şuret-i şekli görklü, h̄üyı kılıncı şekerden datlu. celve vaktında tāvus gözün h̄ire eylerdi. dürlü ķuşlar semen-zārda bülbül gibi anuñ ‘ışkı dāsītānın oķurlardı." (34a/4, 5)

Anne karga kızına hükmedebileceği bir erkeği seçmesi yolunda akıl vermektedir:

“eyitdi: ciger-güşem çevereden ulular senüñ aduñ ve ārı diligüñ işidüb cān u gönül birle dilerler. līkin ben dilerem kim seni bir kişiye virem ki ol senüñ buyruğında ola ve elüñ altında ola.” (34a/7, 8)

" zīrā her hālde saña mutī ve münkāddur." (34a/10)

Buna benzer diğēr hikāyelerde kargayı aklını kullanarak kendi çıkarı için düşünürken görebiliriz. Hikāyede fillerin arslanın ülkesine saldıracağını öğrenir ve kendi yerini sağlamlaştırmak için fırsat olarak kullanır.

“eyitdi: olmaya kim nāgāh varub ol vilāyeti hārāb ideler. benüm dağı yurdum yıkalār ve nice hışımlarum ve dōstlarum kānın dökeler. andan öñdin-ki bu tāmı nefeslü ya fi ‘illüler hüçüm kılıb fitne ödın ol abadan yire vuralar. ben arslan hizmetine varayın. bu aḥvālin aña bildüreyin. ola kim çāre idüb bunuñ def‘ine bir çāre bula ve zafer bula dağı anuñ ḥaøretinde yüz suyu ḥaşıl olub bir mertebeye irem. vefā-dārılık ve ḥaḳşināsılık yirine getürmiş olam.” (44a/5, 6, 7, 8)

Hikāyede karga, yuvasının olduğı yeri beğenip yerleşen sansardan korkar ve onu kaçıramayacağını bilecek kadar kurnazdır. Bu yüzden onunla arkadaşmış gibi olursa yuvasını kurtarabileceğini düşünür:

“karga ānı görüb perişān oldu. eyitdi: eger bu bunda vatan duta, baña ne rāḥat ola. buni bundan gidermek gerek. evvel bunuñıla dōstlık kurayın kim düşmenile nice muḳāvemet ider. bu endişeyile sañsar ḳatuna vardı. selām virdi ve iştiyāk gösterdi.” (64a/1, 2, 3)

Kurnaz olması hükümdar arslanın bile ona fikrini sormasına sebep olur.

"arslan āyuyı kargaya viribidi. eyitdi: vār kargaya eyit gelsün. karga geldi. şordı ki āyunuñ bu sözine ne dirsın?" (58a/5, 6)

"arslan kargaya eyitdi: ne dirsın, bu mekriyiçün āyuya nice ‘ukūbet kılmaḳ gerek? karga eyitdi: mecma‘ eylemek gerek. şehriyār ‘adl ḫaḫtına geçe. ol mücrim-i bedbāhtı ortaya getüreler. anuñ ḫālin ḫalka bildüreler, tā ol ‘ukubet aña itdügümüze kimse ‘ayb itmesün." (61a/11, 12, 13)

Karga hürmet eden ve kul olan bir hayvandır:

“karga ḫāøır geldi yir öpüb du‘ā kıldı.” (44a/12)

“ol ki ḳullık ‘ahdi ve ni‘met şükryn yirine getürmekdi. işledüm ne tedārük ve ne fikir ki bu ulu belāyı zāyil kılmaḳdadur, itmek gerek.” (44b/5, 6)

"eyitdi: pāzīṣāh haøretine ma'lūm ola kim pīller sultānı vilāyetindeyidüm. evvel bunda ṣāhūn devleti ṣāyesi altında dirildüm. erkān-ı devlet zemāne havādişinden emīn olsun." (44a/13, 14)

Karganın bir diğer önemli vasfı da gizli bir dinleyici olmasıdır. İki hikâyede de kargayı gizlenmiş ve duyduklarını arslana yetiştirirken görürüz. Önce filler arasına saklanır ve onların arslan ülkesine saldırmak için yaptıkları planları dinler:

"meger bir karga ol araya ğarīb varmışdı. kadīm ol arslan ilindenidi ve filler mekrinden haber bildi" (44a/3, 4)

Sonra arslanın veziri devenin derdini öğrenmesi için görevlendirildiğinde, devenin balıklarla dertleşmesini dinler:

"neye uğradı ki ve anuñ karga vezīri vārıdı. aña şordu ki bu miskīn deve neden şöyle oldu ki. dilerem anuñ bir hālın baña bildiresin." (57a/1, 2)

"karga arslan işāretiyile deve odasına varub evvelen ki aralarında bir sevgü vārıdı. deveye iştiyāk gösterdi. hālın şordı. deve hergiz cevāb virmedi. āhır karga bir gün ırmağ kenārında temāşā resmine otururdu. deve hālın fikr iderdi. deve dağı anda su içmege vardı. karga bir taş ardında siñdi." (57a/3, 4)

Karga, habercidir, laf taşır.

"derhāl yirinden kalkub 'azīmet kanadın açub hevāya düğdi. bulutlar kalkanın yarub hevā cevşeninden geçdi." (44a/8, 9)

"eyitdi: ben ırak yirden gelürem ve kørkulu yirler geçüb iki menzili bir kılmışdan ve bir haber getürdüm" (44a/10, 11)

"çün karga ānı işitdi, arslan katına vārıdı. işitdüĝin didi" (57a/8)

4.6.20. Karınca

Karınca hiçbir hikâyede karakter olarak bulunmaz. Fakat cümle içinde adının geçtiği iki yer vardır: Birincisi V. bab'da (Dāzime ve Dāsītān) eksik olan bölümde serçe ile birlikte, ikincisi ise IX. bab'da (Keklik ve Tavşancıl Hikāyeti) Süleyman (a.s)'ın ondan öğütler aldığı söylenen cümlede yer almıştır.

Serçe ile olan hikâyesinde zarar verici hatta ölümcül olarak bahsedilir:

"serçe eyitdi: iy hōnd! var sen baña şükr eyle. zīra ben olmasam karınca ne seni koyadı ne yavruñı, ikiñüzi dağı boĝaydı." (29a/2)

En son Keklik ve Tavşancıl hikâyesinin son bölümünde akıllı kişinin kim olursa olsun ondan öğüt alması gerektiği nasihatı verilirken örnek olarak kullanılır:

"pes gerek 'âkil ve devletlü kişi oldur, kimde bulursa ala, gerek âdem oğlanından yâ cānavardan. nite ki Süleymān nebī aleyhi 's-selām qarıncadan ve hüdhüdden anca öğütler aldı ve işitdi." (68a/4, 5)

4.6.21. Kedi

Kedi iki hikâyede karşımıza çıkar. Bunlar sırasıyla; 6c (Dāsītān-ı Mūş Bā-Gurba) , 7c (Dāsītān-ı Şayyād) numaralı hikâyelerdir. İlk hikâyede karakter özellikleri varken diğesinde doğal haliyle karşımıza çıkar. Ama her ikisinde de avcılık ortak özelliğidir. İlk hikâyede fırsatçı, korkutucu ve nankör bir karakteri vardır. İkinci hikâyede ise doğal haliyle bulunur ve hikâyedeki köpekten korkar.

"bir zemān göñlinde endişe eyledi kim şāyed oşbu çetüğüñ gitmiş kuvveti girü yirine gele bugün küstāh katından geçtüğüm aña hergiz baña amān virmeye. bunuñ korkusından ayruğ deprenimem." (32a/9, 10)

"andan ol dōstlığı muğallağa and birle berkidem, benüm etümden hōz aña ne fāyide ola" (32b/1)

Kedisinin hızının av köpeğinkinden daha fazla olduğunu düşünen bir avcı ava köpeği yerine kedisini götürür. Fakat kedi yapısı gereği kendinden güçlü olan köpek gibi bir hayvanla karşılaşınca korkar.

"ev bucağından bir çetük sıçrayub kapdı. āvcı anı gördi, sevindi. eyitdi: ne cānavar olur bu hīç āvda bundan çābuk olmaya." (46a/13, 14)

"çetük it gördi. korkusından diledi ki girü issinüñ koltığına gire. āt başına doğındı. āt beliñledi, issin yire vurdı helāk itdi." (46b/3)

6c numaralı hikâyede kedinin zayıflığından bahsedilir, buradan kedinin ancak önüne bir av gelirse avlandığını, avcılığının sadece önüne çıkan fırsatı değerlendirmekle sınırlı kaldığını çıkarabiliriz. Bu durumda kedi için fırsatçı tanımlaması yapılabilir.

"bir derviş vārdı. evide bir çetüğü vārdı, açlıktan yavlak oa'ife olmuşdı." (32a/7)

"çetük kim āçlıktan çeng gibi dizi üzerinde bükilüb otururdu." (32b/14)

Yine aynı hikâyede kedi sıçan için korkutucudur. Sıçan ancak ona yemek bulup getirirse kediyle aralarında dostluk olacağını kedinin ona zarar vermeyeceğini düşünür.

"bu endişe birle gtri-bildke ta'm kim çetük yimege yarardı getürdi, o'ine kodı." (32b/2)

"bul içinde seni rencde görmek ba'a ayf gelür ve bilrem kim bu o'a'fn sebebi alıkdur. şimdi ma-aarı işbu ta'mı getrdim." (32b/5)

Kedi ıkarıcı olduğu için önüne gelen firsatı tepmez. Yemek getirmesi karşılığında ona zarar vermeyeceğine and içerek ŝıanla anlaşır.

"pes çetük gendye kolay iş buldı. muğallaza andlarıla ŝıanı inandırdı." (32b/14)

"ay at gibidirilb semridi. rakŝa araba geldi, dembedem ŝıandan 'zr dileyb eydürdi: n sen benmile bu eylgi eyled, eger ben şükri bilmeyem, it benden yig ola. bir zeman bu düzene dirlik itdiler." (33a/1, 2)

Ancak kedi yapısı gereği nankördür. Hikye içindeki halini hatrını soran horozu ŝıandan şikayet eder:

"etk bidnsa ŝıandan k ezy kıldı." (33a/7)

Horoz ikisinin arkadaŝlıėını kıskanır ve kediyi ŝıanın hakkında dedikodu yaptığına inandırmaya çalışır. Ama kedi saf değildir, ŝüphecidir:

"etk bu söze inanmadı likinatırını mell oldu ve ayle düşdi" (33a/14)

"eyitdi: bidns bilmedin bunu gibi ki ba'a ziynı var. nite diye, 'aceb anu giregin nite bilem? döndi bidnsa eyitdi: karındaş bunu kimden iŝitd ve ŝıan bunları nite diyedi." (33b/2)

"nite oldu biz dervıŝi müşerref kılmağa sebep ne oldu?" (32b/3)

Kedi horozun söylediklerine inanır ve nankör olduğu için yeminini bozarak ŝıanı öldürür.

"etk ŝırayub pençesine aldı. arada andı unıdub gendzin kna koydı." (33b/8, 9)

4.6.22. Keklik

Keklik, IX. bab'da (Keklik ve Tavşancıl Hikyeti) hikyenin ana kahramanıdır. 7c (Dsitn-ı ŝayyd) numaralı hikyede ise doğal haliyle av olarak görünür. IX. bab'da Keklik hem erkek hem dişi olarak vardır. aresizliği ve gszlğu temsil eden keklıklar aynı zamanda barıŝıl ve dindarlardır. Kötü zellikleri yoktur. Dişi ve erkek keklık tavşancılın elinden kurtulmak için konuŝmaktadırlar. Bu durum iliŝkilerinde eŝitliėi sağlamaz. Dişi keklık eşinin kararlarına boyun eğer ve son kararı erkek verir.

Hikâye, yavruları tavşancıl tarafından yenen kekliklerin bu duruma son vermek için tavşancılın hükmü altına girmek istemeleri ile ilgilidir. Keklikler, tavşancıl karşısında güçsüz olduklarının bilincindedirler; bu nedenle hikâyenin başlangıcında çaresizlikten ağlaşırlar.

“ol iki keklik bir yirde oturub ağlaşırlardı. biri eyitdi: oş girü yıl başı oldu. yavırcağlarımız bisleyüb, bāliğ olub uçurduğumuz vaqt ol tavşancıl geliser, gözümüze qarşu yavırcağlarımız vurub yiyiser. elümüzden gelmez ki def‘idevüz.” (62a/2, 3, 4)

"mümkindür ki tavşancıl bizüm za‘îflığımuza baқа gendü kuvvetine şükr eyleyüb kerem-i қandın bize döşeye" (63b/7)

Hatta yardım dilemeye gittikleri kuşlar padişahı keklikleri zayıflar kategorisine sokar:

"bu bizüm pāzişāhumuz dergāhı øai‘ifler sığıncağı ve hācedmendler varacağı" (65b/9)

"bu øa‘îfüñ hāli henüz şāh haøretine ma‘lum olmadı. benüm evüm hemişe belā seyli yolındadır ve zulm tūfānı geçüdindedür" (66b/11, 12)

Ayrıca keklik doğal haliyle görüldüğü bir başka hikâye olan 6c'de, avcı için avdır.

"çetügi қoltığına aldı, āv yirine vārdı. nāgāh bir çalu dibinden bir keklik uçdı. atdı. çetükit gördi." (46b/1, 2)

Keklikler için aile önemlidir bu nedenle yavrularını kurtarmak için çareler aramaktadırlar:

“dimişlerdür ki kişi elsüz ayakşuz dirilür, cigersüz dirülmez. oğul didükleri kişinüñ cigerü olur.” (62a/8, 9)

Ne kadar büyük acılar çekmek zorunda kalırlarsa kalsınlar tek hedefleri aile beraberliğini sürdürmektir:

“ben dağı bu miñnetde ve bu dertde senüñile bileyin. bu çevre boyanmışuz.” (62a, 10)

Tek eşli olan ve aileye çok önem veren keklikler için ikisinden birine bir şey olması durumunda diğeri için hayatın tadı kalmayacaktır:

“eger ikimüzden birümüz dağı nāgāh çengāline giriftār olası olursavuz, ayruқ bizüm dirliğümüzden bize ne rāhat ola. nite ki benüm rāyum oldur ki tavşancıl vilāyetine varavuz, anuñ himāyet-i қanadı altında diñlenevüz.” (62b/10, 11, 12)

Özellikle dişi keklik kocasına karşı itaatkârdır:

"eyitdi: Teñgri te‘ālā seni benden қavi қıldı. baña senüñ buyruğıña muti‘ olmak buyurdı ki nāçār saña uymaq gerek" (64b/11)

Yavrularını korumak için buldukları tek çözüm tavşancılın hükmü altındaki bölgeye giderek onun hizmetine girmektir.

“egerçi biz anuñ kulluğında olduğumuz çün aña hîç yardım ve kahr yokdur. lîkin kullukçılar arasında karaldu olavuz.” (62b/13, 14)

"havâdiş-i belâları oñinden kaçub nâ- mûradlık bucagında sığınduk. bu dükeli tāk u revāk-ı mürüvvet-i dünyeden kanā‘at bucāğına siñdük. bu dükeyile her yıl kuşlar sultānı üstümüze gelüb ogul kız ki gönül yimişi, gözleri aydınıdır, gözümüze karşı çerisine yidürür." (65b/2, 3, 4)

Karşılıklı konuşmalarında Allah'a olan inançlarını sık sık dile getirirler.

“Haq te‘ālā bizüm gönlimüz gözin uyanıklık sürmesiyle açivirüb anuñ kahrı çengālinden kurtarardı.” (62a/6)

“lîkin vaṭan sevgüsü îmandandır ve ānı elden çıkarmak düşvârdur. bihamdi‘l-lāh ki bizüm yirümüz ayruk āvcı kuşlardan ve ādemîlerden irâkdur. kôrâram, eger bu yirden nakl eyeleyevüz, ğurbet hevâsı bize muvâfîk gelmeye.” (62a/14-62b/1, 2)

Erkek keklik olanı görünüşü itibarıyla bir dervişe benzetilir:

"bes Ira seccāde-i muraşsa‘ şöfiyâne omızına bırakmış, fuṭa-i şabûrı tolanmış, atabe-yi nişabürinden idinmiş, şanasın ‘aql-ı muhallaşdur cān-ı müşahhaşdur." (66a/11)

Kuşlar sultanının yardımcısı onu güzel görünüşlü ve münasip davranışlı biri olarak padişaha tanıtır.

"eyitdi: bu gökcek heybetlü, ‘ibâret-i datlu hareketi mevzûn ṭal‘atı meymûn, resmi bilür kuş irâkdan gelmiş pâzişâh hizmetine mahşûş olmak ister." (66a/10, 11)

4.6.23. Koyun

Koyun, bir kaç hikâyede karşımıza çıkar. VI. bab (Dāsītān-ı Zîrek ve Zirüy), 6b (Dāsītān-ı Ramahsālār-ı Pāsubān), VIII. bab (Deveyile Perhizkār Arslan) bölümlerinde birer cümle içerisinde görürüz. İyi veya kötü bir özelliği yoktur. Tüm hikâyelerde iki ortak özellikten bahsedilir.

Birincisi sürüye aitlik:

"melikzāde eyitdi: işitdüm bir çöpān vārıdı. anuñ bir sürü ulu sürü koyunu vārıdı ve ol sürüde bir gürbüz deke vārıdı." (29a/8)

"ol sürüde kim ben olurdu koyun issi gey bay ve 'âkıl ketḥudāydı, ammā sürüsi biñden āz eksügidi." (31a/8, 9)

"anlaruñ ḳorḳından rāhat olımazuz. koyun gibi degülüz kim sürümüz bir ola."(38a/4)

İkincisi acizlik veya güçsüzlük:

"hiç gün olmayadı ki ol teke bir iki koyun saḳaḳ eylemeyi." (29a/9, 10)

"adli altında ḳurd koyunıla şeker gibi ḳarışmışdı." (51a/14)

4.6.24. Köpek

Köpek, üç hikâyede geçer. VI. bab (Dāsītān-ı Zīrek ve Zirūy), 6c (Dāsītān-ı Mūş Bā-Gurba) VII. bab (Arslan ve Pīller Hikāyeti). Köpek genel olarak sadık, koruyucu ve insan ile birlikte görünen bir hayvandır. Köpek kendi gücünün ve yapabileceklerinin farkında değildir. Ancak kötü bir özelliği yoktur. Diğer hayvanlar tarafından değersiz ve aşağılık olarak görülür.

VI. bab'ın tamamında ana karakter olarak bulunan köpek, bir teke ile arkadaşlık kurar ve onun yardımı ile bir ovaya padişah olur. Bu hikâyede köpeğe verilen özellikler çeşitlilik ve zıtlık gösterir.

Ashab-ı Kehf'in beraberinde bir köpek olduğu için değer verilirken dīnen köpek pis bir hayvandır. Arkadaşı olan teke bile bu konuda çelişir. İlk karşılaştıklarında köpeği Ashab-ı Kehf ile bağdaştırırken hikâyenin devamında ona padişah olursa aşağılıklardan kurtulacağını söyler.

"eyitdi: 'aceb degül aşḥāb-ı kehf iti erenlere uydı ola diyü muntazır ḥruken gördi bir heybetli it ḳuyruğın eñsesine diküb gelir." (29b/10, 11)

"ḳoğru tedbīr ve şavāb oldur ki aşaklıḳdan ululıḳa degesin ve gendüzünü ḥōrlıḳdan ḳurtarasın." (30a/8, 9)

Hikāye köpeğin ve tekenin diğer hayvanları köpeğin padişahlığına ikna etmek için uğraşmalarını anlatır. Bu hayvanlardan bir tanesi oldukça dindar olan tavşandır. Aslında köpeği aşağılık ve soysuz olarak gören ve onun padişahlığına şiddetle karşı çıkan tek hayvan odur.

"aceb görürem sizi iy eblehler, bilmedin muḥāl nesneye inanursınız kim vir ḳişi biregüden incinse ite beñzedür ve şer'buyruğı eyledür kim kaba degse yidi kez yumayınca ve soñı girü ḳoprağıla müsmer olmaz. bu pāzişahlıḳa neseb gerek."(37a/4, 5)

Hayvanlardan bir diğeri olan güvercin köpeği tavşana karşı savunur ve Ashab-ı Kehf'in köpeğinde de soy olmadığını ama erenlerle birlikte eşit tutulduğunu söyler:

"ve eydürsin kim it necisdür, aşhâb-ı kehf itine necislik ne ziyân itdi? çün Teñri te'âlâ anı erenler şafında añdı" (37a/9, 10)

6c numaralı hikâyede bir kedi yapılan iyiliğin karşılığını bilmezsem köpek benden üstün olsun diyerek yemin eder. Burada da köpeğin değersiz olarak görüldüğü cümle şöyledir:

"eger ben şükri bilmeyem, it benden yig ola. bir zeman bu düzene dirlik itdiler." (33a/1, 2)

Köpek belki de bu davranışlar ve aşağılanmalar yüzünden cesaretsizdir. Padişahlık için kendinde zenginlik olmadığını ve arkadaşlarının başına belalar açacağını düşünmektedir:

"döslük düşmenlik atadan anadan mîrâş kalur ammâ beglik istemek ulu işdür ve iş çeri hadem ve haşem ve māl ve esbâb yardımı olmayınca olmaz. biz ikümüz dağı müflis ü bî-sermâye belki yalnızcağ pādîşâhlık nice isteyelüm." (30a/13, 14-30b/1, 2)

"çün aña kanâ'at itmiyem, yiglig isteyem, anlar ki döstlarumdan hased ideler, çevreden belâ bususun açub beni zahmete birağalar. ol yigdür kim bu dibsiz deñize ayağum basmayam." (31a/14- 31b/1)

Köpek sadık bir hayvandır. Hikâyenin başında, kaybettiği sürüsünü aramaktadır.

"eyitdi: benüm ādum Zîrekdür. sürüm vārıdı yavu kuldum anı isteyü yürir. Zirüy anı iştdi korqudan imîn oldı. eyitdi: kaçdun kaçancaradur? eyitdi: bu gice senüñ şöhetünde müşerref olayın. Yarına Teñri irürürse oşbu yöreyi yörenem, umîzür kim sürüm bulub girü dönem." (29b/14- 30a/1, 2)

Sadakatini atalarının geleneklerini sürdürerek de gösterir:

"Zîrek eyitdi: toğru eydürsin. biz sizüñ sevüñüzden dükeli siba-ı düşmen idinmişüz, sizüñ ucuñuzdan döslük ve cinsiyyet ki bizümile sibâ' arasında götürildi. çün bizüm geçmiş ulularumuz arasında 'âdet eyledür. biz dağı ol 'âdeti terk itmedük." (30a/12, 13, 14)

Köpek hem vefalı, hem heybetli hemde koruyucu ve kollayıcıdır. Hükümdarlığını ilan etmeden önce tüm hayvanlarla yaptığı konuşmalarda ve çeşitli hayvanların kendi aralarında yaptıkları konuşmalarda bu kollayıcı ve koruyucu özelliği hayranlık uyandırmaktadır:

"Zîrâ biz hemîşe sizüñ himâyetüñüzile dirlik, derüz ve sizüñ heybetiñüzile yırtıcılar şerrinden fâriğ yoruruz." (30a/10)

“Zîrek adlu bir it kim şecā‘ati arslandan artuḡ ve himmeti taḡdan yüce, kem-āzār ve ḡāni‘ ve yavuz hūyin terk idüb pāzişāhlıḡa ḡaşd eyledi ve ve ben ḡulı size da‘vete virbidi.” (36b/3, 4)

“eytidiler: şek degüldür it vefādār ve ḡaḡşinās-dur ve øā‘īfleri saḡlayıcıdur ve anuñ elinden gelür kim bizi kalan yırtıcı canāvarlardan daḡı saḡlaya.” (37a,/1, 2)

"eger gelürsenüz hergiz ziyān olmaya, hōş ola. siz de kimseden daḡı güç görmeyesiz. belki aḡcılar şerrinden daḡı emin olasız." (36b/4, 5)

Hikâyenin sonuna doḡru hayvanları ikna ederken kendi gücünün de farkına varır. Hayvanlar için korkutucudur: Bu yüzden her bir hayvanla konuşmaya başlarken tatlı dilli ve sakinleştirici şeyler söyler:

“Zîrek daḡı faşīḡ dil uzadub her birine nūvaḡt idüb yol zaḡmetinden şordı." (36b/10)

"Zîrek yol zaḡmetinden şordı ve geleçiler ki dehşet giderür söyledi ve tatlı dil birle göñlin açtı." (37b/10, 11)

"Zîrek eyitdi: her çend ki şimdi anlaruñ göñli bizüm ḡorkumuzdan şāfī olmuşdur ve taşavvurları bizüm mekrümüzden ḡālī-dür ammā bizüm şeklümüz heybeti anlaruñ niḡādında ḡāyimdür. çün bunlar bize yakīn geleler. şāyed ki beni görüb ürkeler, yāḡüz ola kim birünüñ göñline ḡorḡu ḡalib ola yāḡüz bizümle olan ‘ahtden ḡaberi olmaya." (39a/13, 14- 39b/1, 2)

Köpek iyi bir hayvandır. Kimseye zarar vermek gibi bir düşüncesi yoktur ve hayvanlar da bunu farkına varırlar ve onun boyunduruḡu altına girerler.

"geyik Zîregüñ eyü sîretin ve meḡāsın-i aḡlāḡını faşīḡ dil ve şirin ‘ibaretile beyān ḡılıb ḡāḡırların rüşen eyledi ve ḡalanı ol geldüḡüne şükür ve şāzī ḡıldılar" (39a/10, 11, 12)

Hikâye geneline bakıldığında köpek için akıllı ya da aptal tanımlaması yapılamaz. Onun için sadece bildiḡi şeyler dışma çıkmaya cesareti olmayan kendi özelliklerinin farkında da olmayan iyi niyetli koruyucu bir hayvandır denilebilir.

Filler ve arslan bölümünde arslanın ordusu tanımlanırken köpek hızı ile betimlenir:

"bir nicesi tiz gelür it ve ḡurd gibi. bir nicesi ḡile ve aldanmaḡ birle cenk ider dilkü gibi ve bizüm çerimüz bir yañadın şavaş eyler." (43b/9, 10, 11)

4.6.25. Kurt

Kurt, I. bab Dāsītān-ı Şağal-i Har-suvar (Eşeğe Binen Çakal), VII. bab Arslan ve Piller Hikâyeti, VIII. bab Deveyile Perhizkâr Arslan, 8d numaralı Dāsītān-ı Bezr-Ger Bā- mār u Bā-Gurd (Kurd ve Yılanla Çiftçinin Hikâyesi) olmak üzere dört hikâyede görülür. Tüm hikâyelerdeki ortak özelliği etobur oluşudur. İyi özellikleri sadece arslanın emri altında olduğu hikâyelerde bulunur. (VII. ve VIII. bablar). Akıllı, güçlü ve hızlıdır. Aynı zamanda etoburluğu bırakmıştır. Arslanın yanında bulunmadığı diğer hikâyelerde ise, etobur, korkutucu, fakir olarak bulunur.

Kurt, I. bab'da nereye ve ne kadar hükmettiği bilinmediği halde bir güç sembolü olarak görünür. Kendisine sığınmak için gelen bir çakalı şu sözlerle karşılar:

“kurd eyitdi: imdi nidelüm? Senüñ gibi dost geldi. Evde de nesne hāõır bulunmadı. Bir kaç günidi kim āvladum yidüm. Turayın, āva çıkayın ola ki nesne ele getirem.” (2b/3, 4)

Bir yerlere hükmetmesine ve güç sembolü olmasına rağmen elinde yiyecek bir şey olmadığı için zengin olmadığını veya bolluk içinde yaşamadığını anlayabiliriz.

“kurd eyitdi: imdi nidelüm? Senüñ gibi dost geldi. Evde de nesne hāõır bulunmadı. Bir kaç günidi kim āvladum yidüm. Turayın, āva çıkayın ola ki nesne ele getirem.” (2b/3, 4)

Kurt, VIII. bab'da bir arslanın himayesindedir. Arslan, onu etoburluk veya avcılık huylarından vazgeçirmiştir:

"adli altında kurd koyunıla şeker gibi karışmışdı. yoz ile geyik, gülile diken gibi bir bñardan su içerlerdi. kurd siyāseti korqusından ebrişim kurdı gibi kazzāz dükkanın kurlmuşdı." (51a/14-51b/1)

Aynı bölümde yolda gezerken zavallı bir deveye rastlamasıyla içindeki etoburluk ortaya çıkar ancak arslandan korktuğu için deveye birşey yapamaz:

"kurd ile kaplan hırşlarından dilediler kim deve etiyle bayram ideler." (52a /7)

VII. bab'da ise anlatıcı arslanın ordusunu tarif ederken kurdu, etoburluğu ve saflar yaratacak akli ile tarif eder:

"anlaruñ arasında bir arslan ki gönli kavī ve zehresi bitün ola ve bir kaplan dañı ki cenk isteyici ve kīne çeküci ola bir kurd ki saflar yaratıcı ve haşmın yiyüci ola ve bir dilkü ki mekkār ābrizgāh, fitnecüy ola, hāõır kılub meşveret kıldılar ve anları her birin gendü cinsine muqaddem server kıldı." (44b/9, 10, 11, 12)

Doğal haliyle kurt korkutucudur. 8d numaralı hikâyede çiftçinin biri yolda yürürken önüne çıkan kurttan kaçmak için bir ağaca tırmanır fakat ağaçta kocaman bir yılan vardır. Çaresiz kalan adam Allah'a sığınır ve bu sırada elinde bir değnekle bir adam çıkagelir. Adam kurdu kovalar ve çiftçi ağaçtan inerek kurtulmuş olur. Kurttan korkulmasının sebebi vahşiliği yani etobur oluşudur:

"ol ağac üzerinde bir ılan sarmaşub-duru. eyitdi: bundan kaçub inersem kurda turmazın. eger bu arada turursam bu ilanla neyleyem? yigrek oldur kim bu ikinüñ şerrinden Teñgriye şıgınam." (56b/1, 2)

Kurt akıllı ve fikirlerine önem verilen bir karakterdir. VII. bab'da fillere yapılacak olan savaşta ona da ne düşündüğü sorulunca ve o da bilgece cevaplar verir:

"ben uşlulardan ve rüzigār şınamış kişilerden işitdüm kim, çün saña bir kuvvetlü düşmen kaçd eyleye, yumşak geleciyile ve bezl-i māl ve eyü va' deyile dirüşüb girü döndürmek gerek. malı tatlu 'aziz cānūña fidā kılasın." (46a/4, 5, 6)

Ayrıca güvenilir olduğunu onun fillere gönderilecek elçi olmasından çıkarabiliriz:

"pes bir kurd kim ol pāzişāhun emīni ve halvetde mūnisiydi. ānı ihtiyār kılub peygām ısmarlayub viribidiler" (47b/8)

Arslanın ülkesine saldırmak isteyen filler padişahı, vezirlerinden birisi olan Henç'in bu konudaki fikirlerini almaktadır. Henç arslanın ordusunu tarif ederken her hayvan için bir özellik söyler ve kurdu hızlı olarak tanımlar:

"bir nicesi düşmāna āşikāre gelür, arslan gibi, hıznır gibi. bir nicesi busu eyler, siñer. kablan ve fāres gibi. bir nicesi geñince fırsat ister ayu gibi. bir nicesi tiz gelür it ve kurd gibi. bir nicesi hīle ve aldanmak birle cenk ider dilkü gibi ve bizüm çeriimüz bir yañadın şavaş eyler." (43b/9, 10, 11)

Yedinci bölümde Henç fillerin ve arslanların yaradılışlarının farklı olduğunu örneklemek ister kavga eden köpeklerin kurdu görünce daha güçlü olduğu için ondan korkacaklarını ve ona karşı birleşeceklerini söyler:

"meşhürdur ki it itile talaşur ve birbirin ısırur. çün kurdı göreler birbirine yardım kılub kurda üşerler." (43b/7)

Kurt arslanın himayesi altında olduğu bölümler dışında tüm geçtiği hikâyelerde kurt korkutucu ve etobur bir hayvandır. Ortak olan bu özellikler dışında akıllı, hızlı, saygıdeğer ve güçlü olarak tarif edilir.

4.6.26. Maymun

Maymun tek bir hikâyede VIII. bab'da 8b numaralı Dāsītān-ı Cūlāh Bā- Mār (Yılan ile Örümceğin Hikâyesi) adlı hikâyede geçer. Hikâyede Padişah bir rüya görmüştür. Rüyasında gökten maymunlar ve tilkiler yağmaktadır. Yorumcu bu hayvanları rüyada görmeyi hilekârlık ve sinsilik yılı olarak tabir eder.

"gördüğü oldur ki gökden çaķal, dilkü, maymūn yağardı. bunuñ ta'birī oldur ki bu yıl mekkārlar yılıdır. mekr ü hileyile müsülmānlar malın ellerinden alalar ve pāzişāh ilinde mekkārlar ve düşmenler zāhir ola." (55a/2, 3)

4.6.27. Oğlak

Bir defā, VIII. bab'da 8f numaralı Dāsītān-ı Hātūn Bā- İrāceste adlı hikâyede geçer. Doğal haliye geçtiği hikâyede annesinin kurtardığı yavru olarak bulunur.

"oğlaķ girürāķ kaldı. şāh oķın oğlağa karşı dutdı. anası gördi, döndi üstüne düşdi" (60b/9)

4.6.28. Ördek

Ördek, II. bab 2g numaralı Dāsītān-ı Rübāh Bā-Bat (Tilki ile Ördeğin Hikâyesi) adlı hikâyede ana karakter olarak, V.bab 5a numaralı hikâyede ise doğal haliyle geçer.

2g numaralı hikâyede iki ördek vardır. Bunlar karı koca olarak bulunurlar. Hikâye dişi ördek ve bir tilki arasında geçmektedir. Bu hikâyede ördek, namuslu ve dindardır. Eşiyle beraber aile olarak görünür. Kötü bir özellik olarak kandırılabilir olması gösterilebilir.

Bu hikâyede tilki bir hastalığa yakalanmıştır. Hastalığını yenmesi için ördek ciğeri yemesi gerekmektedir. Daha önceden arkadaşı olan bir ördek çifti gözüne kestirir. Dişi ördeğe saldırır fakat zayıf düştüğü için yakalayamaz. Bu yüzden ördeği kandırıp tuzağna düşürmek ister. Kocasının başka kadınlar aradığını söyler ve bu yalan namuslu, sadık ve tek eşli olan ördeği çok yaralar.

"bir ulu yirden kız dileyü kişi viribmiş. ördek bu sözi işitdi, perişān oldu. līkin girü cevāb virdi kim: Hāķ te'ālā 'avratları erenlerine maħkūm kıldı ki" (14a/11, 12)

Dişi ördek, önce tilkinin anlattıklarına inanmak istemez ve dinen erkeğin dört hanım alabileceğini söyler:

“ördek eyitdi: her ne dirseñ dükeli şefkat ve muhabbet bābindandır. līkin ere dört avrat daḥı almak revādur.” (14b/2)

Tilkinin söylediklerine hemen inanmadığı için çok da saf olmadığını çıkarabiliriz.

“cem itmegin bilür ve bizüm aramızda sāzikārlıḳka boyun dutma. pes her kim yüzmek bilmeye Ceyhūna nice gire?” (14b/4)

Ancak tilki ördeği inandırmak için hikâyesine kocasının onun adını kötüye çıkardığını, dostu olduğunu söylediğini ekler ve onu kandırır. Ördek namuslu ve tek eşli olduğu için yüreği yaralanır. Bu iftiradan kurtulmak ister.

"çün ördek āmı işitdi, ḥāṭırını bir gezden incindi. eyitdi: imdi ben bundan nice ḳurtılam?" (14b/7)

Tilki ördeği kandırdığına emin olarak planının son bölümü olan kocayı zehirleme fikrini ördeğin aklına sokar, bu iftiradan kurtulmanın yolu olarak kocasını öldürmeyi düşünür.

“dilkü eyitdi: bende Hindustān otlarından bir ot vādur, bir zerre andan virürseñ derḥāl ölür; ḳurtılırsın. ördek eyitdi: imdi andan baña birez getirivir." (14b/9)

Ördek bu hikâyede ne saf ne akıllıdır. Karakter olarak sadık ve namusludur. Ancak iftiradan kurtulmak için eşinin ölmesini istemesi ve planlaması da çok iyi bir karakter olmadığını gösterir.

5a numaralı hikâyede ise ördek, doğal hali ile sürüsüyle birlikte yüzmektedir.

4.6.29. Örümcek

Örümcek, 8b numaralı Dāsītān-ı Cūlāh Bā- Mār (Yılan ile Örümceğin Hikâyesi) adlı hikâyede hem erkek hem de dişi olarak karşımıza çıkar. Hikâyede her iki cinsinde iyi bir özelliği bulunmaz. Dişi örümcek iffetsiz, kurnaz; erkek örümcek akılsız, hain, cahil ve açgözlüdür. Hikâye erkek örümceğin karısından şüphelenmesiyle başlar. Dişi örümcek kocasının bu şüphesini yok etmek ve ona ceza vermek ister. Dişi örümcek şehvet düşkünü ve kötüdür.

“avrat dōstın alub geldi ki aş yiye. gördi gördi çömlek boş ḳalmış. baḳdı erünüñ ayağın gördi. eyitdi: er benümle ḥavf eyledi. pes dōstın girü döndürdi. gendü işine meşḡül oldı.” (53b/12, 13, 14)

Dişi örümcek kocasını aldatmaktadır. Kocasının bunu farkettiğini anlar ve ondan kurtulmak için birşeyler yapmak ister.

“avrat eyitdi: bu baña fırsat ister. bundan gâfil olmak olmaz. bu fikirdeyiken kim
'acebnice iş işleyem diyü, nâgâh bir gice pâzişâh düş gördi.” (54a/2, 3)

Öte yandan erkek örümcek karısına bir oyun oynayarak onu dostuyla basmayı planlamaktadır fakat işler istediği gibi gitmez. Karısı hem onu görmüş hem de başına çorap örmeye başlamıştır.

“eyitdi: bu işi iyice bileyin. andan hakkında geleyin.” (53b/6)

Kocasını öldürmek ister ama karısının kardeşlerinin bu ihanete inanmayacağını düşünür:

“endîşe eyledi ki: andan ki bunu öldürüb kâna girem.” (53b/14)

Karısı padişahın bir rüya yorumcusu aradığını duyar ve saray görevlilerine kocasının bu işi çok iyi yaptığını ancak sıkı bir dayak yemezse asla konuşmayacağını söyler. Fakat örümcek cahildir:

“cülâh eyitdi: iy pâzişâh ben câhil cülâhem.” (54a/9)

Yediği dayaklardan sonra yolda bir yılanla karşılaşır ve ona rüya yorumlamasında yardım etmesi için yalvarır. Örümcek çaresizdir:

“afv perdesi birle suçum ört! girü ben miskinüñ elin dut!” (55a/1)

Karakteri hep negatif özelliklerle bezenmiştir. Nitekim yılanın verdiği sözü tutmaz ve açgözlülüğünden tüm altınları evine götürür. Hatta onu ilk seferde öldürmeye kalkar:

“çün cülâh altını gördi, girü gözi örtüldi. toğrı evi yolın dutdı. eyitdi: ılanı öldürmedüğüm aña yiter.” (55a/7)

Örümcek ikinci sefer yılanın gittiğinde yine ona yalvarmaktadır. Kendisini hain olarak görür:

“kankı yüzile saña karşı tıram? saña bu akl u dânişile ne eksük ola ve baña bu hıyânet birle ne dirlik kıala ve ne âhîretde râhat ola ve baña ola ve ben ılandan biter oldum.” (55a/10, 11)

Yılan üçüncü sefer yardım etmeden önce örümceğe hainliği içinden atmasını söyler.

“ılan eyitdi: bu kez viresin ve hıyâneti gönlüñden çıkarasın.” (55a/13, 14)

4.6.30. Papağan

Papağan iki hikâyede geçer ve bunlar 6f Dâsitân-ı Keşfger Bâ-Zen-i Dîbâ-furüş (Kunduracıyla İpekçinin Karısının Hikâyesi), IX. bab Keklik ve Tavşancıl Hikâyeti. Papağan, iki hikâyede farklı özellikleri ile karşımıza çıkar. 6f de muhbirlik ve etoburluk özelliği ile

betimlenir. IX. bab'da ise kuşlar sultanının meclisinde güzel hikâyeler anlatan muhabbeti ile tasvir edilmiştir.

6f numaralı hikâyenin başında papağanı tutsak edilmiş olarak pazarcının elinde satılmayı beklerken buluruz. Pazarcı papağanı ilk kez görmüş olan adama özelliklerini sıralarken bu kuşun evde olup biten herşeyi sahibine yetiştireceğini söyler.

"gördi bir kişi bāzārda bir devligeç şatardı. şordı ki: bu ne kuşdur ve hüner_i hāşıyetti nedür? eyitdi: buña devligeç dirler. hāşıyeti oldur kim evde ne görse ev issine eydivirür, ğammāzdur." (35a/14)

"harīrci eyitdi: zihī nesne kim buldum, eve bekci olırmış, didi." (35b/1, 2)

Adam zaten karısını aşığıyla yakalamak istemektedir, bu kuşu satın alarak evine götürür. Kuşu ilk kez gören kadın bu ne diye sorunca adam kuşun gammaz olduğunu kadına anlatır.

"avratına eyitdi: bu kuşı oş dut, gey sakla ki bu kuş evde ne görse beña eydivirür." (35b/3)

Kadın kuşun namussuzluğunu anlatacağını düşünerek çekinir.

"avrat eyitdi: nemüz gözede didi, illā kırkđı." (35b/3)

Ve o da aşığına kuşu gammaz olarak anlatır:

"yigit bu kuşu gördi sordı kim bu ne kuşdur. eyitdi: ğammāzmış evde ne görse ev issine eydürimış." (35b/5, 6)

Aşığı kadının söylediklerine inanmaz, hayvanla dalga geçmek için cinsel organını hayvanın yüzüne sürmeye başlar. Papağan bunu her gün yediği et sanır ve yapışır.

"çün başmağdan kebi çıkardı, getürdi devlügecün yüzine sürmege. devligeç hōz ācığubdururdu. şandı kim her gün yediği etdür. eyle yapışdı kim ayruk başmağ keblemege yaramaz oldu." (35b/9, 10)

Aşığını kurtarmak isteyen kadın papağana yaklaşır ama papağan bir pençesiyle onu yakalar.

"devligeç pençesiyle berk yapıştı, ikisin ahı çeküb bir yire getürdi." (35b/12, 13)

Papağan etobur, muhbir ve saldırgan bir tanımlamayla bu hikâyede yerini alır. Bir digerinde örnekler verilirken yirticiliği ile betimlenir:

"devlügeç bidnūs ibügin kapmaya" (40a/1, 2)

Geçtiği ikinci hikâyede sadece hükümdar tavşancılın mekanının tasviri yapılırken, ona itaat eden tüm kuşlar için çeşitli özellikler sıralanır. Papağan burada güzel hikâyeler anlatırken renginin yeşil olduğu da söylenir.

"tūī fistikī hāre ayağında şeker-efşān 'ibāretile 'acāyiblerin söyler." (66a/7)

Burada papağanın tatlı dilli ve lafbaz olduğunu anlayabiliriz.

4.6.31. Peleng (Panter)

Panter, 8a Dāsītān-ı -ı Husrev Bā- Merd-i Zīşt Çirkin Adamla Padişahın Hikâyesinde geçer. Avdan dönen bir padişahın zenginliği tasvir edilirken avları o kadar çoktur ki kağnıları panterler çekmektedir. Burada panterin güçlü bir hayvan olduğunu da çıkarabiliriz.

"çün husrev şikārdan girü döndi, dürlü avlardan terküler tolmış, geyikler kañlılara yükletmiş peleng çekmiş." (52a/14)

4.6.32. Saka (Sakka)

Saka kuşu sadece IX. bab Keklik ve Tavşancıl Hikâyeti bölümünde Tavşancılın meclisi tarif edilirken şu cümlede görülür:

"şakka kuşu mülemma' sahtiyāndan bağırdak geyüb meşk-benden su tartar." (66a/4)

Padişahın meclisine su taşıyıcılığı yaptığını anladığımız saka kuşu için hizmetkârdır denilebilir.

4.6.33. Sansar

Sansar, IX. bab'da Keklik ve Tavşancıl Bölümünde 9b Dāsītān-ı Sañsar Bā-Ġurāb (Karga ile Sansarın Hikâyesi) numaralı hikâyede geçer.

Dişi kekliğin anlattığı bu hikâyede sansarı şüpheli, kötü niyetli ve ölümcül olarak görürüz.

Sansar, arkadaş olmak için yanına gelen bir kargadan şüphelenir. Karganın onunla dost olmaktan ziyade başka planları olduğunu düşünerek kuşkulanır ve kargayı hiçbir şey söylemesine izin vermeden hemen yakalar:

"sañsar eyitdi: bu karga bezgüherliginden katuma geldi. yoħsa bunuñıla benüm armada dōstlık kaçan olmışdur. şek degüldür kim baña fırsat bulub kañum dōkmek ister. olmaya beni ğafil bulub mekr ōdıyıla cigerüm yağa yigrek oldur kim, elin ayağın bağlayam, görem ne endişe eylemişdür. sıçradı, çengālin karganuñ kolına kanadına vurub berk yapışdı." (64a/3, 4, 5, 6)

Bu kuşkusunu ben senin niyetini biliyorum diyerek kargaya da söyler:

"benüm hâtırım senüñ sırruñdan āgāhdur." (64a/10)

Karganın açıklamalarına inanmaz ve onu öldürür:

"bunu didi kargayı eyle kısdı kim pençeleri birbirine geçdi." (64b/5, 6)

4.6.34. Serçe

Serçe, 5b Ara Hikâyesi, 7c Dāsītān-ı Şayyād (Avcının Hikâyesi), VIII. bab Deveyile Perhizkār Arslan hikâyelerinde geçer. Serçenin karakter olarak geçtiği 5b numaralı hikâyenin olduğu sayfa bu nüshada eksiktir. Ancak elimizde kalan bir kaç cümleden ve iki hikâyede yapılan benzetmelerden serçe ile ilgili küçük, önemsiz ve diğerleri için av olduğunu çıkarabiliriz.

Eksik olan bölümde elimizde kalan yerden serçenin yılanı karşı bir gücü olmadığı ama karmcaya karşı güçlü olduğunu anlıyoruz:

"serçe eyitdi. nite eyitdi: anuñçuñ kim, eger ben olmayaydum ılan ne seni koyadı ne yavruñı. serçe eyitdi: iy hōnd! var sen baña şükr eyle. zīra ben olmasam qarınca ne seni koyadı ne yavruñı, ikiñüzi dañı boğaydı. serçe eyitdi: ikimüz dañı Teñriye şükr eylemek gerekür kim, saña bir burın virdi kim ılan depelersin ve baña dañı burın virdi kim qarınca depelerin ve ikimüzi dañı koñşı eyledi ki birbirimizile dirilevüz." (29a/1, 2, 3, 4)

7c numaralı hikâyede av olarak kedinin saldırısına uğrar:

"bir evde otururken derceden bir serçe girdi. ev bucağından bir çetük sıçrayub kapdı" (46a/13)

VIII. bab olan Arslanla Devenin hikâyesinde ise benzetme yapılır, küçük bir hayvan için kurulmuş tuzakla büyük bir hayvanın yakalanamayacağı söylenir:

"deve eyitdi: serçe ağıyla kerkes dutılmaz. ben arslanla niçe pençe uram yāhūz anuñ kanın dökmege nice rāoı olam?" (56b/8, 9)

4.6.35. Sıçan

Sıçan, 2c Dāsītān-ı 'Ukāb Bā- Mūş (Çaylak ile Sıçanın Hikâyesi), 2i Dāsītān-ı Bāzırgān Bā- Dōst-ı Dānā (Tüccar ile Oğlunun Hikâyesi), 4c Dāsītān-ı Mūş Bā-Mār (Sıçan ile Yılanın

Hikâyesi), 6c Dāsītān-ı Mūş Bā-Gurba (Sıçan ile Kedinin Hikâyesi), 7e Dāsītān-ı Mūş Bā-Kethuzā (Sıçan ile Akrebin Hikâyesi), VIII. bab Deveyile Perhizkār Arslan (Deve ile Perhizkar Arslanın Hikâyesi) bölümlerinde geçer. Sıçanın hiç iyi bir özelliği bulunmaz. Hep kötü özellikler verilmiştir. Sıçan cahil, bencil, çıkarıcı, kötü, kindar ve hırsızdır.

Sıçan, 2c numaralı hikâyede avcının tuzağına düşen bir geyiğin yardım çağrısına cahil olduğu için ve doğru kararı alamadığı için karşılık vermez.

“sıçan ol cehletden ki hūyı denī ve hūlkı lāi’ m idi. Eytidi ağırmaz başı bağlamak ve sağ kişi gündüzin ṭabīb eline virmek bilmezlikden ola ve ben gendü ḥakīrligüm avcunuñ önegüligün bilirem.” (10b/11, 12, 13)

Sıçan kendini avcıdan sakınmak için geyiği avcının tuzağından kurtarmaz. Bencillik yapar.

“sıçan ol cehletden ki hūyı denī ve hūlkı lāi’ m idi. Eytidi ağırmaz başı bağlamak ve sağ kişi gündüzin ṭabīb eline virmek bilmezlikden ola ve ben gendü ḥakīrligüm avcunuñ önegüligün bilirem. eger ben kırtardugume bilürse balta evim virān eyleye ve ben hemīşe atamdan işidüridüm bunu eydürdi ki beyt: ...pes geyikten yüz döndürüb şöyle zār koyub gitdi.” (10b/11, 12, 13, 14-11a/1)

VIII. bab'da arslan olan sultanın tövbesine rağmen et yeme huyuna geri dönebileceği hakkında konuşan ayı ile devenin bu konuşmalarını gizlice dinleyen fare duyduklarının bir gün işine yarayacağını düşünür. Buradan sıçanın çıkarıcı olduğunu anlayabiliriz.

“bu rāzı şaklamak gerek. bir gün istenür.” (56b/13)

Elindeki serveti har vurup harman savuran bir oğul ve ailesinin hikâyesinin anlatıldığı 2i numaralı hikâyede, anne oğluna gerçek dostlarını sınaması için evindeki ekmekleri yiyip bitiren bir sıçan olduğu ne yapması gerektiğini sormasını ister. Sıçan bu hikâyede hırsızlık yapmaktadır.

"bizüm evde bir sıçan vār. çok ziyān eyler. kimse ānı defedemez. dün gice on batman heven yedi destesiyile. eyitdiler: hevān çerbidi ola, sıçan çerb yimek ‘aceb degül." (15b/3, 4, 5)

"dün gice şofrada bir etmek vārıdı. sıçanheb yidi." (15b/12)

Sıçan, 4c numaralı hikâyede bir beyin evinde yuva yapmıştır. Adamın ambarlarından hepsine birer delik açmış evden bahçeye bahçeden de kendi evine yiyecek taşımaktadır. Burada yine hırsızlık özelliğini görebiliriz.

“bir bay kiřinüñ evinde bir sıçan İv eylemiş ve her anbarına bir delük eylemiş, evden bāğa bir yol dağı eylemiş, dāi’ m ol anbarlardan bāğa yiygü tartarımış; ferāgat birle tena’um idermiş.” (21b/3, 4)

7e numaralı hikâyede ise fakir bir ailenin tek olan tavuğunun hergün yaptığı bir yumurtayı çalar: Bir kez daha hırsızlığı ile görünür.

“ol tavuk yumurtladuğca bir sıçan ānı oğurlardı.” (49a/2)

6c numaralı hikâyede bir dervişin evinde yaşayan bir kedi açlıktan zayıflamıştır ve sıçan daha zengin olan başka bir evden kediye yiyecek taşır. Çünkü böyle yaparsa kedi bana zarar vermez diye düşünür. Bu davranışta hem çıkarıcı hem de hırsızlık özelliği görürüz

“bir sıçān çehān vaştdan berü bir in idinmişti ve çevre delüklerden bir ulu hōca anbārına yol eylemişdi. ol anbārdan çok zağire kurmuşdı.” (32a/8, 9)

Bu hikâyede kedinin kendisini tehdit eden varlığını lehine dönüştürmek için kediye yiyecek götürür.

"bunuñ korğusından ayruğ deprenimeyem. ol yigdür kim anuñıla dōstlık eyleyem ve dürlü ta’amlardan kim anbarlar taldurmuşam buña tuhfе getirüb bisleyem. ola kim ānı añub baña maøarratı degmeye" (32a/10, 11, 12)

7e numaralı hikâyede yiyeceklerini çaldığı fakir ailenin kendisine kurduğu tuzağa ziyarete gelen misafiri düşüp ölür. Sıçanın içinde evsahiplerine karşı intikam duyguları belirir ve eskiden beri tanıdığı bir akrebe giderek intikamını alması için yardımcı olmasını ister.

“eyitdi: ‘aceb nice ola kim intiğām çeküb bu erden kin alam. ben gendü nefsimle ol işi başaramayam.” (49a/8, 9)

“iy karındaş anca bağaram kamu dōstlar arasında senden yigrek düşmenden kin almağa ve vāki’aya uğraşmışa yardım kılmağa kimse görmez.” (49a/13, 14)

“akreb sıçan evine varub zuhāl ve merrīh gibi bir hubş evinde cem’ oldular.” (49b/5)

Evine gelen konuğunu yumurtalarını çaldığı ailenin öldürmesi yüzünden oç almak üzere akrep arkadaşından ev sahibini zehirlemesini ister. Sıçanın yuvasına altın para koyarlar ve ev sahibi elini uzatınca akrep onu sokarken sıçan da intikamını almış olur.

"derhāl ‘akreb āğulu dikenin altundan oñdin kethuzāya degürdi. sıçan kānın cānı tamarından aldı." (49b/11, 12)

Evini işgal eden yılanla başa çıkacak yol arar ve babasına koşarak yilandan kurtulmak için yardım ister. Yilandan intikam almak istemektedir.

“hāl niteligin haber viridi. anuñ def'ine ve helākine hīle ve çāre istedi.” (21b/13, 14)

Sıçan evini işgal eden yılanın gücünün yetmeyeceğini bilir ve kurtulmak için yılanla başedebilecek güçte gördüğü insanı devreye sokmak için planlar yapar: Sıçan kötüdür kendisinin iyiliği için herşeyi yapar.

“bir kaç gün ol fikrileyor urengeldi gördi. ılan inden taşra bir gül dibinde arkasın güneşe virmiş, gâflet uykusuna boyanub yatur. pes ol kişi kim bir mazlûmûñ evcûgezin zulmile ala, ve andan endişe idüp saklanmaya hergiz belâdan emin olmaya. sıçanbunu görüb sevindi. birez añarurak vardı.” (22a/9, 10, 11)

“sıçan eyitdi: girçek eyitdüñ ammâ ben bu ılan gerek bâgubân eliyile öldürem.” (23a/8, 9)

4.6.36. Şahin

IX. bab Keklik ve Tavşancıl Hikâyeti (Tavşancıl ve Keklik) bölümünde Tavşancılın sultanlık meclisi tarif edilirken anlatılır. Bekçilik ve koruma görevi ona verilmiştir:

"şahin elması silâh çeküb kafâda turur." (66a/5, 6)

4.6.37. Tavşan

Tavşan üç hikâyede karşımıza çıkar. V. bab Dâzime ve Dâsitân, VI. bab Dâsitân-ı Zîrek ve Zirüy, 7d Dâsitân-ı Şuturbân Bâ-Şutur'da karşımıza çıkar.

İki hikâyede dost ve yardımseverdir. Akıllı birisidir ve ne yapmak gerektiği ona sorulur. Tavşan aynı zamanda dindardır. VI. bab'da bu dindarlık onu oldukça katı yapmıştır.

V. bab'da ayının arkadaşı olarak karşımıza çıkar. Ayı bir kötülük yapmıştır, yaptığı kötülüğün ortaya çıkmasından dolayı üzüntülüdür. Çünkü bir arslanın vezirlerinden birisidir ve diğer veziri kıskanmaktadır. Onu arslanın gözünden düşürmeye çalışmıştır ama yalanları ortaya çıkmıştır. Tavşan ayının dostudur ve onu üzgün görünce bu haliyle ilgilenir çünkü iyi huyludur.

“adı Ferruhzâdidi. şahib-tab' ve râyı togru ve iş bilmekde meşhûr 'âkil u kâfi kişiydi. nâgâh kapudan içerü girdi.” (28b/10, 11)

Tavşan, ayıya yaptığı şeyin yanlış olduğunu söyler, çünkü dürüsttür, düşünceleri doğrudur.

"Ferruhzâd eyitdi: her kim işüñ evvelin añlamaya, soñın tañlar olur." (28b/13)

"andan yavuz hasret olmaya ki kişi gendü itdüğine uğraya." (28b/14)

7d numaralı hikâyede ise sahibi tarafından aşırı yüklenen ve bu yüzden acı çeken bir deveye de yardım elini uzatır. Başa gelen belaya katlanmayı dinin gereklerinden sayar ve deveye yol gösterir:

“egerçi sen kazā hükmiyle bu belāya boyun virdiñ, Teñri te‘ālā emrin yirirne getürdüñ; ammā bu rence devā ve bu derde çare eylemek gerekdür. tavşan eyitdi: ben saña çāre salıvereyin, bu zaħmetden kırtıl.” (47a/4, 5)

Oldukça akıllı olan tavşan deveye sırtındaki tuzla beraber nehrin ortasına çökmesini böylece tuzun eriyip yükünün azalacağını söyleyerek devenin duasını alır.

"tavşan eyitdi: tedbīr oldur ki çün girü tuz yükledüb süre gele, ol yoldağı suya giricek kim ortasına varasın, çökgil. añaru berü idince tuzuñ yarısı kıalmaz. birez yüküñ yiyir. çün bir iki nevbet eyle idesin deveci daħı yükün yiyinde." (47a/7, 8, 9)

Tavşan bu hikâyede de akıllı, uyanık ve dindar olarak tanımlanmaktadır.

“meger anlaruñ arasında bir zīrek yırtıcı tavşan vārıdı, dindārılığa mensüb ve dāniş birle ārāste idi.” (37a/2, 3)

Ancak hikâyede tavşan koyu dindar ve sabit fikirli olarak görülür. Bu hikâyede tüm hayvanların köpeğin hükümdarlığını kabul etmesine rağmen tavşan razı olmaz köpeğin dînen pis olduğunu söyleyerek tüm hayvanları karşısına alır.

“aceb görürem sizi iy eblehler, bilmedin muħāl nesneye inanursınız kim vir kişi biregüden incinse ite beñzedür ve şer‘buyruğı eyledür kim kaba degse yidi kez yumayınca ve soñı girü toprağıla müsmir olmaz. bu pāzişāhlığa neseb gerek.” (37a/4, 5)

4.6.38. Tavşancıl

Tavşancıl, IX. bab Keklik ve Tavşancıl Hikâyeti (Keklik ve Tavşancıl'ın Hikâyesi) bölümünde hükümdar olarak geçmektedir. Himayesi altında olmayanları avlamakta, himayesindeki altındakileri korumaktadır. Kuşlar için güç sembolüdür.

“anda bir tavşancıl pādīşāh olmışdı. cümle kuşlara her yıl evvel baharda ki yavru vaktı olurıdı, gelüb ol tağı āvlarıdı. ol keklükleriñ yavruların yiyüb cigerlerin yakardı.” (61b/13, 14-62a/1)”

Hükmettiği dağdaki iki kekliğin her sene yavrularını yemektir. Bu zavallı iki keklik kurtulmak için tek çarelerinin onun himayesi altına girmek olduğunu düşünmektedir. Ama tavşancıl onlara karşı kötü olduğu için ona güvenemezler.

"benüm rāyum oldur ki tavşancıl vilāyetine varavuz, anuñ himāyet-i kanadı altında diñlenevüz. her çend ki ol kan dökici, cānavar izleyicidir. lîkin ulu pâzişâh sanığın dutar." (62b/11, 12, 13)

"İra eyitdi: ben ol tavşancıl pâzişâhlığın keremin çök işidüb dururın. gendü pâzişâhlığından revā görmeye ki biz iki miskîn vağan terk eyleyüb taøarru' elin anun keremi etegine ura, ol maøarrat degüre" (64b/7, 8)

"hāvādiş-i belāları öñinden kaçub nā- müradlık bucagında sığınduk. bu dükeli tāk u revāk-ı mürüvvet-i dünyeden kanā'at bucāğına siñdük. bu dükeyile her yıl kuşlar sultānı üstümüze gelüb ogul kız ki gönül yimişi, gözleri aydınıdur, gözümüze karşı çerisine yidürür." (65b/2, 3, 4)

Tavşancıl kendi himayesinde bulunan diğer kuşlara iyi davranmakta herkes mutlu mesut yaşamaktadır.

"bu bizüm pâzişâhumuz dergāhı øa'ifler sığıncağı ve hācedmendler varacağı." (65b/9, 10)

"pâzişâh eyitdi: gussa yime şimdiye degin zahmetidi. umîzdür ki Teñgri te'ālā girü ogul ve kız dahı vire. geçmişler firākı ödün anlarıñ vişāli suyıyla söyindüresiz" (66b/14-67a/1)

4.6.39. Tavuk

Tavuk, 6i Dāsītān-ı Hōrōs Bā-Rübāh (Tilki ile Horozun Hikâyesi), 7e Dāsītān-ı Mūş Bā-Kethuzā (Sıçan ile Akrebin Hikâyesi) bölümlerinde iki defa bulunur. Evcildir, yumurta verir ve güçsüz olduğu için tilki için yemdir.

"envā'ı diyānet birle āraste ve anlarıñ bir çift tavucuıkları vāıdı. ol tavuk yumurdladukka bir sıçan ānı ogurlardı." (49a/1, 2)

4.6.40. Tavus

Tavus, IX. bab Keklik ve Tavşancıl Hikâyeti, 6d Dāsītān-ı Zāğ Bā-Beçe-i H'îş (Karga ile Yavrusunun Hikâyesi), 6i Dāsītān-ı Hōrōs Bā-Rübāh (Tilki ile Horozun Hikâyesi)'nde karşımıza çıkmaktadır.

Tavus kuşu güzellik, böbürlenme ve kibirin sembolü olarak karşımıza çıkar. 6d numaralı hikâyede karganın güzel olan kızına göz süzer:

"şüret-i şekli görklü, hüyı kılınca şekerden datlu. celve vaktında tāvus gözin hîre eylerdi." (34a/5)

6i numaralı hikâyede horozun güzelliği ve böbürlenmesi tavus kuşuna benzetilir:

"gülüb ve lāle gibi açılıb ve kıvıcuğ tüller başında ayağında saçılmış ve levn renkler ve kıyruğ kafasına degmiş. uçmağdan çıkan tāvus gibi celve idüb kanad kanada vurub ötdi." (39b/5)

IX. bab'da gösterişi temsil eder; altın başlığı ve elindeki altın yelpazesi ile kuşlar sultanını serinletir:

"zerkeşī üsküf bāşında tāvus altun mirvaha omuzına bırağub bād-efşānlık ider." (66a/3)

4.6.41. Tazı

Tazı, 6i Dāsītān-ı Ḥorōs Bā-Rübāh (Tilki ile Horozun Hikâyesi), 7c Dāsītān-ı Şayyād (Avcının Hikâyesi) numaralı hikâyelerde görülür ve karakter olarak bir özellik belirtilmez. Doğal haliyle bulunduğu bu hikâyelerde diğer hayvanlar için hızı, vahşiliği ve avcılığı temsil ettiğini anlaşılmaktadır.

Geçtiği ilk hikâye 6i numaralı hikâyedir. Burada tilki horozu padişahın ferman buyurduğuna bundan sonra kimsenin kimseye zarar vermeyeceğine inandırmaya çalışmaktadır. Fakat horoz bunun kendisi için hazırlanmış bir tuzak olduğunu bilir ve tilkiye uzaktan tozu dumana katarak gelen bir yaratığı tarif eder. Tilki bunun bir tazı olduğunu anlar ve kaçmaya başlar.

"bu yañadın bir cānavar gelür, kıyruğı uzun kulağları büyük, gözün bizdin yaña dutmuş şöyle gelür ki yıl tozına irmez." (40a/5, 6)

"dilkü eyitdi: ne olsun bu sen didüğüñ tāzī it nişānıdır. baña ānı görmekten ne rāhat ola?" (40a/7, 8)

7c numaralı hikâyede tilkinin anlattığı hikâyenin içinde tazıyı avcıyla beraber avcı olarak görülür.

"ol avcınıñ bir tāzı iti vārdı. yilden katı yügürürdi." (46a/12, 13)

4.6.42. Teke

Teke, VI. bab Dāsītān-ı Zīrek ve Zirüy (Zirek ve Ziruy'un Hikâyesi) bölümünde ana karakter olarak bulunur. Teke, sadece bir hikâyede geçmektedir. Teke akıllı, planlı, bilge ve cesur bir portre çizmektedir. Kötü özellik olarak koyunlarla yaşadığı sürüde huysuzluk yapmasını ve onlara zarar vermesini söyleyebiliriz.

Hikâyenin başında tekenin fiziksel olarak kuvvetli olduğu söylenir:

"ve ol sürüde bir gürbüz deke vâridi. âdı Zîrüy idi" (29a/9)

Teke, akıllıdır. Buna ilk örnek ait olduğu sürüdeki koyunlara zarar vermeye başladığı için kesilmek üzere kasaba satılacağını anlamasıdır:

"teke gördi ki bir zişt şekillü ve tonı çepel er gelür. alnı yülük ve bir pâre ip yanında bağı ve çevresinde bıçaqlar salınur. bir maşat biline soğmuş. zîrüy anı gördi. korkdı. teni göymeşüb eyitdi: ışbu ne çirkin yarağıla yorur. hîç degül kaşşâb didükleri budur. bu benüm helâkûme sebebdür bellü benüm kanum dökmege gelür." (29a/12, 13, 14-29b/1)

Ve yine aklını kullanarak bu durumdan kurtulur. Onu kesmek için peşinden koşan kasabı, karısı ile dostunun birlikte olduğu alana yönlendirerek elinden kaçır.

"kaşşâb dükkâna girdi, bıçağıla zör eyledi çekindi ipin üzdi katı yâydan çıkan ok gibi sıçradı. kaşşâb bıçâk elinde ardına düşdi. dükkânı yanında bir bağçe vâridi. meger kaşşâb 'avratı oynaşyıyla yaturdı. teke toğru anlaruñ üzerine uğradı. kaşşâb hışmile irüb anları gördi. teke kaysı kalmadı" (29b/5, 6, 7)

Kaçtıktan sonra hikâyenin devamında tekenin akli ile birlikte planlı ve imanlı olduğunu görürüz.

Yolda rastladığı bekçilik yaptığı sürüsünü kaybeden köpeği, hayvanların sultanı olması için hem ikna eder hem de bunu sağlamak için tüm planlamayı o yapar. Böylece kendi yerini sağlama alacak ve kimse ona zarar veremeyecektir.

Planının ilk aşaması olarak köpeğe bu işi yapabileceğine dair gereken özgüveni ve sultanlık isteğini aşılar:

"aşaklıktan ulılığa degesin ve gendüzüñi hõrılığdan kırtarasın. oşbu ulu yazınuñ sibâ'ına ve cümle hayvânâtına pâdişâh olasın ve ben hõz bu işüñ yarağın yiyem ve müşkillerin hal eyleyem. zîrâ biz hemîşe sizüñ himâyetüñüzile dirlik, derüz ve sizüñ heybetiñüzile yırtıcılar şerrinden fâriğ yoruruz." (30a/8, 9, 10)

"Zîrüy eyitdi: girçeksın. illâ nu nesne senüñ zâtuñda vardur ve mübarek çehreñden bellüdür ve ben hağ 'inâyetinde şöyle düzem kim dükeli cānavarlardan sibâ' dan ve vahşdan senüñ buyruğuna mutî ve munkâd olalar." (30b/2, 3, 4)

Teke herşeyi adım adım planlamaktadır. Bir sonraki adımda kendi hayatını da sağlama alacak şekilde köpeğe karakterinde yapması gereken değişiklikleri sıralar:

"İkin şöyle ola ki sen hūyuñ terk idesin. yavuz hırş u sūmdiligi ve yırtıcılığı ve cānāvar azarlamağı koyasın. vaktlu vaktıuz kaçımayasın ve hilmî pîşe edinesin ve çevre yırtıcılardan ürken senüñ himāyetüñe sığınalar." (30b/4, 5, 6)

Teke akıllı ve planlı olduğı için köpeğe verdiğı öğütlerle gelecekteki yerini sağlama almaya çalışır.

“dahı benüm senüñile bir kaç kelime dahı sözüüm vār. şimdi ki fırsatdur disem gerek, yarın ki pāzişāhlık herbeti sende zāhir ola degme kez saña söylemege kolay gelmeye. bizüm işümüze hālel gele” (31b/7, 8)

"Zirūy eyitdi: dilerem kim dükeli t̄ayifeden katuñda h̄urmetüm artuğ ve sözüüm mağbul ola." (33b/13)

"çün vezirün pāzişāh katında sözi geçmeye kalan çeri halkı arasında nice ulu ola" (34a/2)

"bu hikāyeti anunçün didüm kim, eger senüñ sāyeñde benüm sāyem ağır olmaya ve kātuñda mertebem yücelmeye, mülkünde heybet ile düşman arasında korku kalmaya." (34b/1, 2)

Hikāye boyunca köpeğı yönetmekte, sultanlık ilan etmekten diğerk hayvanları kendilerine bağlanmasına kadar her şeyin planını o yapmaktadır. Hatta köpek sultanlığını ilan ettikten sonra bile ona ihtiyacı vardır:

"Zirek Zirüya bağıdı ki: bu söze nice cevāb virmek gerek." (38a/5, 6)

4.6.43. Tilki

Tilki, II. bab 2g numaralı Dāsītān-ı Rübāh Bā-Bat (Tilki ile Ördeğın Hikāyesi), VI. bab'da 6i numaralı Dāsītān-ı H̄orōs Bā-Rübāh (Tilki ile Horozun Hikāyesi) VII. bab'da 8b numaralı Dāsītān-ı Cūlāh Bā-Mār (Yılan ile Örumceğın Hikāyesi) adlı hikāyelerde geçer.

Tilkinin tüm hikāyelerdeki ortak özelliğı uyanık olmasıdır. Bu uyanıklık hikāyeye göre bazen iyi bazen de kötü yöndedir. Tilki kendisinden daha güçlü olan hayvanların yanında itaatkār bir kuldur. Kendisinden daha zayıf bir hayvana karşı ise acımasız ve kan dökücüdür. Yemek istediğı hayvanları her zaman aldatarak, hile yoluyla tuzağına düşürür.

2g numaralı Dāsītān-ı Rübāh Bā-Bat adlı hikāyede kötü bir hastalığa yakalanmıştır ve bu hastalığı yenmesi için ördek ciğeri yemesi gereklidir. Tanıdığı bir ördek çift vardır ve onlara saldırır ancak hastalığından dolayı güçsüzdür ve onları yakalayamaz. Ördekleri yakalamak için hileler düşünmeye başlar:

“meger işbu ırmağ kenârında sinüb oturam, ördegüñ birin ele getürem? pes bir yirde siñdi, oturdı. ittifağıla ol ördegüñ dişisi kıatına geldi, sıçradı. œa’îflığından dutamadı. bu gez hîle kıılmağa başladı.” (14a/7, 8, 9)

Kovalamakla yakalayamadığı ördeklerden dişisi olanına kocasının onu aldattığı hikâyesini uydurarak tuzağına düşürmeye çalışır:

"eyitdi: nitesin ey konuşu...bugün bir haber işitdüm, gey ‘acebledüm. senden usanmış ola mı?”(14a/8, 10)

“dilkü eyitdi: girçek eydürsin. illā çün ol ayruğu senüñ üzerüñe ihtiyar kıla.”(14a/13)

Dişisi ördek Erkeklerle dört kadın almak caizdir" der ve aramıza girme ve düzenbazlık yapma diyerek tilkiyi uzaklaştırmaya çalışır:

“cem ‘itmegin bilür ve bizüm aramızda sâzikârlıqqa boyun dutma. pes her kim yüzmek bilmeye Ceyhūna nice gire?" (14b/4)

Fakat tilki ördeği kandırmak için yalanlar söylemeye devam eder. Bu sefer ördeğe kocasının onu namussuzlukla suçladığını söyler ve onu buna inandırır.

"dilkü eyitdi: yaluñuz ol iş degül, dağı eydürmiş kim bir ayruğıla düzildi diyüb āduñ yavuz eyler imiş.” (14b/5, 6)

Hatta ördeğe tek kurtuluşun kocasının ölümü olduğuna inandırır. Hindistan'dan zehirli bir ot getireceğini böylece kocasından kurtulacağını söyler. Ancak bu da ördeği kendisine yaklaştırmak için bir tuzaktır. Böylece ot almak üzere yaklaşan ördeği yakalar ve onu yer.

“dilkü eyitdi: bende Hindustān ötlarından bir öt vārdur, bir zerre andan virürseñ derhāl ölür; kıurtılırsın. ördek eyitdi: imdi andan baña biraz getürivir. dilkü eyitdi: varayın getüreyin didi. gitdi girü gelmedi. ördek küye-gördi gelmedi. tırdı dilkünüñ evine vārdı. dilkü gökde istedügin yirde buldı. ördegi berk dutdı, ne etin kıodı ne cigerin.” (14b/8, 9, 10)

6i numaralı Dāsītān-ı Hōrōs Bā-Rübāh adlı hikâyede ise horozu görünce iştahı kabarr ve onu yakalamaya çalışır ancak başaramaz. Onu sıçradığı duvardan indirmek için hile yapmaya, yalanlar söylemeye başlar:

“ol yörede bir dilkü vārıdı. bidnūsı tama ‘itdü. hırsile yügürüb kıatına varınca, bidnūs derhāl dīvār üstine sıçradı. dilkü eyitdi: benden neye ürkersin?” (39b/7, 8)

Korkan horozu önce tatlı dille rahatlatmaya çalışır:

"şol aradan geçe-yorurdum, gökcek āvāz ve lātif elḥānile bañladuġuñ sem'uma degüb ol nāzük şargullaruñ göñlümi göksüm penceresinden taraba getürdi." (39b/8, 9, 10)

Tilki bir türlü horozu aşıġıya indiremez ve onu ikna etmek için ise padişahın herkese bir ferman gönderdiğini bundan böyle kimsenin kimseye zarar vermeyeceğini uydurur:

“geldüm ki bir dem senüñile rāḥat olam daġı saña bildürem kim, pāzişāh münādī kıldurdi: olmaya kim kimse kimseye güç ve ziyān eyleye. zulm ve cevr ve endişsin göñüllerden gidersünler. qavīler œa'iflere el uzatmasunlar.” (39b/12, 13)

Tilki arslanın himayesinde olduġu VII. bab'da 8b numaralı Dāsītān-ı Cülāh Bā-Mār adlı hikâyede itaatkâr, akıllı ve inançlı bir kul olarak görünür. Arslanın ordusundaki hayvanların özellikleri sıralanırken tilki fitneci ve hileci olarak anlatılır:

"anlaruñ arasında bir arslan ki göñli qavī ve zehresi bitün ola ve bir qaplan daġı ki cenk isteyici ve kīne çeküci ola bir qurd ki şaflar yaratıcı ve ḥaşmın yiyüci ola ve bir dilkü ki mekkār ābrizgāh, fitnecüy ola, ḥāœır kılub meşveret kıldılar ve anları her birin gendü cinsine muqaddem server kıldı." (44b/9, 10, 11, 12)

Arslan adil bir padişah olarak ordusundaki herkesin fikrini almaktadır. Tilkiye fikrini sorduġunda onun çıkarım yapmakta usta olduğunu görürüz.

"dilkü eyitdi: oşbu söz ki pīl didi, delīdür ki rāyı süst ve endişesi perişān ve göñli gözi kördür." (48b/4, 5)

Tilki, bu hikâyede inançlıdır:

"ve düşmen ne qadar ki œa'if ola, çün ḥadden geçeler manşur olur her çend ki anlaruñ gövdeleri ḥavl ve büyükdür. çün ceng ü ḥarb ve qaçmaq vaqtı ola, zebün olurlar ve çöklığa daġı iş olmaz tā Teñgri te'ālādan fetḥ ve nuşrat olmayınca ve iş bilür kişiler dimişlerdür ki: çeri çoġından endişe eylemegil. göñül birliġin istegil. gendü işüñde şābit qadem ol." (48b/7, 8 9)

Savaş taktiklerini bilir ve planlar:

"biz daġı gerek kim dürüst rāy ve toġru göñül birle düşmene toġru turavuz ve niçe œa'ifler eyü rāy birle zafer bulub kin almışlardır." (48b/12)

“ammā evümüz koyub anlara qarşu turub uğraşmaq muvāfiq degül. zīrā su ve alef müte'azzir ola, buñalavuz. qavmümüz qaçmaq ardınca olub cenge usañ olalar ve bilmezüz ki her bir kişi ne idecekdür. her kim gendü cengī işe yarar ola ve düşmen çerisin gen yaramaz şana” (45b/7, 8, 9, 10)

“ammā kaplan didi kim ŧebhūn kılalum ve bu hīç vechile ŧavāb degül. ol vaqt olur ki dūŧmen ğāfil ve usañ ola. bilmege aramaz ol gendü iŧinde hāōır ve göz dutub tūrurken ŧebhūn nice olur.”(46b/4, 5, 6)

Gözlem yeteneği sayesinde bilgilidir:

"dilkü eyitdi: iy melik bilgil ki her bir cānavar bir dürlü cenk ider kim ŧecā‘at birle ilerü yoriya ve kim mekr ü hileyile er aqtara ve kim heybet ve ŧalābet birle ŧāflar söke." (50b/2, 3)

Savaŧta çevik olduğu için ön safhada yer alır.

"çeriyi baŧdılar dilkü ve çakal ve kırd gibi cānavarlar ki gövdesi yiyiniydi, ilerü dutdılar" (50b/10)

8b numaralı Dāsītān-ı Cūlāh Bā-Mār (Yılan ile Örumceđin Hikāyesi) adlı hikāyede ise rüyada tilki görülmesi hilekārların ülkeye zarar vereceğine yorumlanır.

"gördüđi oldur ki gökden çakal, dilkü, maymūn yađardı. bunuñ ta‘biri oldur ki bu yıl mekkārlar yılıdur. mekr ü hileyile müsūlmānlar malın ellerinden alalar ve pāziŧāh ilinde mekkārlar ve dūŧmenler zāhir ola." (55a/2, 3)

4.6.44. Yılan

Yılan, 2a Dāsītān-ı Bāzırgān Bā Mār (Bezırgan ile Yılanın Hikāyesi), 4c Dāsītān-ı Mūŧ Bā-Mār (Sıçan ile Yılanın Hikāyesi), 5b Ara Hikāye (bu bölümde eksik sayfa bulunmaktadır), Serçe ile Yılanın Karıncanın Hikāyesi, 8b Dāsītān-ı Cūlāh Bā-Mār (Yılan ile Örumceđin Hikāyesi), 8c Dāsītān-ı Mār Bā Mārgır (Yılan ile Yılandıcılın Hikāyesi), 8d Dāsītān-ı Bezr-Ger Bā Mār u Bā-Gurd, (Kurd ve Yılanla Çiftçinin Hikāyesi) olmak üzere 6 tane hikāyede geçer. Yılan 8b numaralı hikāye hariç hain, kötü, güvenilmez, korkutucu, zehirli ve ölümcül özellikleri olan bir hayvandır. 8b numaralı hikāyede ise iyi ve bilge olarak görünür.

2a numaralı Dāsītān-ı Bāzırgān Bā Mār adlı hikāyede; bir çiftçi bir yılanla arkadaşlık eder ve onu besler. Bu hikāyenin girişinde yilandan dost olamayacağı bunun tabiata aykırı olduğu söylenir.

"meger iŧitmiş ki rūzigār birbiriyle nifākıla dirilürler, bir düzene olmazlar."(7b/12, 13)

Yılanın ne yapıp ne yapmayacağıının belli olmadığı yani güvenilmez olduğu belirtilir.

"ılan balık gibi ki ne bellü balıkdur ve ne bellü ılandur." (7b/ 13)

Nitekim bu hikâyede kendisini donmaktan kurtaran çiftçinin eşegini sokar ve burada zehirli ve ölümcül özelliği ortaya çıkar.

“gördü ki ılan sovuğdan buymış yatur. Ekinci esirgedi. ılanı aldı, eşek torbasına koyub başına aşdı kim eşek nefesinden ısınub birez ögi gele. eşegin ol arada bağılu kodi, gendü ot dirmege vârdı. bir demden ılanuñ ögi geldi. Eşegi burnından vurdı öldürdü, girü vârdı inine girdi.” (8a/ 2, 3, 4)

4c numaralı Dāsītān-ı Mūş Bā-Mār adlı hikâyede yılan bir sıçanın evini beğenir ve oraya çöreklenir. Bu hikâyede yılanın güçlü oluşundan ve kötülüğünden bahsedilir. Hatta kötülüğü kara geceye benzetilir.

"sıçan evine geldi, gördü ılan kara dün gibi dürilüb yatur." (21b/ 9)

“hemîşe yavuz işlülerden ve zālimlerden belā ve katılık eksük olmaz.” (21b/11, 12)

“senüñ ol kuvvetin yoktur ki ılanla pençe urasın.” (21b/14)

8c numaralı Dāsītān-ı Mār Bā Mārgīr adlı hikâyede yılanın zehirli ve ölümcül özelliklerini bir kez daha görürüz.

"eydür: eger kaçarsam kurtulamazın. eger delüğe girürsem çıkacak yolum ola. ol yig kim gendüzüm ölüye vuram, mümkindür ki kıoya gide." (56a/3, 4)

"eyitdi: bellü oldı ki bu beni kaçuramaz. eger kaçd iderse kim mührem çıkara hōz beni öldürür." (56a/6)

"ılancı elin uzatdı ki mühresin çıkara. ılan zāhımı girān irürdi. derhāl yirinde geçdi." (56a/7)

Yılan bir 8d numaralı hikâyede de korkutucu bir hayvandır, kurttan kaçmak için ağaca tırmanan bir çiftçi ağaçta bir yılanla karşılaşır ve dua etmeye başlar:

"ol ağac üzerinde bir ılan sarmaşub-duru. eyitdi: bundan kaçub inersem kıurda tırımazın. eger bu arada tırursam bu ılanla neyleyem? yigrek oldur kim bu ikinüñ şerrinden Teñgriye şıgınam." (56b/1, 2)

Yılan geçtiği en uzun hikâyede iyi özelliklerle bezenmiştir. Bilge, yardımsever, bağışlayıcı ve tokgözlüdür. Aynı zamanda rüya yorumcusudur.

Örümceğe yardımcı olur ve rüyanın yorumunu öğretir. Örümcek alacağı altınların tümünü yılanı vadetse de yılan adil ve tokgözlüdür; gelecek ödülün yarısını ister.

“ılan eyitdi: yōķ yarısın saña yarısın baña vir.” (54b/1)

Yılan vad edilen altınları almadığı gibi gözünü hırs büyüyen örümceğin saldırısında uğrar. Ancak padişah ikinci bir rüya görür ve örümcek yine yılanın kapısına giderek yardım ister. Yılan iyi ve affedicidir:

“baña senüñeylügüñ degmişken haqquñ bilmedüm.” (54b/14)

Yılan örümceği affeder ve ikinci rüyayı da yorumlar.

“ılan ‘özrin kabül itdi.”(55a/2)

Fakat örümcek yine altınlardan yılanı pay vermez. Padişah üçüncü bir rüya görünce tekrar yılanın kapısında bulur kendini. Onun iyi bir dost olduğunu söyler tekrar affetmesi için yalvarır:

“eyitdi: iy gerçek yār ve togru dōst!” (55a/9, 10)

Yılan onu tekrar bağışlar ve içindeki hainliği atmasını söyleyerek üçüncü rüyayı da yorumlar. Örümcek rüyayı öğrenip altınları aldıktan sonra yılanı getirir. Ona dürüst ve iyiliği çok olan bir dost olarak hitap eder.

“eyitdi: iy ‘ahdi bütin ve keremi çokkardaş!” (55b/5, 6)

Yılan tokgözlüdür, altınları istememektedir, örümceğe bilgece bir ders vermiştir.

“ılan eyitdi: bu şimdi itdügüñ vefāya minnet yoq. öndiñ itdigüñ cefāya dahı ‘itāb yōq. ol zemān ānı iktizā iderdi ki itdüñ. seni inşāfa zemāne getürdi. ol vaqt hatāya zemāne koydı. al altını vār ki benüm aña ihtiyacım yōq.” (55b/6, 7, 8, 9)

4.6.45. Yılcıl

Yılcıl 8c numaralı Dāsītān-ı Mār Bā- Mārgīr (Yılan ile Yılcılın Hikâyesi) yılanın korktuğu avcı olarak geçmektedir. Yılanı yemek istemektedir. Yılan çıkış yolunun olmadığını bilir ve ölü taklidi yapar. Fakat yılcıl ölü bile olsa ondan faydalanmak istemektedir. En azından yılanın mühresini almak ister ve buradan çıkarıcı olduğu varsayabilir.

5. SONUÇ

Marzubân-nâme, 14. yüzyılda Sadruddin Şeyhoğlu tarafından, birbiri içine geçmiş hikâye örgüsüyle yazılan, nasihatname türünü çağrıştıran ve Türkçeye çevrilmiş hikâyelerin hayvan motifleri kullanılarak anlatıldığı mensur bir eserdir. Bu dönemde yazılmış eserlerde olduğu gibi metin, 14. yüzyılın temel dil özelliklerini yansıtmaktadır. Vezirin anlatıcı olarak bulunduğu eser, şehzadelerin hükümdarlığa hazırlanması amacıyla nasihat verici ve ahlâkî dersler içeren, hayvanların karakter olarak kullanıldığı hikâyelerden oluşmaktadır. Üzerinde durulan ahlâkî derslerin konuları; iyilik-kötülük, adaletli olma, iyi dost- kötü dost, namus, servet kullanımı, dine bağlılık, çıkarıcılık, hırs, hainlik, yardımseverlik, nefse hâkim olma üzerinedir.

Marzubân-nâme'de geçen hayvanların sayısı 45'tir. Bunlardan 26'sı hikâye kahramanı olarak, 28'i ise hikâyelerde bir cümle içinde veya doğal hâlleriyle geçen hayvanlardır.

Hayvanlar hikâyede kara, hava ve su hayvanları olarak gruplandırılabilir. Kara hayvanlarının ağırlıklı olarak bulunduğu eserde sırasıyla akrep, arslan, at, ayı, çakal, deve, fil, geyik, horoz, kaplan, karınca, kedi, koyun, köpek, kurt, maymun, oğlak, örümcek, panter, sansar, sıçan, tavşan, tavuk, tavus, tazi, yılan olmak üzere 26 kara hayvanı zikredilir.

Eserde ikincil ağırlık hava hayvanlarına aittir. Bunlar; balıkçıl, baykuş, bülbül, çaylak, durrac, güvercin, hüdhüd, karga, keklik, ördek, papağan, saka, serçe, şahun, tavşancıl ve yılcıl olacak şekilde 15 tanedir.

Eserde su hayvanlarından sadece balık bulunmaktadır.

Bu gruplandırmadaki hayvanlar, insan özellikleri taşıyanlar ve doğal hâliyle bulunanlar olarak ikiye ayrılabilir. İnsan özellikleri taşıyanlar; akrep, arslan, ayı, balık, balıkçıl, çakal, deve, fil, geyik, güvercin, horoz, kaplan, karga, karınca, keklik, kedi, köpek, kurt, ördek, örümcek, serçe, sıçan, tavşan, teke, yılan ve yılcıdır. Doğal hâliyle bulunanlar ise at, balık, baykuş, bülbül, çaylak, durrac, geyik, hüdhüd, kaplan, karga, karınca, kedi, keklik, koyun, köpek, maymun, oğlak, ördek, papağan, panter, saka, serçe, sıçan, şahun, tavuk, tavus, tazi ve yılcıdır.

Kişileştirilmiş olanlar hayvanlar yine kendi içlerinde iyi ve kötü olarak ayrılabilir. İyi olanlar; arslan, balık, çakal, deve, fil, güvercin, köpek, tavşan ve yılcıdır. Kötü olanlar; akrep, ayı, baykuş, çakal, fil, horoz, karga, kedi, kurt, örümcek, sansar, sıçan, tavşancıl, yılan ve yılcıdır.

İyi ve kötü karakterler de yöneten ve yönetilen olarak ayrılırlar. Yönetenler; arslan, fil, köpek ve tavşancıl olup yönetilenler; ayı, çakal, deve, fil, geyik, güvercin, hüdhüd, kaplan, karga, keklik, kurt, saka, şahun ve tekedir.

Yöneten ve yönetilenleri eril ve dişil olarak ayırdığımızda genel bağlamda yöneticiler erkektir. Ailesinde bulunan kadınlar, ahlâklı, güzel, akıllı ve dindardır. Yönetilen erkeklerin ailesinde bulunan kadınlar- ördek ve keklik örnekleri hariç- ahlâksız, akılsız ve din ile alakası olmayan tiplerdir.

Marzubân-nâme Türk kültürüne uyarlanmış bir eserdir. Eserde arslanlar tövbe etmiş, olumlu özellikler barındıran karakterler mutlaka bir ayet, hadis veya kanun söylemiştir. Ancak çeviri

yapılırken eserdeki bazı noktalar değiştirilmemiştir. Örneğin; padişah arslan ve tebaasının et yemeye tövbe etmesi hikâyelerin Hint budizminden alıntı olup olmadığı sorusunu akla getirir.

Genel bir değerlendirme ile Marzubân-nâme'deki hayvan motifleri için şunları söyleyebiliriz. Sonuç olarak, Marzubân-nâme'deki hayvan motifleri, Anadolu coğrafyasında bulunmayan birkaç hayvan dışında eserde Türklerin aşına oldukları hayvanlar vardır ve bu hayvanlar günümüzdeki semantik anlamlarını korumuşlardır.

TABLO 1: MARZUBÂN-NÂME'DEKİ HAYVAN MOTİFLERİ TABLOSU

Hayvan Adı	Cinsiyeti	Mesleği	Medeni Hali	Belirgin Fiziksel Özellik	Kötü Ruhsal Özellik	İyi Ruhsal Özellik	Hikâye Numarası
Akrep	-	-	-	zehirli	öfkeli intikamcı	-	7e
Arslan	-	padişah	-	güçlü	-	adaletli merhametli bağışlayıcı yardımsever dindar	V, VII, VIII. bab
At	-	yük ve binek hayvanı	-	-	-	uğurlu	2b, 6c, 7c, 9b
Ayı	-	-	-	-	kıskanç bencil yalancı fırsatçı acımasız	-	V, VII, VIII. bab
Balık	-	-	-	güçsüz	-	saf merhametli	6a, 9a
Balıkçıl	-	avcı	-	yaşlı	hilekar ahmak	-	6a, 9a
Baykuş	eril	-	-	çirkin	eziyetkar	-	6d
Bülbül	-	-	-	sesi güzel	-	mahcup	6d, 6i, IX.bab
Çakal	-	vezir	-	-	acımasız cahil çıkarıcı hilekar dalkavuk	sadık dürüst ahlaklı	I., V. bab
Çaylak	-	-	-	yırtıcı vahşi	-	-	2c
Deve	-	-	-	güzel	ahmak	saf	7d, VIII.ba

						uysal iyi niyetli kaderci sadık	b
Durrâc	-	kebabçı	-	-	-	-	IX.bab
Fil	-	padişah vezir asker	-	güçlü heybetli	hırslı, savaşçıl öfkeli	gerçekçi barışçıl öngörülü dindar	VII.bab
Geyik	-	-	-	güzel zarif	-	akıllı, temkinli merhametli dindar	2c, VI. VII.bab
Güvercin	-	elçi haberci	-	-	kibirli dalkavuk	sadık nazık dürüst	6d, VI.bab
Horoz	eril	-	-	güzel	kibirli hileci kıskanç fitneci acımasız	tecrübeli uyanık	6c, 6i , IX.bab
Hüdhüd	-	haberci	-	-	-	-	8b
Kaplan	-	arslanın emrinde	-	-	saldırgan savaşçı kinci	saygın sessiz	VII, VIII bab
Karga	1.dişil 2.eril	haberci	-	güzel	kurnaz dalkavuk	akıllı	6d, 9b
Karınca	-	-	-	-	zarar verici	saygın	V., IX. bab
Kedi	-	avcı	-	-	fırsatçı korkutucu nankör	-	6c, 7c
Keklik	1.dişil 2.eril	-	evli	güçsüz	-	barışçıl duygusal itaatkar(dişil) dindar	6c, 7c
Koyun	-	-	-	güçsüz	aciz	-	6b, VIII.bab
Köpek	-	-	-	heybetli hızlı	cesaretsiz	sadık koruyucu iyi niyetli	6c, VI., VII.bab
Kurt	-	elçi	-	güçlü hızlı	korkutucu	saygın güvenilir	8d, I., VII., VIII.bab
Maymun	-	-	-	-	-	-	8b
Oğlak	dişil	-	-	-	-	-	8f
Ördek	1.dişil 2.eril	-	evli	-	-	namuslu sadık dindar	2g, 5a

Örümcek	1.dişil 2.eril	-	evli	-	iffetsiz kurnaz (dişil) akılsız hain kurnaz açgözlü (eril)	-	8b
Papağan	-	muhbir	-	yırtıcı	saldırgan	tatlı dilli	6f, IX.bab
Peleng	-	-	-	güçlü	-	-	8a
Saka	-	su taşıyıcısı	-	-	-	-	IX. bab
Sansar	-	-	-	ölümcül	şüpheli kötü niyetli	-	9b
Serçe	-	-	-	küçük	-	-	5b, 7c, VIII. bab
Sıçan	-	-	-	-	bencil çıkarcı hırsız kindar	-	2c, 2i, 4c, 6c, 7e
Şahin	-	bekçilik	-	-	-	-	IX.bab
Tavşan	-	-	-	-	sabit fikirli	yardımsever dürüst iyi huylu dindar	7d, V., VI. bab
Tavşancıl	-	padişah	-	güçlü	-	-	IX.bab
Tavuk	dişil	-	-	güçsüz	-	evcil	6i, 7e
Tavus	-	-	-	güzel gösterişli	kibirli	-	6d, 6i
Tazı	-	avcı	-	hızlı	vahşi	-	6i, 7c
Teke	-	-	-	kuvvetli	huysuz	planlı cesur	VI.bab
Tilki	-	-	-	çevik	acımasız, hileci yalancı	uyanık itaatkar gözlemci	2g, 6i, 8b
Yılan	-	rüya tabircisi	-	zehirli ölümcül güçlü	hain korkutucu	bilge tokgözlü yardımsever adil dindar	2a, 4c, 5b, 8b, 8c, 8d
Yılançıl	-	avcı	-	güçlü	çıkarcı	-	8c

KAYNAKÇA

Akalın, Mehmet. **Cemşid ü Hurşid, İnceleme-Metin**. Ankara, 1975.

Akerson, Fatma Erkman. **Göstergebilime Giriş**. İstanbul, Multilingual Yayınları, s.262, 2005.

Aksan, Doğan. **Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi**. (5. baskı), Ankara: Engin Yayınları, 232 s. 2009.

Aksan, Doğan, vd., **Dil, Anlam, Sözcük: Anlambilim ve Sözcükbilim Konuları**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 150 s, 1981.

Alpay, Gönül. **Ahmed-i Dâ'î and His Çengnâme (An Old Ottoman Mesnevi)**. Cambridge, 1975.

Altun, Mustafa. "Eski Metinlerde Bir Semantik İnceleme Örneği: Hikmet-nâme". Sakarya: **Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S: 7, s. 113-126., 2004.

Arıklı, n., vd., **Semantik Akımları**. İstanbul: Yeni İnsan Yayını, 47 s., 1969.

Arslan Erol, Hülya. **Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri**. Ankara: TDK yayımları, 824 s., 2008.

Ataç, Nurullah. **Aisopos Masalları**.Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2001.

Atan, Nurhayat. "Tilki İle Yılan Metninin Göstergibilimsel Çözümlemesi". **Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. XXI, S. 2, s. 221-245., 2008.

Ayan, Hüseyin. **Hurşid-nâme**. Erzurum, 1979.

Banarlı, Nihad Sami. **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**. İstanbul, 1983.

Barthes, Roland. **Göstergibilimsel Serüven**. (Çeviren: Sema Rifat ve Mehmet Rifat). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları,1997.

Baykal, Özgün. "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Hayvan Hikâye ve Motifleri". **Şarkiyat Mecmuası**. İstanbul, C.V.İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Yay.,1964.

Beydaba. **Kelile ve Dimne**. haz. Said Aykut. Şule Yay., İstanbul, 1999.

Bogenbayev, Nurbolat, Aydın Calmirza. **Eski Türk Dünya Görüşündeki "Kut" Ve "Karga" Kavramları**. Millî Folklor, 2014, Yıl 26, Sayı 103.

Boratav, P. N. **Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği**. Ankara., 1946.

Büyükkavas Kuran, Şeyma. **Antropoloji ile Anlambilim İlişkisi**. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/4, p. 1167-1175, Ankara., Fall, 2012.

Chomsky, Noam. **Doğa ve Dil Üzerine**. (Çeviren: Ayşe Banu Karadağ, Books Google'da: On Nature and Language). İstanbul: Sözcükler Yayınevi, 256 s., 2010.

Çağatay, Saadet. **Altun Yarıktan İki Parça**. Ankara, 1945.

Çağdaş Kemal. **Pançatantra Masalları**. Ankara, 1962.

Çiçek, Hasan. "Kadîm Üç Felsefe Problemi Bağlamında Mevlânâ'nın Mesnevî'sinde Metaforik Anlatım" **A.Ü.İ.F.D.**, C. XLIV., S. 1. A.Ü. Basımevi, Ankara, 2003.

Çoruhlu, Yaşar. **Türk Resim Sanatında Hayvan Sembolizmi**. İstanbul: Seyran Kitap, 1995.

----- **Türk Mitolojisinin ABC'si**. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2002.

----- **Türk Mitolojisinin Anahatları**. İstanbul: Kabalcı Yayınları,1999.

Demir, Necati. **Danışmend-nâme**. Ankara, 2004.

- Demirci, Mehmet. **Mesnevî Hikayelerinden Dersler**. İstanbul: Vefa Yay., 2009.
- Dilçin, Cem. **Şeyyad Hamza Süheyl ü Nev-Bâhar**. Ankara, 1991.
- Dilçin, Dehri. **Şeyyad Hamza Yûsuf ve Zelihâ**. İstanbul, 1946.
- Doğan, Enfel. **Şeyhoğlu Sadrüddin'in Kâbus-nâme Tercümesi (Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)**. İstanbul, 2011.
- Doğanç, Ayhan. **Stith Thompson ve Masal (The Folktale) Adlı Kitabı**. Masal Araştırmaları Folktale Studies, İstanbul, 1988.
- Eğri, Sadettin. “Klasik Türk Edebiyatında Hayvan Motifleri”. **Osmanlı Ansiklopedisi**. C. IX, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 1999.
- Ercilasun, Ahmet Bican. “Başlangıçtan XIII. yy.a Kadar Türk Nazım ve Nesri”. **Büyük Türk Klasikleri**. c. I, İstanbul, 1985.
- Ergin, Muharrem. **Dede Korkut Kitabı, I. Giriş-Metin -Faksimile**. Ankara, 1958.
- **Dede Korkut Kitabı, II. İndeks-Gramer**, Ankara, 1963.
- Eyüboğlu, Sabahattin. **La Fontaine, Masallar**. Cem Yay., İstanbul, 1969.
- Gabain, D. A. V. “Çaştani Bey Hikâyesi”. **Uigurica IV A**. çev. S. Himran. İstanbul, 1945.
- Gibb ,E. J. W. **The history of Forty Vezirs**. London: 1886.
- Gökyay, Orhan Şaik. **Dede Korkut**. İstanbul, 1938.
- Gökyay, Orhan Şaik. **Dede Korkut Hikâyeleri**. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları/252, İmge Matbaacılık, 2000.
- Gökyay, Orhan Şaik. **Kâbûsnâme, Keykavus**. İstanbul, 2007.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. **Şeyh Gâlib: Hüsn ü Aşk**. İstanbul, 1968.
- Gülsevin, Gürer. **Kırk Vezir Hikâyeleri**. Ankara, 1983.
- **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**. Ankara, 1997.
- “Fabl”. **Ana Britannica**, C. VIII., Ana Yay., İstanbul, 1988.
- “Fabl”. **Grolier International Americana**, C. VI, Sabah Gazetesi Yay., İstanbul: 1993.
- İsen, Mustafa. Cemal Kurnaz. **Şeyhî Dîvânı**. Ankara, 1990.
- “Nesir”. **Türk Edebiyatı Tarihi I**. Ankara, 2002.
- İslam Ansiklopedisi. **Hikaye Maddesi**. CXVII, 479, İstanbul, 1998.
- **Merzuban Maddesi**. CVII, s.787, 1998.

İz, Fahir. **Eski Türk Edebiyatında Nesir I.** İstanbul, 1964.

Kabaklı, Ahmet. **Türk Edebiyatı.** Cilt I-II. İstanbul, 1985.

Kaplan, Mehmet. "Dede Korkut Kitabı'nda Hayvanlar" **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I,** İstanbul, Dergah Yayınları, 2006.

Karaağaç, Günay. **Dilbilim Terimleri Sözlüğü.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013, 936 s.

Karadavut, Zekeriya, Ünsal Yılmaz Yeşildal. **Anadolu-Türk Folklorunda Geyik.** Millî Folklor, 2007, Y1 , Sayı 76

Kartal, Ahmet. **Anadolu'da Türk Edebiyatı'nın Gelişimi.** Türk Edebiyatı Tarihi, C. I, İstanbul, 2006.

Kavruk, Hasan, İskender Pala. "Hikâye". **İslam Ansiklopedisi.** c. 17. İstanbul, 1998.

Kavruk, Hasan, Süleyman Çaldak, Kazım Yoldaş. **El-Ferec Ba'de's-Şidde (Karsılaştırılmalı Metin).** Malatya, 2000.

Kavruk, Hasan. "Mensur Hikâyeler". **Türk Edebiyatı Tarihi I.** İstanbul, 2007.

-----**Eski Anadolu Türkçesinde Mensur Hikâyeler.** İstanbul, 1998.

Korkmaz, Zeynep, **Kabusname ve Marzubanname Çevirileri Kimindir,** TDAY, Ankara: 1967

-----**EAT'de Anadolu Yazı Dilinin Gelişmesinde Beylikler Devri Türkçesinin Yeri TD Üzerine Araştırmalar,** Cilt I, TDK YAY, Ankara:1995

-----**Gramer Terimleri Sözlüğü,** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları,2010

-----**Sadraddin Şeyhoğlu, Marzuban-nâme Tercümesi, İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım.** Ankara, 1973.

Köksal, Hasan. **Battalnameler Tip ve Motif Yapısı.** Ankara, 1984.

Köktekin, Kazım. **Varka ve Gülşah.** Ankara, 2007.

Köprülü, Fuad. **Türk Edebiyatı Tarihi.** İstanbul, 1981.

-----**Edebiyat Araştırmaları.** Ankara, 1999.

Kurtuluş, Rıza. "Marzubanname". **Türk Diyanet Vakfı İşlam Ansiklopedisi.** C. 29. İstanbul, 2004.

Kutlu, şemsettin. **Tutî-nâme** (Tarihsiz), 1001 Temel Eser, No: 90, İstanbul.

Kutluk, İbrahim. **Sinbâd-nâme**, TDED, CIII/3-4, İstanbul: 1943.

Levend, Agah Sırrı. **Divan Edebiyatında Hikayeler.** TDAY Belleten, Ankara: 1967.

Mengi, Mine. **Eski Türk Edebiyatı Tarihi: Edebiyat Tarihi–Metinler.** Ankara: 2008.

Meriç, Münevver Okur. **Cem Sultan Cemşid ü Hurşid.** Ankara: 1997.

Moment Atış, Sarah. **Semantic Structuring in the Modern Turkish Short Story: An Analysis of The Dreams of Abdullah Efendi.** Brill Academic Publishers,1983, 205 s.

Nevayi, Ali şir. **Leylâ vü Mecnûn.** TDK Yayınları, Ankara: 1996.

Onur, Naci. **Yûsuf u Züleyhâ, Hamdi.** Ankara, 1991.

Orkun, Hüseyin Namık. **Prens Kaylanamkara ve Papamkara Hikâyesinin Uygurcası.** İstanbul, 1940.

Ögel, Bahaeddin. **Türk Kültürünün Gelişme Çağları.** İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.

-----**Türk Kültür Tarihine Giriş.** Ankara: TC. Kültür Bakanlığı Yayınları /638, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Basımevi, 2000.

-----**Türk Mitolojisi.** (I-II. Cilt) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2006.

Önder, Sevim Yılmaz. **Ümmî 'İsâ'nın Mihr ü Vefâ Mesnevisi.** İstanbul, 2012.

Özcan, Elif. **Ferec Ba'de'-ř-şidde'de Kadın Adlandırmaları** (Yayınlanmamış Lisans Bitirme Tezi), İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2011.

Özkan, Mustafa. **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi.** İstanbul, 2009.

Özkartal, Mehmet. **Türk Destanlarında Hayvan Sembolizmine Genel Bir Bakış (Dede Korkut Kitabı'ndan Örnekler)**, Millî Folklor: 2012, Yıl 24, Sayı 94.

Özmen, Mehmet. **Ahmed-i Dâ'î Dîvânı (Metin, Gramer, Tıpkıbasım)**.
Ankara, 2001.

Özsoy, Sumru, vd., **Genel Dilbilim I**. (Editörler: Sumru Özsoy ve Zeynep Erk Emeksiz),
Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını: 2378, Açıköğretim Fakültesi Yayını: 1375, 211
s., 2011.

Özsoy, Sumru, vd., **Genel Dilbilim II**. (Editörler: Sumru Özsoy ve Zeynep Erk Emeksiz),
Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını: 2429, Açıköğretim Fakültesi Yayını: 141, 212
s., 2011.

Propp, Vladimir. **Masal Biçimbilimi: Olağanüstü Masalların Yapısı**. Çev. Mehmet
Rifat, Sema Rifat) İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul: 2001.

Rifat, Mehmet. **20. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları Cilt: 1 Tarihçe ve
Eleştirel Düşünceler**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.

----- **20. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları Cilt: 2 Temel
Metinler**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008, 341 s.

----- **Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü. (Kavramlar, Yöntemler,
Kuramcılar, Okullar)**. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.

Sarpkaya, Seçkin. **Türk Dünyası Efsanelerinde Ayı Tasavvurunun Değişim ve
Dönüşümü**. Millî Folklor. Yıl 26, Sayı 101., 2014.

Sever, Mustafa. **Türk Edebiyatında Etiolojik Neden-Sonuç Açıklayıcı Hayvan Masalları**.
Milli Folklor, C.3, Sayı 24, 1994.

Şahin, Hatice. **Eski Anadolu Türkçesi**. Ankara: 2003.

Şentürk, Atilla, Ahmet Kartal. **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**. İstanbul: 2007.

Taner, Nuri. **Masalın Biçimbilimi ve Vladimir Propp**. Masal Araştırmaları Folkale
Studies, İstanbul: 1998.

Tarlan, Ali Nihad. **Ahmed Paşa Dîvân'ı**. İstanbul, 1966.

----- . **Necâfî Beg Dîvânı**. Ankara, 1999.

Tekin, Şinasi. **Maitrisimit Nom Bitig**. Berlin, 1980.

Thompson, Stith. **Motif-Index of Folk-Literature**. 5 Vols. London: Indiana University Press, 1955-1958.

----- . **The Folktale**, New York: 1946.

Timurtaş, Faruk Kadri. **Şeyhî'nin Hüsrev ü Şîrîn'i**. İstanbul, 1963.

----- . **Şeyhî'nin Harnâme'si**. İstanbul, 1971.

----- . **Eski Türkiye Türkçesi**. İstanbul, 2012.

Tokmak, Naci A. "Bâhtiyar-nâme". **İslam Ansiklopedisi**. C4 s.524-525., 1991

Toska, Zehra. **Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesud Çevirisi**. İstanbul: 1989.

Tseng, Lan-Ya. **Türkiye Türkçesinde Orta Hece Düşmesi**. Ankara, 2002.

Tûtnâme. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY. 7420.

Vardar, Berke. **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2002, 289 s.

Yavuz , Kemal. " XIV. Yüzyıl Asır Dil Yadigarlarının Anadolu Türk Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu devrin Müelliflerinin Türkçe Hakkındaki Görüşleri". **Türk Dünyası Araştırmaları**. nr.27, s. 9-56., 1983.

Yavuz, Kemal, Yekta Saraç. **Âşıkpaşazâde, Osmanoğullarının Tarihi**, İstanbul: 2003.

Yavuz, Kemal, **Şeyhoğlu, Kenzi'l-küberâ Mehekkü'l-ulemâ**. Ankara, 1991.

----- . "Şeyhoğlu". **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. c. 39. İstanbul, 2004.

Yüce, Nuri. "Osmanlıca". **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**. c. II. İstanbul, 1998.

Yelten, Muhammed. **Eski Anadolu Türkçesi, Örnek ve Metinler**. İstanbul: 2009.

Yılmaz, Serpil. **Mesnevî’de Geçen Hayvan Metaforlarının Tasavvufi Yorumu.**

Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi., 2011.

Zajaczkowski, A. **Anadolu Türk Edebiyatının XVI. Asra Ait Mühim Bir Vesikası,**

Marzubân-nâme. Türklük Mecmuası. C.1, S.1, İstanbul: 1939.

ÖZ GEÇMİŞ

BANU ÖZER GRIFFIN

(2015, Nisan)

Yıldız Teknik Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma
Merkezi.

(TÖMER) Müdür Yardımcısı.

Yıldız Teknik Üniversitesi TÖMER Eğitim-Öğretim Koordinatörü, Dilbilgisi, Okuma, Konuşma, Dinleme, Yazma Dersi Okutmanı.

Yıldız Teknik Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi (TÖMER).

Yıldız Teknik Üniversitesi

Barbaros Bulvarı, N Blok, Beşiktaş

İstanbul, Türkiye

Tel: +90 532 632 30 60

Eposta: banugriffin@gmail.com

Yıldız Teknik Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Temel İngilizce Bölümü, İngilizce Okutmanı.

Yıldız Teknik Üniversitesi

Davutpaşa Yerleşkesi, Yabancı Diller Yüksekokulu A-416

Esenler, İstanbul, Türkiye

E ğitim:

1992- 1997 Gazi Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği

2005- 2015 Yıldız Teknik Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Dili Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı Tez Öğrencisi (Bilimsel Hazırlık ve Anabilim Dalı Eğitimi)

Bildiriler

1. Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kongresi, *ICOTFL2015*.

Sakarya Üniversitesi

Developing Productive Skills with the Motivation of Intercultural Competence”

1. Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu, *UDES2015* , Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

“Improving Writing Skill with Genre-Based Instruction for Learners of Turkish as a Foreign Language”

Çalışmalar:

Yurtdışı Türkleri ve Akraba Toplulukları Daire Başkanlığı, Türkiye Bursları

"Uluslararası Öğrencilere Türkçe Öğretimi Çalıştayı", Pendik The Green Park Hotel, İstanbul, 16-18 Mayıs 2014.

Çeviriler:

Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları; Eski Metinlere Yeni Bağlamlar: Osmanlı edebiyatı çalışmalarında yeni yönelimler, Klasik Yayınları, 2015, İstanbul

Sertifikalar:

Oxford Teacher's Academy, Oxford University Department of Continuing Education Certificate

1. Uluslararası Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kongresi katılım sertifikası

1. Uluslararası Dil Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu katılım sertifikası

Kitap Değerlendirmesi:

Oxford University Press, *English File Third Edition* Intermediate ve Upper-Intermediate kitaplarının inceleme ve raporlanması.